

بنکیتیا او معنادر سیاسی کتون

د کرونا ویروس (COVID-19)
په اړه د ټاکنیزو سیستمونو نړیوال
بنسټ معلوماتي لړۍ

بنکيلتيا او معنادر سياسي گډون

ليکوالان:

ورجينيا اتکينسن (Virginia Atkinson)

د نړيوالې بنکيلتيا ستره سلاکاره

ميريدت اپلگيت (Meredith Applegate)

د اوکراين د پروگرامونو سلاکار

ريکا ابريگ (Rebecca Aaberg)

د بنکيلتيا برخې کارپوه

مشر سمونکي:

اريکا شين (Erica Shein)

د څيړنې او روزنې مرکز مشر

سمونکي:

چاد ويکري (Chad Vickery)

د نړيوالې استراتيژۍ او تخنيکي رهبرۍ مرستيال

آنجلای کانټبري (Angela Canterbury)

د استراتيژيکو اړيکو او دادغونښتنې رئيس

د کرونا ویروس (Covid-19) په اړه د ټاکنیزو سیستمونو نړیوال بنسټ معلوماتي لړۍ: بنکیتیا او معنادار سیاسي کډون: د دې معلوماتي بنسټې د چاپ او نشر ټول حقوق د ټاکنیزو سیستمونو نړیوال بنسټ (IFES) ته خوندي دي.

د دې معلوماتي بنسټې د ترلاسه کولو اجازه: د دې معلوماتي بنسټې هر راز کارول که په الکترونيکي شکل وي او یا هم تخنیکي شکل، کاپي، چاپ او بیا نشرول د آیفس له اجازې پرته نشي ترسره کېدای.

د اجازې ترلاسه کولو غوښتن لیکونه باید لاندې معلومات ولري:

- د هغه موادو په اړه توضیحات چې کاپي ته یې اړتیا لیدل کېږي؛
- دا مواد په کومه موخه او مقصد او په څه شکل کارول کېږي؛
- د غوښتونکي نوم، دنده، د مؤسسې/سازمان نوم، د تیلیفون شمېره، برېښنایي پته او پستی پته

په مهرباني سره ټول غوښتن لیکونه باید لاندې پتې ته واستول شي:

د ټاکنیزو سیستمونو نړیوال بنسټ

2011 Crystal Drive, 10th Floor

Arlington, VA, 22202

برېښنایي پته: editor@ifes.org

د فکس شمېره: 202.350.6701

دا راپور د امریکا متحده ایالاتو نړیوالې پراختیایي ادارې (USAID) له لارې د امریکايي وګړو په سڅاوتمندانه مرستو، انګلستان د نړیوالې پراختیا لپاره ادارې (DFID) او د کاناډا نړیوالو چارو ادارې (GAC) په ملاتړ جوړ شوی دی. د راپور دننه اړوند موضوعګانو مسئولیت د ټاکنیزو سیستمونو نړیوال بنسټ په غاړه دی او د امریکا متحده ایالاتو د نړیوالې پراختیایي ادارې، انګلستان د نړیوالې پراختیا لپاره ادارې او د کاناډا نړیوالو چارو ادارې او همداراز یا امریکا، انګلستان او کاناډا دولتونو نظرونه منعکس نکوي.

۵	وراندوینه
۶	منډوینه (قدرانی)
۸	اجرائي لنډيز
۱۰	سرليک
۱۱	همې موندنې
۱۳	ښځې
۱۵	معلولين
۱۷	ځوانان
۱۹	زړه خلک
۲۰	کورني بيخايه شوي وگړي، کډوال او پناه غوښتونکي کارپکران
۲۲	د لېسبين ، همجنس بازانو، درې کوفی جنسيت او جنسيت بدلوونکو (LGBTQ) ټولنه
۲۳	بومي وگړي
۲۴	توکيز ، مذهبي او ژبنې لږکي
۲۶	وراندیزونه
۲۹	د A ضمیمه: د خنډونه جدول
۳۱	د B ضمیمه: د موندنو لنډيز

مور او پلار مې د جرمني یهودیان ول چې د امریکا متحده ایالاتو ته کډوال شوي ول. زه په کال ۱۹۴۹ کې د کوزن ناروغې له وجې فلج شوم او د خپل ټول عمر لپاره پر پښو له تګ څخه بې برخې شوم. خو مور او پلار به تل ماته ویل چې زه د خپلو نورو وروڼو په شان ورته مسؤلیتونه لرم. زه پدې پوهیدم چې زه د رایې ورکولو حق لرم او باید خپله رایه په سمه توګه وکاروم. خو د معلولیت له وجې ډیر کلونو له تبعیض سره مخ وم. په پنځه کلنۍ کې ښوونځي ته د تګ حق څخه محروم شوم؛ ځکه چې "د اور لګیدلو خطر" زما لپاره یو کوانس و. ما د بروکلین په ښار کې ژوند کاوه؛ خو ما نشو کولای چې په موټر یا اورګاډي کې ولاړ شم؛ ځکه چې زما په څیر خلکو لپاره هیڅ ډول فزیکي آسانتیاوې موجودې نه وې. د سفر کولو د ستونزو له وجې، زه د ښوونکې په توګه له خپلې لومړې دندې څخه بې برخې شوم؛ خو ما دا لاره په بریالیتوب سره تیره کړه او د دریو کلونو لپاره مې درس ورکړ.

کله چې ۱۸ کلن شوم، نو ولاړم چې رایه وکړم. سره لدې چې ما نشو کولای یوازې ولاړ شم ځکه چې د رایې ورکولو مرکز په څلورم پوړ کې و. پلار مې زما ویلچیر په زینو پورته کړ او بیا یې زما سره د رایې ورکولو په برخه کې هم مرسته وکړه. هلته هیڅوک نه ول چې زما په شان معلولو خلکو سره یې مرسته کړې وای؛ او ما د ځان په څیر خلکو لپاره د رایې ورکولو هیڅ ډول تیاری و نه لیدای. په هغه وخت کې، د امریکا په متحده ایالاتو او د نړۍ په نور هیوادونو کې د معلولینو حقونو د دفاع لپاره د ګوتو په شمیر یو څو خوځښتونه شتون درلود. هغه وخت په میلیونونه خلک د بیلابیل ډول معلولیتونو په خاطر له تبعیض سره مخ او په ټولنه کې د بشپړ کډون څخه محروم شوي ول. ډیموکراسۍ موږ ته ماتې راکړې وه. موږ باید په ملي، سیمه ییزه او نړیواله کچه سره راټول شوي وای ترڅو مو په سیاسي ژوندانه کې د خپل کډون پر وړاندې خنډونه لرې کړي ول.

موږ د نړۍ له نورو محرومو ډلو د مثالونو څخه چې د نړۍ په کچه یې د خپلو حقونو د ترلاسه کولو لپاره مبارزه کوله، ډیر څه زده کړل. زه د تور پستو د مدني حقونو د غورځنګ له مبارزو څخه و پوهیدم چې دوي د پوستکي د رنګ له وجې له خپلو حقونو څخه بې برخې شوي دي. همدا راز ښځې د امریکا په متحده ایالاتو او د نړۍ په نورو برخو کې د رایې ورکولو له حق څخه محروم شوې وې. په ورته وخت کې، ما زده کړل چې قانون تصویب شوی ترڅو ټول خلک و کولای شي په سیاسي بهیر کې برخه واخلي. دا چې پدې پوه شو چې بیلابیلو خلکو د خپلو حقونو ترلاسه کولو لپاره څه او څرنګه هڅې تنظیم کړې دي او د رایې ورکولو لپاره یې څومره وخت مصرف کړي، زما او نورو لپاره مهم درس دی.

د معلولینو حقونو لپاره د نړیوال غورځنګ زیږېدنه او د هغوي هڅې سبب شوې ترڅو د معلولینو حقونو لپاره د ملګرو ملتونو نړیوال کنوانسیون رامنځته شي. د یاد کنوانسیون په ۲۹ ماده کې په سیاسي او ټولنیز ژوندانه کې د معلولینو کډون په اړه بحث شوي؛ او د نورو په شان د هغوي د برابر سیاسي حقونو د خوندیتوب تضمینوي. د یادې مادې په پلي کولو کې هم پرمختګ شوی دی. همداراز بیلابیل ډول معلولین چې په ښارونو او کلیو کې یې ژوند کاوه، په پای کې د رایې ورکولو حق ترلاسه کړ. د معلولینو ټولنې د نړۍ په ګوټ ګوټ کې له نورو کښه کړای شويو ډلو سره کار کړی. د ټاکنو پلان جوړونې په بهیر کې د ټولو خلکو پر پراخ کډون باندې د دولتونو ورځ تر بله ټینګار، یو مهم ټکی دی ترڅو ټول وګړي په ټاکنو کې د رایې ورکونکي یا نوماند په توګه د کډون حق ولري. موږ باید اجازه ور نه کړو چې د ګوید-۱۹ ناروغي زموږ د نه کډون لپاره یو پلمه وګڼل شي.

په خواشینۍ سره چې ډیری خلک لاهم موږ ته د دوهم درجې وګړو په سترګه ګوري. د کرونا ناروغې موجود خنډونه لا ډیر کړي دي. د دې مقالې لیکوالانو د دولت او مدني ټولنې لپاره ځانګړي وړاندیزونه کړي ترڅو ډاډ ترلاسه کړي چې ټول خلک سیاسي بهیر ته لاسرسی لري.

دا زموږ ټولو پورې اړه لري چې د رایې ورکولو یا سیاسي کډون د تم کولو لپاره د حکومت هڅو سره خپل مخالفت اوچت کړو. موږ ټول به په ګړندی او ځیرکۍ سره یوځای عمل وکړو. موږ به نورو ته اجازه ور نه کړو چې د ګوید-۱۹ ناروغی د پلمې په توګه وکاروو چې زموږ له حقونو څخه سترګې پټې کړي.

جودیت هېن (Judith Heumann)^۱ په نړیواله کچه د معلولینو حقونو مدافع، د فورد بنسټ ستر سلاکار (۲۰۱۷ - ۲۰۱۹)، د معلولینو نړیوالو حقونو ځانګړی استازی، د امریکا متحده ایالاتو د پېرنو چارو وزارت (۲۰۱۰ - ۲۰۱۷)

د دې مقالې ليکوالان او سموونکي: د ميرمن جوديت همين څخه د وړاندوينې ليکلو او ټول شموله سياسي کډون لپاره د دوامداره دادغوښتنې؛ د ښاغلي واسو موهن، نیکولاس کچوروسکي او کينا چيريلو څخه د دې مقالې د بشپړې بياکتنې؛ او همداراز د کورني بيخايه شويو، بومي وگړو او ځوانانو د کډون په اړه د ميرمن حنا رابرتس، کایل لامرکي او ايشلي لو له همکارۍ څخه د زړه له کومې مننه کوي. د دې مقالې د سمون، چاپ او ډيزاين په برخه کې د ميرمن کيڼن وان بورن او جينين ډفي مرسته هم د مننې وړ ده چې کور ودانۍ ورته وايو. پاتې دې نوي چې د آفيس کورني ټيم، د استراليا د بهرنيو چارو او سوداگرۍ وزارت، ډانيدا، کاناډا د نړيوالو چارو ادارې، د پراختيا او همکارۍ لپاره د سويس ادارې، د امريکا متحده ايالاتو نړيوالې پراختيايي ادارې، د متحده ايالاتو د بهرنيو چارو وزارت او انګلستان د نړيوالې پرمختيا لپاره د بهرنۍ همکارۍ، ملاتړ، نوښتونو او د هغوي د روانو هڅو څخه هم ستاينه او مننه وکړو. دا هڅې د دې لپاره دې ترڅو ډاډ ترلاسه شي چې په ټاکنو او سياسي بهيرونو کې د خلکو غږ څه د کوبيد-۱۹ ناروغۍ په جريان کې او څه وروسته له هغه، هر وخت اوريدل کيږي.

د انځورونو امتياز:

۱۹ پاڼه: هانچايي؛ ۲۳ پاڼه: تانيا دی وف

د ليکنې ټول انځورونه د ټاکنيزو سيستمونو نړيوال بنسټ ملکيت دي.

ما کی استیم بررسی اجمالی

مورد شوک یو عمومي کتنه

په ۲۰۲۰ کال کې د نړۍ نفوس: ۵۰,۲ سلنه نارینه او ۴۹,۶ سلنه ښځې

۳,۲۲ تر ۳,۳۷ سلنه زاره خلک د LGBTQ ټولنې پورې اړه لري

په ۲۰۲۰ کال کې د نړۍ نفوس ۴۱ سلنه برخه د ۲۴ کلونو یا له هغه ټیټ سن خلک جوړوي

مذهبي لږکي ۲۷ سلنه نفوس جوړوي

ښايي یو تر پنځو پورې ښځې د خپل ژوندانه په دوران کې معلولیت سره مخ شي (دغه شمېر د ۶۰ کالو وروسته ۴۶ سلنې ته رسېږي)

د بیوزلو خلکو (ډیری ښځې او زاره وګړي) ترمنځ د معلولیت د خطر کچه ۲۰ سلنه اوچته ده

د ۱۵ کلونو او یا لور سن ۱۵,۶ نفوس معلولیت لري

د ۲۰ تر ۳۰ کلونو ۵۵,۳ سلنه خلک کده شوي دي

اټکل کېږي چې لږکي د نړۍ ۱۰ تا ۲۰ سلنه نفوس جوړوي

۷ د کډوالو نړیواله اداره: د ۲۰۲۰ کال د نړیوالې کډوالۍ راپور

۸ د څیړنې مرکز لیکنه، په نړیواله کچه د مذهب لیدلوری

۹ د لږکیو لپاره د ملګرو ملتونو سازمان لارښود

۱۸ د کډوالو په چارو کې د ملګرو ملتونو عالي کمیشنرۍ، "په ۲۰۱۹ کال کې په روز بیخایه شوي وګړي"

۱۱ د بومي وګړو د چارو سمون لپاره نړیوالې کاري ډلې: د بومیانو نړۍ ۲۰۲۰

لاندې کارول شويو سرچینو ته په مراجعې سره، پدې اړه مفصل معلومات ترلاسه کړئ.

۱ د دایمي آژانس د کمیتې لارښودونه: په بشردوستانه اقداماتو کې د معلولینو ښکیلتیا

۲۰۱۹ کال نفوس په اړه د ملګري ملتونو نړیوال لیدلوری

۵۳ د نړیوال معلولیت په اړه د نړیوال روغتیايي سازمان راپور

۴ د ژانونه جان ای. پاچانکس او ریچارد برانستروم لیکنه: "خو جنسي لږکي ټټې دي؟ د نړیوال ګرځېدنیز د پراختیا وړاندوینه او په روغتیا او سیاست د هغه اغیزې"

د دې ليکلنې د خپرېدو په وخت کې^۲، د نړۍ په کچه کابو ۲۰۰ سيمو او هيوادونو کې د کرونا وېروس پېښې تاييد شوې دي؛ خو په عين زمان کې بيا پر عامې روغتيا او اقتصادي بهير باندې د دې ناروغۍ اغېزو مدیریت ته پراخه پاملرنه شوې ده. د کويډ-۱۹ ناروغۍ پايډو پر هغو خلکو او ټولنو خورا لوی اغېز پېښې چې په ټولنه کې له ژور، رېښې لرونکي او سيستماتيک تبعيض سره مخ دي او په سياسي او ټولنيز ژوندانه کې د دوي د کډون کچه خورا کمزېره ده. پدې کې شک نشته چې دې ناروغۍ موجودې نابرابرۍ ډيرې کړې او د خلکو روغتيا، آزادي او ډيموکراتيک حقونه گواښوي. دې وضعيت په سياسي ډگر کې د هغو خلکو کډون ته زيان رسولی دی چې په تېرو کې يې لږ شتون درلود.

دا ليکنه د يو شمير اټکل شويو خنډونو په اړه يو عمومي ليدلوری وړاندې کوي کوم چې په بېرنيو حالاتو لکه د کرونا ناورين په ترڅ کې له سياسي حقونو څخه د استفادې لپاره د خلکو مخه ډب کوي. او همدارنګه په سياسي بهير کې د خلکو بنکېلتيا او لاسرسي د پراختيا په اړه سپارښتنې هم وړاندې کوي. په ځانګړی توګه، پدې ليکنه کې د ښځو، معلولينو، ځوانانو، زارو، کورني بې ځايه شويو وګړو، کډوالو، مهاجر کارګرانو او LGBTQ ټولنې (همجنس بازان، جنسيت بدلونکي)، بومي وګړو او توکميز، مذهبي او ژبني لږکيو تجربې څېړل شوې دي. دا ليکنه هغو قضيو ته هم اشاره کوي چې د کويډ-۱۹ ناروغۍ له امله زياتې شوې؛ سياسي کډون يې اغېزمن کړې او د سختې بې وزلۍ او اقتصادي نابرابرۍ لامل شوې؛ د زده کړې فرصتونو يې کم کړي، د سواد کچه راټيټه، پر حکومت بې باوري زياته شوې او ټکنالوژۍ ته يې لاسرسي محدود کړی دی.

د موضوع بيان

د کويډ-۱۹ ناروغۍ په ځواب کې د دولتونو لخوا ترسره شوي غبرګونونه د دې لامل شوي چې د سياسي ډگر څخه د ځينو وګړو د حذفولو کچه اوچته شي. هغه کامونه چې د کرونا وېروس خپرېدو د مخنيوي لپاره اخيستل کيږي؛ تر ډېره بريده هغه وګړي او ډلې چې هم له جسمي پلوه او هم له سياسي پلوه له وړاندې له خنډونه سره مخ دي، مزوري کوي. يو شمير واکمن سياسي مشران هم لدې وضعيت څخه د پلمې په توګه په مستقيم ډول د خلکو حقونه د کولو او له بېرنيو حالاتو څخه د قانون حاکميت او ډيموکراتيکو بنسټونو^۳ د کمزوري کولو لپاره کار اخلي. ډيموکراتيکو حقونو ته د زيان رسولو لپاره هڅې پر هغو خلکو او ټولنو چې له وړاندې د تبعيض او سياسي محروميت سره مخ دي، اغېزه کوي او چارواکي او واکمن کسان له دې وضعيت څخه ګټه پورته کوي.

د مدني او سياسي حقونو نړيوال تړون (ICCPR) څلورمه ماده په ښکاره توګه څرګندوي چې هيوادونه نشي کولای په بېرنيو حالتونو کې داسې اقدامات ترسره کړي چې "يوازې د نژاد، رنګ، جنس، ژبې، مذهب يا ټولنيز اصليت له وجې د تبعيض لامل شي."^۴ د روغتيايي ناورين په ترڅ کې د ټاکنو ترسره کولو په اړه پریکړه، چارواکي له يو شمير ننګونو سره مخامخ کيږي؛ ځکه نو دوي بايد د خطر کولو او د عملياتي اقداماتو لپاره يو دقيق پلان جوړ کړي. په تېرنيکولو حالاتو، لکه د کويډ-۱۹ ناروغۍ په ترڅ کې سياسي او ټاکنيز پریکړه کوونکي بايد د ګوښه کړای شويو ټولنو د کډون زياتوالي او د هغوي د ډيموکراتيکو حقونو د خوندي کولو لپاره اغېزمن کامونو پورته او د ډيموکراتيک بهير بشپړتيا خوندي کړي.

مهمې موندې او وړاندیزونه

د ټاکنو پریکړو کوونکو او سياسي مشرانو لپاره غوره لاره دا ده چې د ټاکنو بهير په اوږدو کې له ګوښه کړای شويو ټولنو سره له نږدې څخه مشوره وکړي. خو مهمه خبره دا ده چې د کويډ-۱۹ ناروغۍ يا نورو بحرانونو په جريان کې چې نابرابرۍ لا هم زياتيږي؛ دا خلک هېر نشي او نظرونه يې واخيستل شي. سر لدې حکومتونه په ځانګړي توګه د ټاکنو پلې کوونکي بنسټونو بايد د روغتيايي کرکچ په دوران کې د ټولو ټاکنيزو لوبغاړو د کډون لپاره ټولې هڅې ترسره کړي. دوي بايد ډاډه شي چې د خلکو سلامتيا خوندي کولو لپاره هڅې د هغو وګړو سياسي حقونه نه تر پښو لاندې کوي؛ چې له وړاندې له سياسي محروميت او تبعيض سره مخ دي. همدا راز بايد ډاډ ترلاسه شي چې دغه هڅې رايه ورکوونکو ته په پوره توګه بيان شوې دي؛ ځکه نو دوي بشپړ باور ترلاسه کوي چې ټاکنيزو بنسټونو (EMBs) د ټاکنو پرمهال د دوي روغتيا خوندي ساتلو لپاره ټولې هڅې ترسره کړې دي. دا مقاله د هرې ټولنې د سياسي حقونو د خوندي ساتلو په اړه يو راز انديښنې څرګندوي او ترڅنګ

بې بيا د روغتيايي بحرانو په ترڅ کې په سياسي او ټاکنيزو بهيرونو کې د خلکو ټول شموله کېدون د ډاډينې لپاره سپارښتنې هم وړاندې کوي. دا ټول [موندنې] د ټاکنو تنظيم کوونکي بنسټونو، انتخاب شويو او انتصاب شويو چارواکو، نړيوالې ټولنې او د مدني ټولنې سازمانونو ته متوجه دي او لاندې وړاندیزونه څرګندوي:

"موږ ليدلي چې وپروس تبعيض نه قائل کيږي، خو اغيزې يې توپير لري - د عامه خدمتونو په وړاندې کولو کې ژور کمزوروالی او نابرابری رابښکاره کيږي چې خدمتونو ته د لاسرسۍ مخه ډب کوي... موږ پر ځانګړو ټولنو د وپروس نه اندوله اغيزې وينو، د ګرګې د زياتيدلو شاهد يو؛ د کمزرو ډلو په نښه کول او د امنيتي غبرګونونو له وجې رامنځته شوي کوابښونه د وپروس پر وړاندې غبرګون کمزوری کوي."

- آنتوني ګوتش، د ملګرو ملتونو سازمان عمومي سرمشري^۵

- پر ګوښه کړای شويو ټولنو د کووید-۱۹ ناروغی او نورو بحرانونو د نامتناسب اغيز تائيد او حل کول او له خپلو سياسي او ټاکنيزو حقونو څخه د استفادې لپاره د هغوي د وړتيا پياوړي کول؛
- د ګوښه کړای شويو ټولنو په استازولۍ د اغيزمنو روغتيايي غبرګونونو او بریالو ټاکنيزو پيښو په ترڅ کې د مدني ټولنې د ارزښتناک رول لوبونې پېژندل؛
- د ګوښه کړای شويو ټولنو له استازو سره سلا مشورې او د ټاکنو بهير په پلان کولو، څارنې او پلې کولو کې د هغوي د تجربو شاملول او همدا راز د کووید-۱۹ ناروغی له وجې د ټاکنو تعديل په اړه د هغوي غږ اوریدل؛
- د هغو اقداماتو ترسره کول چې په ټاکنو کې د خلکو آزاد، سري او خپلواک کېدون ډاډمن کړي؛
- د معلوماتي کمپاینونو په لاره اچول ترڅو ډاډ ترلاسه شي چې هر څوک سياسي او ټاکنيز معلومات د پوهې او لاسرسۍ وړ فارمونو په چوکاټ کې ترلاسه کولای شي.

بې له شکه چې يو ناوړه روغتيايي حالت د ټول شموله کېدون لپاره خنډونه رامينځته کوي، خو تر څنګ بې بيا د نورو بحرانونو پر وړاندې د خلکو وړتيا پياوړي او د ټاکنو پر بهير باندې د هغوي د اعتماد کچه لوړوي؛ همدا راز "له پخوا نه د ښه وضعیت" رامينځته کولو فرصتونه هم برابرې. دا مقاله په داسې پيښو کې د خنډونو او فرصتونو د شتون په اړه ژور نظر څرګندوي.

پدې اړه د نورو معلوماتو لپاره د کووید-۱۹ په اړه د ټاکنيزو سيستمونو نړيوال بنسټ معلوماتي بنسټ ته مراجعه وکړئ. پدې اړه نور معلومات د ډېموګراسۍ^۶ د پاڼې لپاره لارښود (ډېموګراسيو لپاره IFES 'CoVID-19 د ژوندي پاتې کيدو لارښود) په برخه کې موندلی شي.

د کرونا ناروغی ټولو دودیزو کوبنه کړای شويو ټولنو ته موجودې نابرابرۍ زیاته کړې دي. بنځي؛ معلولين؛ ځوانان؛ زاره؛ کورني بیځایه شوي وګړي؛ کډوال؛ مهاجر کارګران؛ د همجنسبازانو، درې ګونی جنسیت، جنسیت بدلونکي (LGBTQ) ټولنې؛ بومي خلک؛ توکيز، مذهبي او ژبني لږکي ټول د کرونا په جریان کې او وروسته له هغه په بې ساری ډول له خطر، اقتصادي نابرابرۍ، روغتيايي مرستو نه لاسرسی او تبعیض سره مخ دي. دغه ټولو په خپل وار سره موجود خنډونه پراخ کړي او په سیاسي ژوند کې د یادو ټولنو د مساوي کډون لپاره یې نوي ننګونې رامنځته کړې دي. سربیره پردې، هغه خلک چې څو کوبنه کړای شويو ډلو پورې تړاو لري - لکه بې ځایه شوي میرمنې، د لږکیو ځوانان یا د بیلابیل جنسي اړیکو پلویان (LGBTQ) - په ډیری برخو کې له اضافي خنډونه او خورا پراخ تبعیض سره مخ دي.

بنګینیتیا او ډیموکراسي له یو بل سره تړاو لري: هغه حکومتونه چې خپل ټولو اتباعو ته خدمتونه وړاندې کوي، د کوبنه کړای شويو ټولنو لپاره په سیاسي او عامه ژوندانه کې د کډون د پام وړ اسانتیاوې هم برابرې. ټولنیز - اقتصادي وضعیت یوه مهمه مسئله ده چې په سیاسي ژوندانه کې د وګړو پر کډون هم اغیزه کوي - بیوزلی، نالوستي یا کم لوستي خلک؛ هغه وګړي چې ترانسپورت ته محدود لاسرسی یا په لرې سیمو کې د کار توان نلري؛ یا هغه خلکو چې د ناوړن له امله یې خپلې دندې له لاسه ورکړې دي؛ دوی ټول په سیاست کې د کډون لپاره لږ امکانات او منابع لري. ځینې رایه ورکونکي د ځان ساتنې وسایلو (PPE) د پیرلو توان نلري چې په ډاډه زړه په ټاکنیزو کمپاینونو کې برخه واخلي یا په ټاکنو کې خپله رایه وکاروي. سیاسي محرومیت او ټولنیز - اقتصادي نابرابرۍ له یو بل سره یوځای په نامتناسب ډول د کوبنه کړای شويو ټولنو پر هویت اغیزه کوي. د ویروس په اړه روغتيايي معلومات او د رایه ورکوونکو روزنیز مواد ډیری وخت په سیمه ییزو ژبو موجود نه وې. زاره خلک او کورني بیځایه شوي وګړي ښايي انټرنېټ ته لږ لاسرسی ولري. سربیره پردې، په ځینو مواردو کې، سیاستوال د ځینو کوبنه کړای شويو ډلو په اړه د ناسمو انګیزو څخه کار اخلي ترڅو دوی د ویروس د خپریدو لپاره مسؤل وګڼي؛ چې دا کار دوي په سیاسي ژوندانه کې د کډون څخه ناهیلې کوي. د مثال په توګه، د کرونا ناروغی په لومړیو ورځو کې، د انډونیزیا د ګوید-۱۹ برنامې ویاند وویل چې "بدایه خلک د بیوزلو ساتنه کوي ترڅو دوي ښه ژوند ولري او بیوزله د ناروغی د خپریدو په مخنیوي سره د بدایه خلکو ساتنه کوي"؛ دا پدې معنا ده چې ډیر احتمال شته چې بیوزلي خلک د ویروس خپریدو مسؤل وي.^۸

د دوامدار پرمختګ موخې چې د ملګرو ملتونو د ټولو غړو هیوادونو لخوا منل شوې، له حکومتونو څخه غواړي چې ټول شموله ډیموکراتیکې ټولنې رامنځته کړي. همدا راز ډیری نړیوال تړنونه هم شتون لري چې د ځانګړو ډلو د سیاسي حقونو څخه ساتنه کوي. د نړیوالو معیارونو رعایتولو لپاره د حکومتونو ژمنو سره سره، د ټاکنو کورني او نړیوال څارونکي، په سیاسي ژوندانه کې د خلکو کډون څخه څارنه د خپلو هڅو یوه برخه بولي او تل یې څاري. لکه څرنګه چې د ټاکنیزو سیستمونو نړیوال بنسټ^۹ (IFES) په "پر ټاکنو د کرونا ویروس نړیوالې اغیزې" ټولګه کې ویل شوې - که چېرې ټاکنې ځنډیزې یا د روغتيايي تدابرو او ټولنیز واټن لاندې ترسره کېږي نو ښايي چې د خلکو د حقونو ساتنه په داسې حالاتو کې ننګونو سره مخ شي. یو شمیر هیوادونه په دې لټه کې دي چې څرنګه ټاکنې ترسره کړي چې د رایه ورکوونکو او ټاکنو کارکوونکو د روغتيا ساتنه تضمین کړي؛ او په ځینو مواردو کې قانوني چوکاټونه هم پلټي چې د ټاکنو ځنډولو په صورت کې، د ټاکنو نوې نېټې د ټاکلو لپاره لارښوونې ترلاسه کړي.^{۱۰} د ملي قوانینو سربیره، ډیری نړیوال معیارونه هم شته چې هیوادونو د دوامدار او ټول شموله ټاکنو ترسره کیدو ته ژمن بولي. د نه تبعیض اصل چې د بشري حقونو نړیوالې اعلامیې په دوهمه ماده کې څرګند شوي، ویلي: "هر وګړی پرته له نژادي، مذهبي، سیاسي، ژبني او جنسي توپیر؛ رنګ، ټولنیز یا ملي اصل، ملکیت، زیږون یا مدني حالت څخه له ټولو مدني حقونو څخه برخمن دی؛"^{۱۱} همدا راز د مدني او سیاسي حقونو نړیوال تړون په ۲۵ ماده کې چې په ټاکنو او پریکړه کولو بهیر کې د وګړو د کډون حق تضمینوي^{۱۲}، د کوبنه کړای شويو ډلو سیاسي حقونو ته په نړیواله کچه د پاملرنې زیاتوالی په ډاګه کوي.

هغه خلک چې د خپل ټولنیز هویت له امله کوبنه کړای شوي دي، د روغتيايي بحرانونو په ترڅ کې له نیو او پراخو ننګونو سره مخامخ کېږي. د دوي سیاسي کډون په وړاندې خنډونه، تل پاتې پایلې رامنځته کوي، بیلابیل غړونه یې خفه کوي او د مساوي فرصتونو مخه نیول کېږي. نو دا مقاله:

- د ګوید-۱۹ ناروغی په ترڅ کې د بنځو، LGBTQ ټولنې، معلولينو، ډیر عمر لرونکي کسانو، ځوانانو، بېځایه شويو وګړو، کډوالو، مهاجر کارګرانو، بومي وګړو او توکيز، مذهبي او ژبني لږکیو د سیاسي حقونو د ساتنې لپاره د نړیوالو تړونونو عمومي کتنه وړاندې کوي؛
- د ګوید-۱۹ ناروغی پرمهال د یادو ډلو د ټاکنیز او سیاسي کډون پر وړاندې اصلي خنډونه بیانوي؛
- د ټاکنو چارواکو، مدني ټولنې، ویکالانو، سیمه ییز چارواکو، تحصیلي بنسټونو، قضايي فعالینو، امنیتي چارواکو او نړیوالې ټولنې ته د خنډونو کولو د څرنګوالي په اړه لارښوونې او مشورې روښانه کوي؛ او
- د ګوید-۱۹ ناروغی وروسته پخوانیو حالاتو ته د راستنولو پر ځای د سیستم بدلون لپاره فرصتونه په ګوته او په ورته توګه په ډیموکراسۍ د اعتماد لپاره زمینه رامنځته کوي.

"موږ د پراخ کډون د طرحې او عملي کولو او ټولنې ته د لاسرسۍ یو بې ساری فرصت لرو" - آنتونیو گوتش د ملګرو ملتونو عمومي سرمشري؛ د کرونا ویروس پر وړاندې د ملګرو ملتونو غبرګون (UN COVID-19 Responses)^{۱۳}

د کوبنه کړای شویو او له تبعیض سره مخ ټولنو سیاسي او ټاکنیز محرومیت، په ټوله نړۍ کې د دیموکراسۍ لپاره ګواښ رامنځته کوي. هغه ټولنې چې له تاریخي پلو، خپلو حقونو او منابعو ته لږ لاسرسی لري، د کویډ-۱۹ ناروغۍ په ترڅ کې له دا ډول بحرانو څخه په مستقیم او یا غیر مستقیم ډول اغیزمن کېدای شي. دوي هم روغتیايي مرستو ته لږ لاسرسی لري او هم یې د زیان مننې کچې لوړه ده او په غیر مستقیم ډول د کرونا ویروس پر وړاندې ترسره شویو اقداماتو څخه زیانمن کیږي. دا لیکنه د هغو خنډونه په اړه معلومات وړاندې کوي چې در کرونا ناروغۍ په ترڅ کې د کوبنه کړای شویو ټولنو د سیاسي کډون پر وړاندې پراته دي. د خنډونو یو جدول د A په ضمیمه او د مهمو موندنو لنډیز د B په ضمیمه کې څرګند شوي دي. پر دولتي ادارو نه اعتماد چې د تل مدام تبعیض او سیاسي محرومیت له وجې د کوبنه کړای شویو ټولنو پرمختګ کې له پخوا نه موجود دي؛ ښایي د روغتیايي بحران پر وړاندې د دولت غبرګون په ترڅ کې لوړ شي او د دې سبب وګرځي چې یو شمیر خلک یا کړې د دولت وړاندیزونه په پام و نه نیسي.^{۱۴}

د کویډ-۱۹ ناروغۍ په ترڅ کې د ټاکنو ترسره کولو ننګونو سربېره، اوسني رامنځته شوي بدلونونه، سیاسي بهیر ته د کوبنه کړای شویو ډلو لاسرسۍ ته وده ورکولای شي چې دا په خپله سیاسي بهیر ته د ټولو وګړو د لاسرسۍ د څرنګوالي په اړه ځانګړي لیدلوري وړاندې کوي. د کویډ-۱۹ ناروغۍ د اړیکو جوړولو، پلان جوړولو، ملاتړ، زده کړې او فعالیتونو د پلي کولو د څرنګوالي په اړه ټولنیز بدلونونه رامنځته کړي او تر دې دمه ډیری د استفادې وړ نوښتونه د دودیزو کوبنه کړای شویو ډلو د نوښتونو پر بنسټ جوړ شوي دي. لږو تجربو څخه زده کړای شوي درسونه د سمون لپاره درې مهمې برخې په ګوته کولای شي: د سیستم بدلون، انعطاف رامنځته کول او د خلکو باور لوړول.

۱. "ټاکنیزو سیستمونو ته د لاسرسۍ د زیاتوالی لپاره د پخواني وضعیت په پرتله د له بڼه وضعیت رامنځته کول (Building Back Better)"

کله چې یو ناوړین یوه ټولنه اغیزمنوي نو "د پخواني وضعیت په پرتله د لا بڼه وضعیت رامنځته کول" د موجودو سیستمونو په پېژندنې سره، ترسره کیږي؛ ځکه نو سیستمونو باید د بیارغونې پر ځای نوي شي ترڅو د بحران څخه وروسته حالت بدلون ومومي.^{۱۵} د چټک بدلون په حال د کویډ-۱۹ چاپیریال پر وړاندې غبرګون کې، ټاکنې باید په داسې شکل پلان او عملي شي چې د خلکو د رایې ورکونې حق نه یوازې په وینا، بلکې په عمل کې هم ډاډمن شي. پداسې حال کې چې د ټاکنو کیسینونه، سیاسي ګوندونه او د مدني ټولنې سازمانونه د حضورې فعالیتونو د ترسره کولو لپاره د بدیلو لارو چارو په لټه کې دي، په ټاکنو کې ښکیل اړخونه او برخه اخیستونکي کولای شي هغه نېکمرګتیاوې له مینځه یوسي، چې د کوبنه کړای شویو ډلو لپاره یې خنډونه رامنځته کړي دي.

"که څه هم د کویډ-۱۹ ناروغۍ لږکې په نامتناسبه توګه اغیزمنوي، خو موږ باید یوازې هغوي ته د قربانیانو په سترګه و نه ګورو. د بیلګې په توګه، موږ له ۲۰۰ څخه زیات د ډالیت (Dalit) ټولنې ښځې لرو چې د کرونا د خپرېدو په ترڅ کې په لومړۍ کوبنه کې د روغتیايي کارکوونکو په توګه دنده ترسره کوي؛ او بیوزلو خلکو ته د دهلي ښار په لرې پرتو سیمو کې د مرستو او خوراکي موادو په رسولو او وینې بوخت دي. موږ د دوي لپاره د WhatsApp یو ګروپ جوړ کړی او هغوي د مرکزي اعتماد وړ برخې په توګه عمل کوي؛ ترڅو لدې لارې دقیق معلومات خپاره کړي." - د هند د دالایت او آدیواسی سازمانو ملي کنفدراسیون استازی^{۱۸}

نیوزیلانډ د ۲۰۲۰ کال د سپتامبر میاشتې عمومي ټاکنو په درشل کې د رایه ورکوونکو د استفادې لپاره د یو آنلاین سرویس فرصتونه په پام کې نیولي دي. لدې سرویس نه چې پخوا له هیواد څخه بهر، د نیوزلاندې رایه ورکوونکو لپاره کار اخیستل کیدل، د رایې ورکونې یو تیلیفوني سیستم لري او تر ډیره بریده د هغو رایه ورکوونکو په واک کې ورکول کیږي چې فزیکي معلولیت یا د لیدلو کمزورتیا ولري.^{۱۶} انټرنټي رایه ورکونه چې په اړه یې د پام وړ بحث موجود دی، ډیره یقیني نده؛^{۱۷} ځکه چې امنیتي اندېښنې راپاروي، او د عام باور له اړخه داسې نه ښکاري چې دغه راز رایه ورکونه به په نژدې راتلونکي کې د حضورې رایه ورکونې پر ځای، وکارول شي.^{۱۹} سر لدې د رایې ورکونې هغه بدیل روښونه چې اوس مهال جوړ شوي دي، په اوږد مهال کې د هغو ټولنو د کډون کچې د لوړولو قدرت لري، چې په محرومو سیمو کې ژوند کوي: لکه بیخایه شوی وګړي، بومي خلک، معلولین او داسې نور محروم شوي وګړي. ټولو رایه ورکوونکو لپاره د پوستي رایې ورکونې زمينې مساعدول نه یوازې د رایه ورکولو په مرکزونو کې د کویډ-۱۹ ناروغۍ خپرول محدودوي بلکې هغه خلک هم تر پوښښ لاندې راوړي چې نشي کولای پخپله رایه ورکړي؛ لکه مهاجر کارپګر یا د پوهنتون محصلین چې په بهر کې میشت دي.

۲. د راتلونکو بحرانو لپاره د انعطاف منلو وړتیا رامنځته کول

په ټولنه کې د دودیزو کوښه کړای شویو خلکو شاملول، نوښتونه او نوې د حل لارې رامنځته کوي. کوښه کړای شوې ټولنې، بحرانونه د خپلو اړتیاوو په پام کې نیولو او خپلو مهارتونو په کارولو سره، تېروي. په ټاکنو کې ښکیل اړخونه کولای شي د بحران د مدیریت لپاره له دغو ټولنو څه زده کړي. ځینو کوښه کړای شویو ډلو د ګرځندیز څخه، له یو بل سره د پیوستون لپاره د فرصت په توګه، ګټه پورته کړې ده؛ د مثال په توګه: د بیلابیلو جنسیتي اړیکو درلودونکو ټولنې (LGBTQ) ځوانانو پدې دوران کې له یو بل سره د رواني روغتیا آتلاښ سرچینې شریکې کړې دي.^{۲۰}

د کویډ-۱۹ کړکېچ کولای شي په ټاکنو کې د دودیزو کوښه کړای شویو ډلو د ښکیلتیا کچه کوره کړي. ځکه چې کویډ-۱۹ ښايي پر هغو ډلو اغیزه وکړي چې په دودیز ډول د ټاکنو کاروونکو په توګه دنده ترسره کوي؛ او ټاکنیز بنسټونه ښايي د ځوانانو په ګارلو تمرکز وکړي ترڅو د رایې ورکونې مرکزونو شمیر زیات کړي. د کوښه کړای شوي ټولنې سازمانونه کولای شي د ټاکنیزو بنسټونو او نویو ملګرو ترمنځ اړیکې رامنځته کړي؛ چې دا کار ټاکنیز بنسټونه او مدني ټولنې د راتلونکو بحرانو سره د ګډې مقابلې په برخه کې چمتو کولای شي. د مثال په توګه، په ډیری هیوادونو کې د معلولينو سازمانونه د عامې روغتیا او سپورت وزارتونو سره ښې اړیکې لري او کولای شي چې د دولت او مدني ټولنې سازمانونو ترمنځ د یو بل په توګه عمل وکړي. د کوښه کړای شویو ډلو سره د دولتي چارواکو نږدې کار کول او د دوي ژوندانه له تجربو څخه زده کول، په دولت د دوي اعتماد رامنځته کوي؛ او کیدای شي داسې ټول شموله پروسې طرح شي چې د ټولو رایه ورکوونکو په ګټه وي. سیاسي ژوندانه ته د ټولو وګړو د لاسرسی په اړه ډاډ ترلاسه کول، داسې ګړندي سیستمونه رامنځته کوي چې د ناڅاپي پېښو د اداره کولو توان لري.

۳. په ټاکنو اعتماد رامنځته کول، ډیموکراسي پیاوړې کوي

دودیزې کوښه کړای شوې ټولنې دا باور نه لري چې په ټاکنو کې برخه اخیستنه به د دوي د ژوندانه شرایط ښه کړي. د بیلګې په توګه، بومي وګړي او کوښه کړای شوي اقلیتونه ښايي د تاریخي بې عدالتیو له امله په حکومتي چارواکو بې باوره وي. د کویډ-۱۹ ناروغۍ چې د کوښه کړای شویو ټولنو او د هغو وګړو لپاره د خدمتونو په وړاندې کولو کې بې نظمي رامنځته کړې، د پخوانیو کوښه کړای شویو خلکو ترمنځ د ګډون انګیزه رامنځته کړې ده. ډیموکراسۍ هغه وخت ډیره پیاوړې وي چې د خلکو ګډون پکې پراخ وي او بیلابیل نظرونه واوریدل شي.

د مدني ټولنې له هغو سازمانونو سره چې د ښځو، معلولينو، ځوانانو، ډیر عمر لرونکي کسانو، ګړني بې ځایه شوي وګړو، د بیلابیلو جنسي اړیکو درلودونکو افرادو (LGBTQ)؛ بومي وګړو او توکميز، مذهبي یا ژبني لږکیو څخه استازیتوب، سلا مشورې او د هغوي د وړاندیزونو پر بنسټ عمل کول د اعتماد رامنځته کولو بهیر پیل کولای شي. ټاکنیز بنسټونه کولای شي د کویډ-۱۹ ناروغۍ پر مهال په ټاکنو کې د کوښه کړای شویو ډلو پر وړاندې پراټه خنډونو په اړه غبرګون ښکاره کړي. په ټاکنو کې د معناداره ګډون لپاره د ټولو خلکو د لاسرسي څخه ډاډ ترلاسه کول نه یوازې د ټاکنو اعتبار او سلامتیا زیاتوي بلکې له هغوي سره سلا مشورې، کیدای شي د کویډ-۱۹ له وجې رامنځته شوي وضعیت د ښه کیدلو لپاره د حل لارې څرګندې او په خپله د وضعیت د ښه کیدو یوه برخه وګرځي. کله چې د ټاکنو په بهیر کې زموږ موجودیت د حل لارې په توګه څرګندیږي، نو پر ځان باور پیدا کوو. ډیموکراسۍ هغه وخت د ټولو خلکو لپاره تامین کیدای شي چې په پریکړو کې د ټولو خلکو غږ واوریدل شي.

زه په یو روغتیايي مرکز کې کار کوم او څلور میاشتې کیږي چې امیدواره شوي يم؛ له وړاندې مه د کناه احساس کړی چې ښايې خپل خاوند او نازپریدل شوی ماشوم په ویروس اخته کړم؛ اوس چې د خلکو منځ ته ځم ښايې ډیر رایه ورکوي په ویروس اخته کړم.

د متحده ایالاتو د ویکانسن ایالت یو رایه ورکونکې ۲۱

ښځې د تاریخ په اوږدو کې د سیاسي پریکړو بهیر څخه لرې پاتې شوې او د دوی شتون په منتخبو بنسټونو کې د ګوتو په شمار وه. ۲۲ که څه هم ځینې څېرې شي چې کووید-۱۹ ویروس دواړه جنسونه په مساوي کچه ۲۳ اغیزمنوي، خو مرک ژوبله یې ښايې په نارینه وو کې لوړه وي. دغه ناروغی د هغو نابرابریو د زیاتیدو لپاره هم ګواښ دی چې ډیری میرمنې یې په سیاسي ډګر او ټاکنو کې له کډون څخه منه کړې دي. همدا راز میرمنې په ټولنه کې ډیر مدني فعالیتونه ترسره کوي چې د ویروس د لیرد او خپریدو لوړ پوتانسېال لري. ۲۴ میرمنې د نړۍ په کچه د روغتیايي کارکوونکو ډیره برخه جوړوي ۲۵ او په یو شمیر هیوادونو کې دوي د رایې ورکونې مرکزونو ډیری کار کوونکي او چارواکي هم تشکیلوي.

د ښځو سیاسي او ټاکنیز حقونه په یو شمیر سیمه ییزو او نړیوالو معاهدو او کنوانسیونو کې ثبت شوي دي او په تیرو څو لسیزو کې د دوي حقونو ته د نړیوالې پاملرنې زیاتوالې، لدې جملې د ښځو په وړاندې د هر ډول تبعیض د له منځه وړلو کنوانسیون په څرګنده توګه بیانوي دا چې ښځې حق لري په ټاکنو، حکومت، پالیسي جوړولو او سیاسي ژوندانه کې برخه واخلي او دولتونه باید ډاډ ترلاسه کړي چې په

"په سیاسي ژوندانه کې د ښځو پر وړاندې تاوتریخوالی د ښځو زورني یو ګواښ یا عمل دی د جسمي، جنسي او رواني زیان سبب کیږي؛ او په خصوصي یا عامه برخو کې د دوي سیاسي حقونو لکه د رایه ورکولو حق، آزادې مبارزې، په ټولنو کې د غړیتوب او د بیان او عقیدې څرګندولو مخه ډب کوي." ۲۷

سیاسي ډګر کې د ښځو مساوي کډون لپاره، ټول مناسب اقدامات ترسره کوي. همدا راز په یو شمیر سیمه ییزو او نړیوالو ژمنو کې د ښځو بشپړ او مساوي کډون لپاره قوي ملاتړ هم موجود دی. ۲۶ سره بیره پر دې چې په سیاسي ژوندانه کې د ښځو کډون لپاره د نړیوالې ټولنې او حکومتونو ملاتړ مخ په زیاتیدو ده؛ دوي بیا هم پدې برخه کې د جنسیت، معلولیت، سن، ټولنیز او اقتصادي موقف، ټولنیز دریځ او توکم له امله له یو شمیر خنډونو او تبعیض سره مخ دي. د کووید-۱۹ ناروغی پر ترڅ کې دغه نابرابری له هم زیاتې شوې دي.

د کووید-۱۹ ناروغی په جریان کې د ښځو په وړاندې تاوتریخوالی ډیر شوی چې د دوي سیاسي او ټاکنیز حقونه په جدې توګه اغیزمن کوي. لدې ناروغی نه څو کاله وړاندې، په ۲۰۱۷ کې، د روغتیا نړیوال سازمان اټکل کړی وه چې د نړۍ نږدې دریمه برخه میرمنې د خپل نږدې ملګري څخه د تاوتریخوالي ځینې پېښې تجربه کړي دي. ۲۸ په اوسني حالت کې د کورني تاوتریخوالي د چټک زیاتوالي په اړه د ښځو حقونو سازمانونو، یو شمیر حکومتي ادارو او د کورني تاوتریخوالي د ځانګړې شمیره لخوا غږونه پورته شوي دي. ۲۹ د کورني تاوتریخوالي زیاتوالی د آزاد او برابر کډون لپاره د ښځو پر وړتیا مستقیم اغیز کولای شي. د ټاکنو په ترڅ کې د ښځو پر وړاندې تاوتریخوالی نه یوازې د ښځینه نوماندانو، رایه ورکوونکو، ټاکنیزو چارواکو او نورو ښکیلو وګړو ته فزیکي زیان ور پېښوي - بلکې هغوي د بیان او عقیدې له څرګندولو بې زاره او په ټاکنو او سیاسي بهیر کې د کډون څخه ناهیلې کوي.

د کووید-۱۹ ناروغی اقتصادي زیان د سیاسي او ټاکنیزو مبارزو مالي چارې اغیزمنوي؛ ځکه چې ښايي د سیاست مینه وال، رایه ورکوونکي او د سیاسي ګوندونو غړي د دې ناروغی په ترڅ د خپلو عوایدو یوه برخه یا ټول عواید له لاسه ورکړي. حتی د کووید-۱۹ ناروغی وړاندې هم، پراخې ښې نښې نښانې موجودې وې چې هغه اقتصادي نابرابری چې د ښځو لخوا تجربه شوې، د نوم لیکنې، ټاکنیزو مبارزو او د په ټاکنو کې د بریا پر وړاندې یې دوي ته خنډونه رامینځته کړي. بنسټونکو دا هم په ډاګه کړې چې "یو روښانه نښه دا ده چې د پیسو په پرتله، سیاست تر ډیره بریده د نارینه وو تر واک لاندې دی." ۳۰ د کووید-۱۹ ناروغی په ترڅ کې ښځې د نارینه وو په پرتله له خورا زیاتو اقتصادي ستونزو سره مخ کېدای شي ځکه چې له یوې خوا په ادارو کې کاري ساعتونه کمیږي او له بلې خوا په کور کې د هغوي مسئولیتونه زیاتېږي. ۳۱ د مالي منابعو د کوالی له امله به ښځینه نوماندې پدې و نه توانيږي چې رسنیو کې د ځان لپاره وخت ترلاسه کړي یا د ټاکنیزو مبارزو لپاره مواد جوړ کړي. همدا راز د وخت کوالی له امله به دوي و نه توانيږي چې - حتی د روغتیايي ملاحظاتو په پام کې نیولو او د کمپاینو ارزانه روشنو په کارولو سره - په انفرادي شکل خپل عامه پوهاوي ترسره کړي.

که څه هم د کویډ-۱۹ ناورځی په ترڅ کې باید در رايه ورکونکو، نوماندانو او نورو ښکېلو خواوو د روغتیا لپاره ټولې هڅې ترسره شي؛ خو د ټاکنو د نه ترسره کولو یا ځنډولو په اړه پریکړې، په قدرت کې د اوسنیو چارواکو - چې ډیرې یې نارینه دي - په کټه تمام کیدای شي. د ۲۰۲۰ کال د جنورۍ میاشتې راهیسې ښځې د نړۍ په کچه د ملي پارلمانونو یو پر څلورمه برخه جوړوي. ۳۲ همدا راز د هغو هیوادونو شمیر مخ په زیاتیدو دي چې د ټاکنو نه ترسره کولو یا ځنډولو لپاره یې پریکړې

کړې دي. ۳۳ لدې کار سره د قانون جوړونې په مجلسونو کې د جنسیتي انډول امکان هم ډب کیږي. اوسنې سیاستوال دا محال په قدرت کې د پاتې کیدو لپاره اوږد وخت لري او د ټاکنیزو مبارزو په ترڅ کې د اټکل شویو محدودیتونو سره، د هغوي سیالانو لپاره د سیالیو میدان سخت کیږي. د دې لپاره چې یو نوماند مطرح شي نو

د زیمبابوې په ټاکنو کې د ښځو پر وړاندې تاوتریخوالی ارزونې چې په ۲۰۱۸ کال کې د ټاکنیزو سیستمونو نړیوال بنسټ (IFES) لخوا ترسره شوې دا وښودله چې په مجازي فضا کې د ښځو پر وړاندې تاوتریخوالی په دوامداره توګه د زیاتیدلو په حال کې ده. ځکه نو د کویډ-۱۹ ناورځی له وجې، مجازي نړۍ ته د ټاکنیزو مبارزاتو سوق کولو په ترڅ کې باید جنسي تاوتریخوالي او کرکجنو خبرو ته پام وساتل شي.

څرنګه چې ټاکنیزې مبارزې د اړتیا پرته او د هغو سلامتیا نه پام کې نیولو سره په بې سارې توګه مجازي نړۍ خوا روانې

دي - چې په ډیری هیوادونو کې له هغو نه سمه څارنه نه کیږي - او جنسي زورونې او کرکجن خبرو ته زمینه برابره وي مساعده وي؛ کولای شي په سیاست کې د ښځو پر وړاندې سپکاوی او تاوتریخوالی زیات کړي. سره لدې چې حتی د کویډ-۱۹ ناورځی نه وړاندې په ټولنیزو رسنیو کې د ښځو پر وړاندې د زورونې او سپکاوی د مخ نیولو لپاره پرله پسې ژمنې ترسره شوې دي؛ خو آنلاین زورونې او په ټاکنو د ښځو پر وړاندې تاوتریخوالي - په ځانګړي ډول هغه میرمنې چې له تعصب سره مخ دي - په نړیواله کچه یوه لویه مسله پاتې ده. ۳۴ د کویډ-۱۹ په اړه عامه پوهاوي په شمول د جنسیتي انډول لارښود چې د آفیس په مرسته د میاغاړ د ټاکنو متحد

کیسیون لخوا جوړ شوي دي؛ دا په ډاګه کوي چې د ښځو پر وړاندې تاوتریخوالی نه یوازې دا چې ښځینه نوماندې په ټولنیزو رسنیو کې د راڅرګندیدو څخه محرومي بلکې نورو ښځو ته دا پیام ورکوي چې سیاست د دوي لپاره نده جوړ شوی.

د ښځو ټولنیز-اقتصادي وضعیت او اطلاعاتو او معلوماتي ټکنالوژۍ ته د دوي او نورو ګوښه کړای شویو ډلو، ورځ تر بله زیاتیدونکي لاسرسۍ ته باید په دقیقه توګه پام وشي؛ ځکه چې د ټاکنو پلې کوونکي بنسټونه هود لري چې د رايه ورکونکو او نوماندانو د نوم لیکنې لپاره د آنلاین عملیاتو استفاده زیاته کړي. باید هڅې ترسره شي چې ښځینه رایې ورکونکې او نوماندې د ټاکنو په نیویو اصلاح شویو عملیاتو کې د ګډون لپاره، روزنه او وسایل ترلاسه کړي.

څرنګه چې د آفیس لخوا د "ټاکنې او روغتیا ساتنه" تر عنوان لاندې لیکل شوې مقاله کې ویل شوي^{۳۵}، ښایې د رايه ورکونکو د نوم لیکنې بهیر په معمول ډول له حضورې غونډو سره مل وي او خلک د نوم لیکنې پر وخت د معلوماتو د ترلاسه کولو لپاره له یو بل سره مخامخ شي. پرته لدې چې ټاکنې په حضورې شکل ترسره کیږي یا د مجازي نړۍ له لارې په آنلاین شکل، خو اړینه دا ده چې د ټاکنو پلې کوونکي بنسټونه د نوم لیکنې معلومات و څیړي، ترڅو په ټاکنو کې د ښځو له ګډون څخه ډاډ ترلاسه شي. چارواکې باید هڅې وکړي ترڅو رايه ورکونکي د امکان تر حده پورې په خوندي توګه د رایې ورکونې په مرکزونو کې خپلې رایې وکاروي او همدا راز د هیواد دود سره برابر د جنسیت موضوع هم په پام کې ونیول وشي. د ټاکنو پلې کوونکي بنسټونه باید د روغتیا ساتنې اقداماتو په لړ کې د ښځو سلامتیا لپاره بیلابیلې آسانتیاوې په پام کې ونيسي او ډاډ ترلاسه کړي چې هغوي د ځان ساتنې وسایلو او لاس وینځلو موادو په کارولو کې ګومه ستونزه نه لري. د امکان په صورت کې د ښځینه رایې ورکونکو په شان، د ټاکنو ښځینه کارکونکي باید هم له پوره روغتیايي امکاناتو او جلا تشنابونو څخه برخمنې وې ترڅو د ټاکنو ورځې په جریان کې په ډاډه زړه لو هغو څخه استفاده وکړای شي.

د ښوونځیو رخصتې ته په پام سره، د ماشومانو د ساتنې مسئولیت ته باید د ټولنیز واک ساتنې په لارښود کې پام ونیول شي. سره لدې چې ښځې به نامتناسب ډول د ماشومانو پاملرنه په غاړه لري؛ ټاکنیز بنسټونه باید د مستقیمو پیامونو له لارې هغوي ته ډاډ ورکړي چې خپل ماشومان په ډاډه زړه د رایې ورکونې مرکزونو ته راوستلی شي؛ د دوي د ماشومانو ساتلو لپاره آسانتیاوې موجودې دي او هغوي ته په قطارونو کې لومړیتوب ورکول کیږي. همدا راز ښځینه رایې ورکونې باید دا احساس و نه کړي چې دوي د ماشوم د ساتلو له وجې باید په کور پاتې شي؛ خو د کورنۍ نارینه بیا په ډاډه زړه په ټاکنو کې ګډون کولای شي. په ډیری هیوادونو کې د رایې ورکونې مرکزونو ډیر شمیر کارکوونکي ښځې جوړوي او احتمال لري چې د ټاکنو په ورځ دوي په لوړه کچه د رايه ورکونکو سره په تماس کې وي. د ښځو لپاره د ماشومانو د ساتنې او پاملرنې مسهولیت زیاتوالی ته په کتو سره، د ټاکنو پلې کوونکي بنسټونه کولای شي د ښځینه کارکوونکو لپاره د ماشوم ساتنې او پاملرنې امکانات په پام کې

ونیسې. سرپرته پر دې باید د ځان ساتنې وسایلو ته هم ځانګړې پاملرنه وشي ترڅو ښځې له هغو څخه په سمه توګه کار واخیستلی شي. د خوندي ټاکنیزو فعالیتونو په اړه نورې لارښوونې د "ټاکنې او روغتیا ساتنه" تر عنوان لاندې د آفیس په لیکنې کې پیدا کولای شي.^{۳۶} له تاریخي پلوه روغتیايي او د ځان ساتنې وسایل اصلاً د نارینه وو په سایز جوړ شوي دي: د بیلګې په توګه دسکینې او ماسک باید یوه مناسبه اندازه ولري، ترڅو له ښځو نه په سمه توګه ساتنه وکړي.

که چېرې د ټاکنو پلي کوونکي بنسټونه د رایې ورکونې بدیلو روښونو - لکه پستي رایه ورکونه - پراخې استفادې په اړه پریکړه وکړي؛ نو پدې برخه کې باید د روزنې لپاره قوي هڅې هم ترسره شي. د دغو هڅو په ترڅ کې باید خلکو ته وویل شي چې د کورنۍ له جبر او فشار پرته خپله رایه په خپله خوښه کارولی شي. پدې اړه نور جزئیات د "د ناسمو معلوماتو (Infodemic) په ترڅ کې د ټاکنو د اعتبار او سلامتیا ساتنه" تر عنوان لاندې د آفیس په لیکنې کې بیان شوي دي.^{۳۷} د هیواد شرایطو ته په کتو سره، د رایې ورکونکو په تیره بیا د ښځینه رایې ورکونکو د روزنې په اړه هڅې باید و ارزول شي. پدې معنا که چېرې ښځو پخوا په حضورې ټاکنو کې د کډون لپاره په عامه ځایونو کې معلومات ترلاسه کول؛ په اوسنیو شرایطو کې باید هغوي دا معلومات د آنلاین، تلویزوني، راډیويي، تحریري او یا هم د پستي پیامونو له لارې ترلاسه کړي.

معلولین

زه تیر کال د برابری کونډ لخوا د لندن مجلس ټاکنو ته د نوماندې په توګه معرفي شوم - هغه ټاکنې چې تر اوسه ځنډدلې دي - ځکه چې زه غواړم د برابری د تامینولو لپاره دادغوبښتنه وکړم. خو کله چې اوس په کور ناسته یم، له ځانه ساتنه کوم او هڅه کوم له کور نه خپل درسونه د لندن کالج پوهنتون کې ورکړم. پداسې حال کې چې خپل ورځني کارونه د پرستارې پرته، چې تر ډیره بریده پر هغې تکیه وم، ترسره کوم؛ خو ورځ تر بله اندېښمنه کیږم چې ښایې د معلولينو هغه حقونو چې په ډیرو ستونزو په کالو ترسره شوي دي، بیرته له لاسه نه ولاړ نشي.

سارا باجایا کمار (Sarabajaya Kumar) د لندن کالج پوهنتون ښوونکې^{۳۸}

له تاریخي پلوه د نړۍ په کچه یو میلیارد معلولين د پریکړو کولو له بهیر په تیره بیا له ټاکنو څخه محروم ګرځول شوي دي.^{۳۹} د کووید-۱۹ ناروغۍ موجودې نابرابرۍ زیاتې کړې دي. کیدای شي چې معلولين د معافتي سیستم ستونزې ولري او د نورو مرستې ته اړ وي؛ او یا په هغو سیمو کې ژوند وکړي چېرې چې عواید کم او روغتیايي خدمتونو کمزوري دي.^{۴۰} د کووید-۱۹ ناروغۍ د مخنیوي لپاره ترسره شوي اقدامات تر ډیره بریده د معلولينو له سلا مشورې پرته ترسره شوي چې دې کار د هغوي ژوند په نامتناسب ډول اغیزمن کړای دی. د بلګې په توګه معلولې ښځې، د سالمو ښځو په پرتله ۱۰ برابره ډیرې له جنسي تاوتریخوالي سره مخ دي او نړیوال کرځبندیز دا خطر لا هم پراخ کړای دي.^{۴۱} هغه محدودیتونه چې د حکومتونو لخوا د کووید-۱۹ ویروس خپریدو د مخنیوي لپاره په تګ راتګ لګیدلي دي؛ هغو معلولينو ته چې د ورځینو کارونو د ترسره کولو لپاره له خپلو شخصي وسایلو څخه کار

د دې لپاره چې د کووید-۱۹ ناروغۍ پر وړاندې ګرځون کې د یووالی احساس زیات شي، آفیس په جورجیا کې د عامه خدمتونو یو لړ تصویري پیامونو جوړ کړي چې په هغو کې ځوانو معلولو ښځو د روان ناروین پر ترڅ کې خپلو حقونو د لاسرسۍ او په سیاسي او ټولنیز ژوندانه کې د کډون لپاره دادغوبښتنه کوي.

اخلي، یو شمیر ستونزې رامنځته کړې دي. د بیلګې په توګه، په جورجیا کې پر شخصي نقلیه وسایلو کرځبندیز.^{۴۲} پر معلولينو د کووید-۱۹ ناروغۍ اغیزو په اړه وړاندې شوي معلومات ډیر دردونکي دي؛ د معلولیت نړیوالې اتحادیې پدې وروستیو کې د کووید-۱۹ ناروغۍ په ترڅ کې، معلولينو حقونو ته د لاسرسۍ په اړه یو نظر پوښتنه ترسره کړې، خو پدې نظر پوښتنه کې په سیاسي ژوندانه کې د معلولينو کډون په اړه پام شوي نده.^{۴۳}

د معلولينو حقونو لپاره د ملګرو ملتونو کنوانسیون ۲۹ ماده په سیاسي ژوندانه کې د کډون لپاره د هر راز معلولیت لرونکي وګړي - لکه د لیدو یا اوریدو معلولیت، ذهني، فزیکي، رواني معلولیت - حقونه څخه ساتنه کوي.^{۴۴} د دې کنوانسیون ۱۱ ماده دولتونه ژمن بولي ترڅو د بېرینو حالاتو او بشري ناوړین په ترڅ کې د معلولينو د ساتنې او سلامتیا لپاره ټول اړین اقدامات ترسره کړي. په سیمه ییزه کچه د سویل ختیځې آسیا د ملتونو اتحادیې د ۲۰۲۵ کال ماسټر پلان (ASEAN Enabling Masterplan 2025)^{۴۵} د معلولينو ټول حقونه په پام کې نیولې دي. د خلکو او بشر حقونو لپاره د

کله چې پیل شوه او وروسته یې څه خطر و نه رامنځته کړل

په تونسې ژبه د اشارې ژبې فلم د یو صنعتي انځور چې د "زما اشاره، زما غږ" برنامې له طریقه د کډو خلکو لپاره د کووید-۱۹ په اړه د معلوماتو شریک کولو لپاره جوړ شوی دی

افريقايي منشور پروتوکل ۲۶ په افريقاکي د معلولينو حقونو په اړه لازمي لارښوني کړې دي او بين الاړمريکايي کنوانسيون ۲۷ خپلو غړو هېوادنو ته د معلولينو پر وړاندې د هر راز تبعيض د لمنځه وړلو او په ټولنيز او سياسي ژوندانه کې د هغوي کډون او همدا راز په بېرنيو حالاتو کې د هغوي حقونو د تايمينولو په اړه لازمي لارښوونې کړې دي.

د سيمه ييزو او نړيوالو ژمنو باوجود، معلولين په ځانگړي توگه د کونښه کړای شويو ټولنو اړوند معلولين، لکه بومي ښځې يا بې ځايه شوي وگړي، د کوويد-۱۹ ناروغۍ په ترڅ کې په ټولنيز او سياسي بهير کې د برابر کډون په برخه کې له تبعيض او خنډونو سره مخامخ دي. د بيلگې په توگه، د ويروس په اړه معلومات ۲۸، د رايې ورکونکو روزنيز معلومات او همدا رنگه د ټاکنو د ځنډولو په اړه پريکړې ۲۹ تر ډيره بريده د لاسرسۍ وړ فارمتونو - لکه د اشارې ژبه، بريل خط او آسانه متنونو - کې نه جوړيږي ۵۰.

معلولين په ځانگړي توگه هغه کسان چې د ليک لوست کچه يې ټيټه ده، د پام وړ ټولنيز-اقتصادي ضعيت سره مخامخ دي. په پولنډ کې لوستي معلولين، د نالوستو يا ټيټې کچې لوستو معلولينو په پرتله، انټرنېټ ته ۱۸ برابره ډير لاسرسي لري ۵۲. معلوليت او بيوزلي تل له يو بل سره تړلي وي او زده کړی، روغتيايي پاملرنې او نورو ټولنيزو مسايلو ته د انډول لاسرسي مخه نيسي ۵۳ او په خپل وار سره ټولنيز-اقتصادي ضعيت نور هم کړکيچن کوي. له هغه ځايه چې سياسي کونډونه او د ټاکنو د ترسره کولو بنسټونه تر ډيره بريده له اتلان برنامو څخه کار اخلي، نو هغه معلول کسان چې انټرنېټ او نورو مرسته کوونکو وسايلو له مانيتور او کيورډ ته لاسرسي نه لري؛ ښايي په ټاکنيزو مبارزو کې د کډون، نوم ليکنې او د رايې ورکونکو روزنيزو موادو د ترلاسه کولو څخه محروم پاتې شي. په انگلستان کې څيړونکي وايي هغه کسانو چې له پخوا نه انټرنېټ ته لاسرسي درلود، ليدلې چې په مجازي نړۍ کې د معلولينو پر ضد کړکيچنو ويناوو حتی د کوويد-۱۹ ناروغۍ څخه پخوا زور اخيستی دی. ۵۴ پداسې حال کې چې ډيری سياسي بحثونه د انټرنېټ له لارې ترسره کيږي، نو معلولين تر ډيره بريده د کوويد-۱۹ ناروغۍ په اړه د ناسمو معلوماتو او همدا راز له کړکيچنو ويناوو او سپکاوی سره مخامخ کيږي ۵۵.

يو شمير معلولين په موقتي شکل د خپلو خپلوانو او ملگرو کورنو ته کډه شوي دي؛ ځکه چې د گرځېدنيز له وجې د دوي ساتونکي نشي کولای له هغوي سره مرسته وکړي. ۵۶ د معلولينو ساتونکي چې د گرځېدنيز له امله نشي کولای له هغوي سره يو ځای ژوند وکړي، ښايي پر ويروس د اخته کيدو له ويرې و نه غواړي او يا و نشي کولای چې د ټاکنو په روځ، معلولينو سره د مرستې پخاطر سفر وکړي. همدا راز د دې احتمال شته چې د رايې ورکونې مرکزونه ادغام او يا د معلولينو د استوگن ځای څخه نورو سيمو ته انتقال شي؛ چې معلولينو ته د لاسرسۍ وړ نه وي او يا پدې اړه هيڅ ارزونه ترسره شوې نه وي.

د ټاکنو چارواکو د رايې ورکونې په مرکزونو کې د کنکونې او پر ويروس د اخته کيدو نه د مخنيوي لپاره په يو شمير بديلو لارو چارو، لکه غيايي رايه ورکونه، اتلان رايه ورکونه او پستي رايې ورکونې په اړه خبرې اترې ترسره کړې دي. ۵۷ د معلولينو حقونو د يو شمير ساتونکو په وينا، غيايي رايه ورکونه بل چا ته د خپل حق سپارل دي، چې کيدای شي دا شان کړنې د معلولينو حقونو د ساتونکو لاسته راوړنې، چې په ټولنه کې د دوي مستقل ژوندانه لپاره په سختي لاسه راوړل شوې دي، کمزورې کړي ۵۸. معلولين په خپل ژوندانه کې، دوي ته د نورو لخوا د انتخاب يوه اوږده تجربه لري، او هيڅ تضمين نشته چې غيايي رايه ورکونه، د دوي غوښتنه په سمه توگه تشيل کړای شي. د ډيرو معلولو رايې ورکونکو لپاره، په ډيموکراتيکو تجربو کې د خپلو هم ټولنو وگړو ترڅنګ کډون يوه مهمه مسئله ده؛ ځکه چې په سياسي او ټولنيز ژوندانه کې د هغوي حضور ښکاره کوي، خو د ټاکنو د سلامتيا لپاره بايد مناسب اقدامات ترسره شي. يو شمير ټاکنيزو بنسټونو پټيلې چې اتلان ۵۹ رايه ورکونه د

د کرونا ناروغۍ په ترڅ کې د معلولو ميرمنو او ځوانانو په وړاندې د ځانگړيو ننکونو په اړه د معلوماتو راټولولو لپاره آفيس او د اوقيانوسيه معلولينو ټولنې سره په کډه، يو لنډه نظر پوښتنه ترسره کړه ترڅو د فېسبوک او برېښنالیک له لارې دغه موندنې خپلو سيمه ييزو شبکو ته ور ويني. د سروې پايلې ښيي چې نږدې ټول برخه اخيستونکي د کرونا په اړه معلوماتو ته د لاسرسي لپاره په ټکنالوژۍ په ځانگړي توگه سارټ فونونو او راډيواکانو باندې باور کوي. مطالعې دا هم ومونده چې معلول خلک د سالمو خلکو په پرتله ډير ځله د ټولنيزو رسنيو برنامې کاروي. د سروې موندنې په بحر الکابل کې د معلولو وگړو ترمنځ د ملاتړ شبکې پراختيا او د معلولو ښځو او ځوانانو د پياوړي کولو لپاره کارول کيږي ترڅو هغوي و کولای شي چې پريکړې کوونکو ته خپلې اندېښنې څرگندې کړي.

"د ټولنيز واټن ساتلو او په کور کې د پاتې کيدلو لپاره سپارښتنو په موده کې معلولين د بشر حقونو د نقضولو له ستر کواښ سره مخ کړي او دوي له تاوتریخوالي او کړکيچنو ويناوو سر لاس په کړيوان دي. کور کې د پاتې کيدو له وجې، زه له ټولنيزو رسنيو په ځانگړي ډول فېسبوک څخه د معلولينو حقونو نه د دفاع پخاطر کار اخلم."

- نعيم مولا د معلولينو حقونو مدافع، په بنگلاديش کې د آفيس لخوا د "ځوانان هر ځای د تبعيض پر ضد" برنامۀ ۵۱

معلولينو لپاره يو ښه بديل دی؛ خو دا کار بيا له يو شمير امنيتي اندېښنو سره مل دی ۶۰. په امريکا کې څو ايالتونو د رايې ورکونې اتلان آزمایښتي برنامې اعلان وکړ ترڅو معلول رايې ورکونکي و کولای شي خپله رايه په مستقل ډول په خپل کور کې ښايي کړي او په ويروس د اخته کيدو څخه ځان وساتي. سره لدې د نبوجرسي او دلاور ايالتونو دغه آزمایښتي برنامۀ د امنيتي اندېښنو له وجې لغوه کړه. ۶۱ د يو شمير معلولينو لپاره پستي رايه ورکونه يوه غوره لاره ده، خو سره لدې په کور کې د هغوي د وپړولو او د هر ډول معلوليت رايې ورکونې لپاره د

غيايي رأيې ورکونې اقداماتو د موجوديت په اړه اندېشنه موجود ده.^{۶۲} له مطالعې او مشورې پرته، د رأيې ورکونې هر ډول بديل روش کارول د ټولو رأيې ورکونکو په تيره بيا د معلولينو باور کمزورولی شي.^{۶۳}

دولتي چارواکي او د ټاکنيزو بنسټونو مسئولین بايد يو بحران سره د مخامخ کيدو په صورت کې د موجودو منابعو د استفادې د څرنګوالي په اړه پرمخه وګرځي. په امريکا کې د پنسلوانيا او اوهايو په شمول شپږو ايالتونو اعلان وکړ چې دوي قصد لري؛ ترڅو د ټاکنو د امنيت لپاره بيلې شوې منابعې اوس مهال د ايالت په کچه د کووید-۱۹ ناروغۍ پر وړاندې د غبرګون لپاره مصرف کړي.^{۶۴} دغې ناروغۍ د نړۍ په کچه د وسايلو د پيرلو لړۍ اغيزمنه کړې ده او د رأيې ورکونکو لپاره د مرستې توکو - لکه ذره بين او د لارښوونې لمسي پانې- پيرل ستونزمن کړي دي.^{۶۵} سربيره پر دې امکان لري چې د ټاکنو پلې کوونکو بنسټونو د ځان ساتنې وسايلو، لاس وينځلو موادو او د کووید-۱۹ ناروغۍ پر وړاندې نورو اقداماتو د ترسره کولو لپاره کومه لازمه بوديجه په پام کې نه وي نيولې.

د يوې سترې پېښې، لکه د کرونا ناروغۍ، وروسته ښايي د هغې زيان ډير پراخ وي؛ پدې معنا چې يو زيات شمير رأيې ورکونکي، نوماندان، څارونکي او د ټاکنو چارواکي ښايي د کرونا وروسته يو لړ رواني اختلالات لکه "د پېښې وروسته د فشار اختلال (PTSD)" يا نورې روحي يا جسمي معلولينونه تجربه کړي. د کووید-۱۹ ناروغۍ وروسته خلک ښايي په لويو غونډو کې د راټوليدو او همدا راز د رأيې ورکونې برېښنايي دستګاوو، لمسي پانو او داسې نورو سيالو سره د تماس په اړه اندېښنه ولري. په ځانګړي ډول هغه معلولين چې د خپلې سلامتيا په اړه اندېښمن دي، ښايي په ټاکنو کې د نه کېدون لپاره پریکړه وکړي.

ځوانان

د کووید-۱۹ ناروغۍ د ځوانانو سياسي کېدون لپاره ډيرې ننګونې رامنځته کړي دي. د ويروس له وجې پر تک راتګ سخت محدوديتونه لګيدلي او د خلکو د کينکونې او فزيکي حضور سيمې او ځايونه بند شوي دي. ډله یيزو رسنيو ته لاسرسی کران او مشهورو سياسي خپرو ته محدود شوی دی. همدا راز دغه ناروغۍ د دې لامل شوې چې چارواکي په عامه غونډو باندې بنديزونه ولګوي چې دې کار د يو شمير ډيموکراتيکو بهيرونه مخه نيسي.

- دارشانا گياچ، د اغيزمنو غړونو بنسټ ايښودنکي، سريلانکا^{۶۶}

اوس مهال په نړۍ کې کابو ۱.۲ ميليارده ځوانان شتون لري^{۶۷} چې نږدې ۹۰ سلنه يې د "نړۍ په سويل" کې ژوند کوي^{۶۸}. د "ځوانې" په اړه ملي او نړيوال تعريفونه فرق کوي او د ۱۰ تر ۴۰ کلنۍ پورې، دواړه ماشومان او ځوانان پکې شامل دي. د ځوانانو مدني برخه اخيستنه، په سياسي ډګر کې د هغوي کېدون او همدا راز په اقتصاد کې د هغوي ونډه په نړيواله کچه او په ځانګړې توګه په هغو سيمو کې چې ډيری ځوان وګرځي لري، خورا يو مهمه مسئله ده. د بيلګې په توګه، په افريقا کې د نفوس ۷۰ سلنه له ۳۰ کلونو ټيټ وګرځي ژوند کوي.^{۶۹} د ځوانانو سياسي حقونه په يو شمير نړيوالو ميکانيزمونو کې بيان شوي دي. د مثال په توګه، د بالغو ځوانانو سياسي حقونه د مدني او سياسي حقونو نړيوال تړون (ICCPR) لخوا خوندي کيږي؛ پداسې حال کې چې د ملګرو ملتونو سازمان د ماشوم حقونو کنوانسيون بيا د ماشومانو مساوي حقونه تصديق کوي.^{۷۰} د ملګرو ملتونو امنيت شورا ۲۲۵۰ شميره پریکړه ليک په حکومتونو غږ کوي چې ځوانان په فعاله توګه په سياسي بحثونو کې شامل کړي ترڅو د افراطيت خوا ته د هغوي د تګ مخه ونیول شي.^{۷۱} که څه هم له ځوانانو سره سلا مشورې او د پریکړو په بهير کې د هغوي کېدون د دولتونو له اساسي ژمنو څخه ګڼل کيږي؛ خو ښايي چې دوي د رأيې ورکولو پروسې ته لاسرسی و نه لري، او يا و نه شي کولای په ټاکنو کې خپل ځان کانديد کړي او يا په سياسي بهير کې برخه واخلي.

که څه هم دا برخه د ځوانانو سياسي او مدني کېدون ته ځانګړې شوې ده؛ خو د کرونا ناروغۍ مهم اقتصادي اړخونه د دوي په راټلونکې باندې اغيزه کوي. د ټيټ اقتصاد لرونکې هيوادونه چې ښايي د رامنځته شوي وضعیت د کنترول لپاره پوره منابعې و نه لري، د هغو هيوادونو په پرتله چې پايدارې ډيموکراسۍ لري، د ځوانانو لوړه سلنه جوړوي.^{۷۲} د کرونا ناروغۍ د کار موندنې په برخه کې موجودې ننګونې له هم زياتې کړې دي. د دې ناروغۍ څخه د پخوا په مقايسه، ځوانان درې برابره بیکاره

شوي دي. زدکړو ته د هغوي لاسرسي محدود شوي او د هغوي مالي راتلونکي بې ثباته شوې ده.^{۷۴} د بيلگې په توگه: په آسيا او اوقيانوسيه کې د هر ۱۰ ځوانو کارکوونکو څخه نه (۹) کسانو د کرونا وېروس د خپرېدو له وجې په خپلو کارونو کې د پام وړ کوالی په سترگو کړی دی.^{۷۵}

د کرونا ناروغی له امله په نړيواله کچه د ټاکنو ترسره کولو کې ځنډ، ښايې په بې ساري توگه پر يو شمېر ځوانانو^{۷۶} اغېزه ولري؛ په ځانگړې توگه دا وضعيت ټاکنو ته د هغوي پر نوم ليکنې باندې اغېزه کولای شي.^{۷۷} هغه ځوانان چې د ټاکنو د ځنډ له امله د ټاکنو د بيا ترسره کولو مودې پورې خپل قانوني سن پوره کوي بايد ډاډه و اوسيږي چې د رايې ورکونې لپاره د دوي نومونه ليکل کيږي. په هغه هيوادونو کې چې د رايې ورکونکو د نوم ليکنې لپاره په منځل شکل استفاده کيږي، نوي رايه ورکونکي، قانوني سن ته په رسيدو سره، په اتومات شکل ثبت کيږي. خو په هغو هيوادونو کې چې رايې ورکونکي بايد په فعال شکل خپل نوم ثبت کړي؛ د ټاکنو پلې کوونکي بنسټونه بايد نوم ليکنه بيا پيل کړي او يا د ټاکنو په ورځ نوم ليکنه ترسره کړي؛ ترڅو ډاډ ترلاسه شي چې ټول هغه ځوانان چې د ټاکنو ورځې پورې خپل قانوني سن ته رسېږي، رايه ورکولای شي.

آفيس د کيمېک پرمختيا نوېټ (KDI) بنسټ سره په همکاري، ځوان نایجريايي رضاکاران و روزل ترڅو د کووید-۱۹ ناروغی او ۲۰۱۹ عمومي ټاکنو په جريان کې د بشري حقونو سرغړونو او جنډر په تړاو تاوتریخوالي پېښې تعقيب کړي. د Zoom او WhatsApp برنامو له لارې، دغه سازمان ځوان رضاکاران روزلي ترڅو د چک لیستونو په کارولو سره د بشري حقونو سرغړونې او تاوتریخوالي پېښې راتولي او مستندې کړي. د KDI مشران تمه لري چې راتول شوي معلوماتو ته د سياست والو پام راجلب کړي؛ ترڅو هغوي د کرونا ناروغی په ترڅ کې د جنسيت پر بنسټ تاوتریخوالی او د بشر حقونو نقضولو ته متوجه او له هغوي څخه په دې برخه د مرستې غوښتنه وکړي.

همدار راز دې ناروغی د سياسي گډون لپاره يو شمېر فرصتونه هم رامنځته کړي ترڅو خلک په تېره بيا ځوانان په داسي بهیرونو کې د اوږد مهاله گډون سره عادت شي. د ټاکنو ځینې چارواکي د متحده ایالاتو په کينساس ایالت په ميلوکی ښار کې^{۷۸}، عملاً ځوانان د رايې ورکونې مرکزونو د کارکوونکو په توگه کارې؛ ځکه چې دوي سره د وېروس د جدي منفي اغېزو احتمال کم دي^{۷۹}. که چېرې ډیری خلک له ځوانی نه د ټاکنو کارکوونکو په توگه دنده ترسره کړي نو لدې کار سره عادت کوي او په سياسي ډگر کې د دوي د گډون وړتيا وده کوي او بيا په ټول ژوند کې دوام پيدا کوي.

په ځانگړې توگه دا يوه روښانه مسئله ده، چې د نړۍ په کچه په ډيرو هيوادونو کې ځوانانو د کرونا ناروغی نه پخوا هم په لوړه کچه سياسي بې تفاوتی تجربه کړې ده.^{۸۰} د ځوانانو ترمنځ يو احساس مخ په زياتيدو ده چې سياست والو د کرونا ناروغی ټولنيزو-اقتصادي اغېزو په اړه لازم اقدامات ندي ترسره کړي؛ ځکه نو دوي لدې وجې په سياسي ژوندانه کې د گډون لپاره دومره زړه نه ښه کوي.^{۸۱} څرنکه چې وويل شول د کرونا ناروغی ځوانانو ته يو فرصت رامنځته کړای ترڅو د ټولنيزو رسنيو په استفادې سره پدې وخت کې د مثبتو بدلونونو په رامنځته کولو کې برخه واخلي.

يو انځور چې د يوې بنګلادېشي مېرمن لخوا رسم شوی، خلک د کرونا ناروغی په ترڅ کې د ټولنيز واټن ساتلو ته تشويق کوي.

د يونيسف وروستې راپور ښيي چې "ن ورځ ډیری ځوانانو د خپل مدني هويت او سياسي ليدلوري د لوړولو لپاره له نوښتونو سره مجازي نړۍ ته مخه کړې ده او استدلال کوي چې ښايي دا ډول شرايط په دوديزو مدني ځايونو کې د دوي لپاره مساعد نه وي."^{۸۲} څرنکه چې مدني فضا، که څه هم د لنډ مهال لپاره وي، په ډيرې چټکۍ سره آنلاین خوا ته روانه ده، ځوانانو د خپلې ټولنې او يو بل سره د ملاتړ لپاره مجازي فعاليتونو ته مخه کړې ده. دوي له بيلابيلو لارو سره يو ځای شوي دي. لدې جملې په قرغزستان کې ځوانانو د آفيس په ملاتړ د "نړيوال کرځېبنديز څخه د انزوا او انډېښنې سره د مبارزې د څرنګوالي" او همدا رنگه د کووید-۱۹ ناروغی خپرېدو د مخنيوي لپاره د روغتيايي تدابيرو په اړه د انسټاګرام يو لړ غونډې په ژوندې بڼه په لاره اچولې دي. دا نوښتونه په پراخه توگه د اشارې ژبې ژباړونکو او د ځوانو ښځو او نارينه وو په گډون سره په پراخه کچه رامينځته شوي دي. په سويلي سوډان کې ځوانان د کرونا وېروس په اړه د ناسمو معلوماتو د پېژندلو لپاره د COVID19SS هشتک کاروي. په پيرو کې يو فعال ځوان يو کله سرويس رامينځته کړی چې د وېروس په اړه تاييد شوي معلومات شريکوي او همدا راز يوه ويب پاڼه د گوښه کړای شويو ټولنو لپاره د غوره کړنو په وړاندې کولو سره دوي ته د وېروس په وړاندې د ځان ساتنې په اړه معلومات وړاندې کوي.^{۸۳}

پداسی حال کې چې ځوانان د نړۍ په کچه، د کرځېبنديز په ترڅ کې په مثبتو دادغوښتونو کې د گډون په موخه، مجازي فعاليتونو ته د دوام لپاره خپل مهارتونه کاروي؛ د ټولنيزو رسنيو کارول، آنلاین ناسمو معلوماتو او کرکجنو ويناوو سره د برخورد کچه لوړولی شي. د انتقادي تفکر مهارتونه او د مجازي نړۍ سواد د ځوانانو لپاره اړين ده ترڅو هغوي د يو وګړي په توگه په مجازي نړۍ کې د گډون لپاره چمتو کړي. نه يوازي دا چې ځوانان د آنلاین زورونې او نورو منفي چلندونو سره د مبارزې لپاره له

خپلو مهارتونو څخه کار اخیستلی شي؛ بلکې دوي کولای شي پدې برخه کې له خپلو نوښتونو او روښونو هم کار واخلي.^{۸۲} په بنګلادېش کې ځوانو رهبرانو انفرادي اقدامات تر لاس لاندې نیولي ترڅو د ځان ساتنې او لاس وینځلو سمو روښونو په اړه تبلیغ او خلکو ته پیامونه ورسوي او هم د ناسمو معلوماتو د پیرندنې د څرنګوالی په اړه فلمونه جوړوي ترڅو د ځان سلامتیا ته پاملرنه پیاوړې کړي. پداسې حال کې چې نور ځوانان بیا د معلوماتي پانو او ماسکونو په وینځلو، د خلکو په ساتنه کې برخه اخلي.^{۸۵}

یوه لویه اندېښنه دا ده، چې د نړۍ په کچه ۶۰ سلنه زده کوونکي د کویډ-۱۹ ناروغۍ پر مهال د ښوونځیو د تړلو له امله اغیزمن شوي دي.^{۸۶} ښايې ځوانان د ښوونځیو په بندولو سره رسمي مدني زده کړې ته لاسرسی و نه لري، کوم چې ممکن دوي د ډیجیټالي زده کړې څخه لرې کړي. د دې ننګونو سره سره، ځینې ښوونځي د لرې واټن زده کړې

له لارې د ځوانانو کډون لپاره نوي فرصتونه رامنځته کړي دي. د مالډیو هیواد د پوهنې وزارت، د اروپا شورا په مرسته، د نوي آتلاین نصاب ارزولو لپاره له ۱۵۰ زده کوونکو او ۸۰ ښوونکو سره مشوره وکړه.^{۸۷} دا ښه چلند د تعلیمي نصاب په پراختیا کې د زده کوونکو او ښوونکو لیدلوری شاملوي. دا ډول برخوردونه د ډیجیټالي کډون لپاره د زده کړې د تشې کولو لپاره خورا مهم دي.

کډیزو عمر لرونکي وګړي

ما په خپل ټول ژوند کې رایې ورکړې ده، ځکه نو هیله منده یم چې دا اونی هم دا کار ترسره کړای شم؛ خو دا ورځې له بیرون تک څخه ډایریزم. د پیښو شمیر مخ په زیاتیدو ده؛ خو د زارو خلکو ترمنځ د مرګ ژوبلي کچه تر اوسه هم د اندېښنې وړ ده؛ ځکه نو ډاډه نه یم چې دا خطر به په غاړه واخلم."

- لی یونګ جو، د سویلي کوریا یوه ۷۹ کلنه رایې ورکوونکې^{۸۸}

د ملګرو ملتونو سازمان د نړۍ جمعیت انډوال د ۲۰۱۹ کال تعدیل شوې تخنې پر بنسټ: تر ۲۰۵۰ کال پورې به د نړۍ ۱۶ سلنه وګړي د ۶۵ کلنې لوړ عمر ولري او د ۸۰ کلنو د نفوس شمیر به درې برابره شي.^{۸۹} که څه هم زړه خلک د بشري حقونو په ډیری نړیوالو تړونونو کې په روښانه ډول نډې ذکر شوي، خو د "سن په اړه د مادريد نړیوال د عمل پلان" په پنځمه ماده کې راغلي چې هر څومره چې خلک زړه شي، هغوي باید سیاسي ژوندانه ته مساوي لاسرسی ولري. په هر صورت یاد پلان د نړیوال تړونونو په څیر ورته مسؤلیتونه نه پلي کوي. له همدې کبله دادغوبښتونکي د زارو وګړو د حقونو په اړه ملګرو ملتونو باندې د یو کنوانسیون د جوړولو لپاره فشار راوړي.^{۹۰}

یک زن مسن در حال رأی دهی در انتخابات پارلمانی ۲۰۱۹ در اوکراین

زړه وګړي په تېره بیا هغه افراد چې په هغو سیمو کې ژوند کوي چېرې چې روغتیايي سیستمونه خورا کمزوري دي؛ تر ډیره بریده د پرستارانو په توګه کار کوي. زړې ښځې تر ډیره د

د کویډ-۱۹ ناروغۍ د پوځ سن له وجې تبعیض نړیوال ماهیت او د زارو خلکو د بشري حقونو دوامداره او سیستماتیک انکار کول راڅرګندوي. دا ننګونې د یو هیواد یا سیمې پورې محدودې ندي، بلکې نړۍ شموله او له وړاندې نه ډیرې پېښې شوې دي."

- د زارو وګړو د حقونو لپاره نړیوال اتحاد^{۹۱}

ساتنې او پاملرنې دندې په غاړه لري.^{۹۱} د کرونا ویروس له امله د ۶۰ کلنو څخه پورته خلکو کې د مرګ ژوبلې کچه لوړه ده^{۹۲} او د دوي پر وړاندې د تاوتریخوالي کچه هم لوړه شوې دي.^{۹۳} زړه خلک ښايي د سالمندانو په کورونو یا داسې نورو ځایونو کې ژوند وکړي چېرې چې ویروس په چټکۍ سره د خپریدو په حال کې ده د ګرځېدنیز سخت محدودیتونو لګول شوي دي. په ډیری هیوادونو کې د هغو رایې ورکوونکو لپاره چې د زارو په کورونو کې ژوند کوي او یا په روغتونو کې تر درملنې لاندې دي؛ د رایې ورکونې سیار صندوقونه کینودل کېږي. خو اوس معلومه نده چې لدې صندوقونه څخه استفاده کیږي یا نه. د سویلي کوریا د اپریل میاشتې په ټاکنو کې زارو رایې ورکوونکو ته اجازه ورکړل شوه، ترڅو له خپلو کورونو او روغتونو نه رایې ورکړي.^{۹۴} او د هغوي لپاره د روغتون نه بهر د رایې ورکونې غږ کینودل شوې وې.^{۹۵} صربستان چې خپلې پارلماني ټاکنې د ۲۰۲۰ کال د جون په میاشت د کرونا پانډۍ په ترڅ کې ترسره کړې؛ وړاندیز وکړ ترڅو زړه رایې ورکوونکي د سیارو صندوقونو له لارې له کور نه رایې ورکړي. د راتلونکو ټاکنو لپاره باید د رایې ورکونې سیار تېونو

ته د ځان ساتنې لارښودونو ته د ژمن پاتې کېدلو په اړه دقیقې لارښوونې ورکړل شي. د ځان ساتنې لارښوونه ته نه پاملرنه، د سیار ټیمونو او رایې ورکونکو د مستقیم تماس په صورت کې ستر خطر رامنځته کولای شي او دا د هغو رایې ورکونکي لپاره سختې تمامیدلې شي چې د کرونا ویروس اغیزه پرې ډیره وي.

"موږ باید د مدني ټولنې او نورو خواوو سره خپله ملګرتیا پراخه کړو او د زارو وګړو د پوهې ترلاسه کولو لپاره له هغو سره سلا مشورې وکړو او د هغوي د بشپړ کډون څخه په هغو پالیسي جوړښتي کې ډاډ ترلاسه کړو چې د هغوي په ژوندانه اغیزه کوي."

— د ملګرو ملتونو سازمان د پالیسیو لندیز: پر زارو وګړو د کډوید-۱۹ ناروغۍ اغیزې^{۹۸}

په یو شمیر هیوادونو کې د ټاکنو کار کوونکي د ۶۰ څخه زیات سن لري.^{۹۷} د ټاکنو ترسره کولو یو شمیر بنسټونو زارو کارکوونکي په اتومات شکل له کار کولو څخه معاف کړي دي. — دا دې سن پر بنسټ یو روش دی چې زارو خلک له ادارو څخه لرې کوي. یو بل غوره بدل روش دا دی چې د کرونا ویروس د خطرونو او د هغه د مخنیوي لپاره د اقداماتو په اړه معلومات چمتو او د سن په پام کې نیولو پرته، د ټاکنو ټولو کارکوونکو ته ورکړل شي؛ ترڅو هغوي په خپله خوښه په ټاکنو کې د کار کولو یا نه کار کولو په اړه پریکړه وکړي. د بیلګې په توګه په میانمار کې د ټاکنو متحد کیسیون، د رایې ورکونکو لست د ښودلو، د ټاکنیزو مبارزو په لاره اچولو او د رایې ورکونې مرکزونو په اړه د روغتیايي اقداماتو د معرفي کولو په اړه د یاد هیواد د عامې روغتیا او ورزش له وزارت سره مشوره وکړه؛ ترڅو د رایې ورکونکو لپاره په روزنیزو موادو او روزنیزو برنامو کې د هغوي نظر شامل کړي. همدا راز یاد کیسیون د یو داسې حل لارې په لټه کې دی چې وکولای شي د زارو، معلولو او په روغتون کې د ناروغو رایې ورکونکو رایې د ټاکنو نېټې نه وړاندې په خوندي توګه ترلاسه کړي. پرته لدې چې دوی د رایې ورکونې په قطارونو کې تم پاتې او د ویروس خطر سره مخ شي او یا د ټاکنو پر ورځ د رایې ورکونکو شمیر زیات کړي.

د کرونا ویروس احتمالي خپریدو نه د مخنیوي په خاطر ډیری سیاسي فعالیتونه په آنلاین شکل ترسره کېږي. امکان لري چې زارو خلک انټرنېټ ته لږ لاسرسی ولري او یا د رایې ورکولو لپاره د روزنیزو معلوماتو د خپریدو بې شمیره ټولنیزو رسنیو پر استفادې مسلط نه وي.^{۹۹} سربېره پردې ځینو ښودلې چې زارو خلک ښايي جعلي خبرونه خپاره کړي، چې سیاست پورې تړاو لري؛ او پدې کار سره د ټولنیزو رسنیو خوله بنده کړي. د بیلګې په توګه هغوي خبرونه لولي او بیا هغه له خپلو هم فکره وګړو سره شریکوي. په سیاسي ژوندانه کې د زارو وګړو د کډون څخه د ډاډ ترسره کولو پخاطر باید د رایې ورکونې بیلې تګلارې، د رایې ورکونکو روزنیزو موادو د خپریدو روشونه او نور رسمي او غیر رسمي اقدامات له هغوي سره د سلا مشورو په ترڅ کې چمتو شي.

کورني بې ځايه شوي وګړي، کډوال او پناه غوښتونکي کارېکړ

پدې نامعلومه وختونو کې...، پر پریکړو کې د کورنیو بې ځايه شویو وګړو معناده کډون، پر دوي اغیزه کوي، او د تل په شان مهم دی."

— د ملګرو ملتونو نړیوال سازمان د ځان ساتنې کلستر، د ۲۰۲۰ کال د اپریل میاشت

د کورني بې ځايه شويو په شمول، بې ځايه شوي وګړي، کډوال او پناه غوښتونکي کارېکړ، د کډوید-۱۹ ناروغۍ له امله په نامتناسب ډول اغیزمن شوي او د سیاسي پریکړو له ډګر څخه — چې د دوي پر ژوندانه اغیزه کوي — د لرې کیدو خطر سره مخامخ دي. د کډوالو نړیوال سازمان په وینا، په نړۍ کې ۲۷۲ میلیونه کډوال ژوند کوي (د نړۍ نږدې ۳،۵ سلنه نفوس)، چې له دې جملې نه ۸۶،۱ سلنه د رایې ورکولو سن پوره کړای دی.^{۱۰۱} د ۲۰۱۸ کال د اټکل له مخې شاوخوا ۲۵،۹ میلیونه خلک پناه غوښتونکي دي.^{۱۰۲} د بیلابیلو لاندو او د هوا د بدلون له امله بې ځايه کیدنه مخ په زیاتیدو ده. او په ۲۰۱۹ کال کې د بې ځايه شویو تازه معلوماتو په بنسټ د نړۍ په ۱۴۵ هیوادونو کې د بې ځايه شویو کسانو شمیر له ۳۳،۴ میلیونو څخه ډیر خلکو ته رسیدلی دی.^{۱۰۳}

یو شمیر نړیوال تړنونه، دولتونه د یادو ټولنو د حقونو خوندي کولو ته ژمن شمیري. د مثال په توګه، د مدني او سیاسي حقونو نړیوال تړون (ICCPR) او د کورنیو بې ځايه شویو وګړو لپاره د لارښودونه اصول، چې د ۲۰۰۵ کال د ملګرو ملتونو د عمومي اجلاس لخوا تایید شوي، د کورني بې ځايه شوي وګړو سیاسي حقونو تضمینوي. کورني بې ځايه شوي وګړي "د رایې ورکولو او په عامه او دولتي چارو کې د کډون او همدا راز د خپل حق ترلاسه کولو لپاره د اړتیا وړ وسیلو ته د لاسرسي حق لري."^{۱۰۴} د عادي، منظم او خوندي مهاجرت لپاره د ۲۰۱۸ کال نړیوال تړون، کډوال هڅوي ترڅو په کوربه هیواد کې په ټاکنو کې د رایې ورکولو د حق خاوندان شي.^{۱۰۵} د ټولو پناه غوښتونکو کارېکړو او د هغوي کورني د غړو حقونو د خونديتوب لپاره نړیوال کنوانسیون (۱۹۹۰) په اصلي هیواد کې د رایې ورکولو او نوماندې حق خوندي کوي.

د یادو ملاتړونو سره سره، د کورنیو بې ځايه شویو وګړو د سیاسي کډون پر مخ بې شمیره خنډونه پراته دي او د کرونا ناروغۍ د دوي ډیر شمیر، د ډیرنیو مرستو ترلاسه کولو ته اړ کړي دي. بې ځايه شوي خلک چې تر ډیره بریده د کنټکونې په شرایطو کې ژوند کوي او روغتیايي پاملرنې او مالي سرچینو ته محدود لاسرسی لري؛ پر کرونا ویروس د اخته کیدو لوړ کواښ سره مخ دی.^{۱۰۶} سربېره پردې، هغو ویرو او فشارونه چې د دې ناروغۍ له امله رامینځته شوي، د دې خلکو پر وړاندې د تبعیض او سپکاوي کچه لوړه کړې ده.^{۱۰۷} د دولت سیاست هم په قصدي یا غیر قصدي توګه، دغو وګړو ته پراخې ستونزې رامنځته کړې دي.^{۱۰۸} ښايې د کرونا له امله د

گرځېندیز اقتصادي اغېزو دغه خلک له روغتيايي، اقتصادي او ټولنيز اړخه له خورا يو نامطلوب وضعیت سره مخ کړي؛ چې دا وضعیت د سياسي کډون فرصتونو ته د هغوي پر لاسرسي اغېزه کولای شي. د يادو ډلو سياسي کډون هغوي له کوبنه کيدو څخه ژغوري، سوله او پخلاينه بياوړی کوي او دولت د پيښو پر وړاندې د حل لارو موندنو ته اړ او مسئول کيږي. د بيلگې په توګه، په اصلی هيواد يا اوسني استوګن ځای کې د بې ځايه شويو وګړو د ټاکنيزو حقونو خوندي کول د هغوي د ځای پر ځای کولو لپاره حل يوه دوامداره لاره ده.

کډوال قطار ته منتظر دي ترڅو د کرونا ګرځېندیز له امله خپلو کورونو ته ستانه شي. خو د کرونا ویروس د خپریدو له امله ترانسپورت ډیر محدود شوی او ډیری کډوال نشي کولای خپلو کورونو ته ستانه شی..

سيمه ییز او نړیوال پناه غوښتونکي کارپکړ چې د رایې ورکولو لپاره خپلو کورونو ته راستانه کيږي؛ ښايې د ګرځېندیز محدودیت او همدا راز په ټاکنو کې د کډون پر مخ خنډونه له امله و نشي کولای دا کار ترسره کړي. د بيلگې په توګه په سنګاپور کې هندی او بنګلاديشي کډوال اړ شوي ول؛ ترڅو په کنګونو تم ځایونو کې پاتې شي ترڅو د کرونا ویروس د خپریدو څخه مخنيوی وشي.^{۱۰۹} که څه هم په پای کې ویروس د کډوالو په ټولنه کې خپور شو. په هند کې دولت یوازې څلور ساعته وړاندې په کور د پاتې کیدو سخت محدودیتونه اعلان کړل چې دې کار په میلیونو مهاجر کارپکړ، زرګونه کیلومتره لرې خپلو کورونو ته له تګ څخه منع کړل او د کډوالي یو پراخ بحران یې رامنځته کړ.^{۱۱۰} ځکه چې په هند کې ډیری مهاجر کارپکړ د کاسټو کوبنه کړای شويو ډلو له جملې څخه دي لکه Dalits او هغوي د خورا زیات تبعیض سره مخ دي. همدا راز د دغو کډوالو لپاره د "ټولنیز واټن" ساتل هم کیدای شي د تبعیض او تاوتریخوالی په شان دوام ومومي. که څه هم معلومه نده چې دا وضعیت به په راتلونکې کې د کډوالو پر سياسي حقونو څه ډول اغېزه پرېږدي؛ خو دا یوه روښانه خبره ده چې ناوړه چلند به په راتلونکو ټاکنو کې د یوې سياسي قطبي مسلې په توګه څرګند او د مدني ټولنې دادغوښتنې لپاره به یو لومړیتوب وي.

په اوکراین کې د ټاکنو کمیسیون، د آفیس په ملاتړ د افراد د تعیین لپاره نوي مقررات رامنځته کړل چې کولای شي د کرونا په ترڅ کې په آنلاین ډول نوم لیکنه وکړي. وړاندې له دې رایه ورکونکو باید په هغه سیمه کې رایه ورکړي وه؛ کوم ځای کې چې دوي نوم لیکنه کړی وه. لدې امله چې ډیری بې ځايه شوي خلک د ګرځېندیز له امله تګ راتګ نشي کولای نو د ۲۰۲۰ کال په جون کې یو قانون تصویب شو چې کابو ۱،۲ میلیون بې ځايه شوي اوکرایني کډوال یې په سیمه ییزو ټاکنو کې د رایې ورکونې وړ وګڼل.^{۱۱۱}

د کووید-۱۹ ناروغی د مخه، په ټاکنو کې د کورنیو بې ځايه شويو خلکو د کډون لپاره چمتووالی پېچلی وه؛ چې اوسني وضعیت دا کار نور هم پېچلی کړی دی. په ټاکنو کې کډون کولای شي د دې خلکو مربوط مهمو مسئلو په اړه لیدلوری زیات کړي. د رایې ورکولو له حق څخه د یادې ټولنې د بې برخې کیدلو خطرونه او د کوبنه کړای شويو خلکو د محرومیت زیاتوالی د کووید-۱۹ ناروغی پر وړاندې غبرګون او بیارغونې په ترڅ کې ډیر زیات دي.

ټاکنې او سیاست مهمې مسلې دي چې په اړه یې باید د کورنیو بې ځايه شويو کډوالو سره سلا مشورې ترسره شي او وګڼل شي چې دوي د کووید-۱۹ ناروغی پرمهال له کومو موضوعاتو سره مخ دي او څه وړاندیزونه لري. که څه هم کورنیو بې ځايه شوي وګړي د

سياسي کډون لپاره له یو شمېر خنډونه سره مخ دي؛ ځکه چې په ډیری مواردو کې دوي هان د یو کوچني خبرداری سره د خپل کورونه پرېښودلو ته اړ ایستل شوي. دا امکان هم شته چې حتی د کووید-۱۹ کرکېچ نه دمخه هم بې ځايه شويو خلکو د نوم لیکنې او رایې ورکونې لپاره رسمي اسنادو ته لاسرسی نه وي درلودلی. یا د ټاکنو چارواکو ښايي د کورنیو بې ځايه شويو خلکو د استوګن ځای په اړه خپل معلومات نوي کړي نه وي.^{۱۱۲} امکان لري چې د کووید-۱۹ ناروغی له وجې ګرځېندیز په پایله کې د دوي سفرونه محدود شوي وي. د دوي ترمنځ په ویروس د اخته کیدو د خطر لوړه کچه، د دوي پر وړاندې تبعیض او د کووید-۱۹ له امله رامنځته شوی تاوتریخوالی دا وضعیت له نور هم ستونزمن یا د خطر سره مخ کوي؛ چې دوي و نشي کولای په ټاکنو کې د رایه ورکونکي یا کانديد په توګه کډون وکړي.

ټاکنیزې ادارې کولای شي د بې ځايه شويو خلکو د کډون زیاتوالي لپاره کامونه پورته کړي، لکه د قانوني چوکاټونو تعدیل؛ ترڅو ډاډ ترلاسه شي چې دوي په اصلي یا اوسني ټاکنیزې حوزه کې، نوماندانو ته رایه ور کولای شي. د بې ځايه شوي وګړو پر وړاندې د ممکنه تبعیض سره د مبارزې لپاره، د ټاکنو تنظیم کوونکي بنسټونه کولای شي، خلک د مهاجرینو ټولنو د راتګ په اړه حساس کړي. په ارمینیا کې، ملګرو ملتونو د مهاجرینو ټولنو په وړاندې د کووید-۱۹ له وجې تبعیض کولو لپاره د "صادقانه خبرو" په نوم کمپاین پیل کړی دی؛ پدې کمپاین کې د داستان ویلو له هغو تخنیکونه څخه کار اخیستل کيږي کوم چې دغه د ایدس (HIV) - مثبت پیښو اشخاصو په وړاندې د تبعیض او کرکجنو ویناوو د راګولو لپاره کارول کیدای.^{۱۱۳} سربېره پردې، بله مهمه مسله دا ده چې معلومات باید په پراخه کچه د بې ځايه شويو وګړو په ژبه موجود وي. د ټاکنو تنظیم کوونکي بنسټونه کولای شي د رایه ورکولو نور ځانګړي ترتیبونه، له غیابي رایه ورکونه یا د رایې ورکونې اضافي مرکرونه هم په پام کې ونیسي؛ ترڅو د ټولو د شرایطو وړ رایې ورکونکو شمولیت یقیني شي. همدا راز ښايي اضافي امنیتي مقرراتو ته هم اړتیا ولیدل شي، ځکه چې بې ځايه شوي ټولنې ښايي د

تاوتریخوالي سره مخ شي. د مثال په توګه په لبنان کې د مهاجرو میرمنو او انجونو پر وړاندې د تاوتریخوالي قضیې د مارچ په میاشت کې دوه چنده شوې^{۱۱۴} له بنځو سره باید مشورې ترسره شي ترڅو دوي د تاوتریخوالي نه د مخنیوی په خاطر د معلوماتو په شریکولو کې خپل رول ولوبوي.^{۱۱۵}

د لیسین، همجنسبازانو، دوه جنسه، درې کونی جنسیت او جنسیت بدلونکو ټولنې

[یو مذهبي مشر] وویل چې د کووید-۱۹ ناروغی د همجنسبازانو لپاره جزا ده کوم چې خلک د همجنسبازي لور ته راګڼوي. دا خبره د دې ټولنې (LGBT) پر وړاندې د تبلیغاتو پر ضد مبارزې اهمیت تاییدوي.^{۱۱۶}

- LGBTQ ټولنې د حقونو یو فعال، اوکراین

لکه څنګه چې په نړیواله کچه د بشري حقونو سازمانونو لخوا مستند شوي، د کووید-۱۹ پانډمۍ د LGBTQ ټولنې خلکو ته ژور زیانونه رامینځته کړي^{۱۱۷}، کوم چې په ډیری هیوادونو کې د سپکاوې، تاوتریخوالي، اقتصادي نابرابرۍ او عدالت ته نه لاسرسی یا کم لاسرسی سره مخ دي.^{۱۱۸} د ملګرو ملتونو په تړونونه کې ټینګار شوی چې جنسي تمایل د نړیوالو بشري حقونو په تړونونو لکه د بشري حقونو نړیواله اعلامیه کې له تبعیض څخه خوندي دي.^{۱۱۹} خو سره لدې بیا هم په ټوله نړۍ کې د LGBTQ ټولنې ډیر لږ سیاسي استوګن او ټاکل شوي چارواکي موجود دي چې د دوي حقونو لپاره مدني فعالیتونه لکه عامه کپاڼونه یا افتخاري پېښې په لاره اچوي؛ - مګر په ډیری هیوادونو کې دوي په دوامداره توګه له لفظي او فزیکي بریدونو سره مخ دي. د کووید-۱۹ پانډمۍ د یادې ټولنې پر وړاندې تاوتریخوالی او ناسم معلومات ډیر کړي او دوي یې له سیاسي او ټولنیز ژوند څخه جلا کړي دي.

د کووید-۱۹ پانډمۍ له امله، سیاسي او مدني ژوند په زیاتېدونکي ډول د مجازي نړۍ (آنلاین) په لور روان دی. پداسې حال کې چې دا وضعیت د دوي لپاره ځینې فرصتونه برابروي - د مثال په توګه، دا د هغو ځوانانو لپاره یو ښه فرصت دی چې ځان د LGBTQs په توګه معرفي کوي؛ ترڅو د کرځېدنیز په جریان کې له خپلو ټولنو سره اړیکې پیدا کړي - د LGBTQ حقونو یو شمیر فعالیتونو دا پټلې ده چې د (LGBTQ) ټولنې خلکو په اړه غلط معلومات مخ پر زیاتېدو دي؛ چې وجه یې هم د کووید-۱۹ پانډمۍ بلل شوې ده.^{۱۲۰} دا غلط معلومات او کرکجنې ویناوې نه یوازې د LGBTQ خلکو شخصي خوندیتوب باندې اغیزه کوي، بلکې کولای شي د ټاکنو پایلې د هغه چا په ګټه بدله کړي کوم چې د LGBTQ ټولنې ضد برنامو کې برخه اخلي؛ او ښایي دا کار د دې لامل شي چې راتلونکي منتخب استازي د یادې ټولنې پر ضد استثنایي پالیسۍ او قوانین جوړ او یا د هغو ساتنه وکړي.

په هغو هیوادونو کې چې د LGBTQ ټولنې خلک په ښه کيږي او د همجنسبازانو اړیکې جرم ګڼل کيږي، نو ښایي هغه څوک چې د کووید-۱۹ ښې نښې لري د تاوتریخوالي یا نیول کیدو له امله د درملنې یا پیژندنې په لټه کې زړه نازره وي.^{۱۲۱} دا د هغو خلکو د لا جلا کیدو لامل ګرځي کوم چې یا معافیتي کمزورتیا لري یا د بدنايي له وجې نشي کولای د روغتیايي مرستې په لټه کې وي. دوی ممکن پدې دوره کې مهم سیاسي او ټاکنیز معلومات هم د مجازي نړۍ په اړه لږ معلوماتو یا ټکنالوژۍ

آیفیس په اوکراین کې د LGBTQ ټولنې د حقونو مدافع سازمان سره د ډیجیټال برنامو د استفادې په برخه کې مرسته کړې ترڅو هغوي د کووید-۱۹ پانډمۍ په ترڅ کې د خپلو سیاسي او ټاکنیزو حقونو په اړه آنلاین سلا مشوري ترسره کړي؛ همدا راز له یاد سازمان سره د دې ټولنې سیاسي کډون د عامه پوهاوی د کچې لوړولو لپاره له نورو سیاسي فعالانو سره د هغوي اتحاد په اړه یې یوه څېړنه هم شریکه کړې ده.

ته د نه لاسرسي له امله ترلاسه نشي کړای. همدا راز ښایي دا خلک په ډیر احتمال سره په فکر کې ژوند وکړي او د اقتصادي نابرابریو سره مخ وي؛ چې د کووید-۱۹ پانډمۍ په جریان کې ډیری شوي دي.^{۱۲۲} لکه څنګه چې د میرمنو په برخه کې پرې بحث وشو، اقتصادي نابرابرۍ نه یوازې د نوماندې لپاره د یو کس په پیاوړتیا باندې د پام وړ اغیزه کوي، بلکه له نورو نوماندانو څخه د ملاتړ په برخه کې هم د هغو په پیاوړتیا باندې اغیزه کولای شي، کوم چې دا فکر کوي د دوي له ګټو څخه استازیتوب کوي. همدا راز کولای شي د هغوی خلکو په مالي پیاوړتیا هم اغیزه وکړي کوم چې د LGBTQ ټولنې د حقونو دفاع لپاره نومول شوي دي.

هغه رایې ورکوونکي چې په ښکاره ډول ځانونه د رایې ورکونې په مرکزونو کې د LGBTQ ټولنې غړي معرفي کوي؛ ښایي د ډار، زورونې او تاوتریخوالي سره مخ شي؛ په ځانګړې توګه د کووید-۱۹ پانډمۍ په اړه د ناسم معلوماتو له وجې ښایي دوي له سپکاوې سره مخ او د ویروس د خپریدو لامل د دوي په غاړه و اچول شي. دا ډول سپکاوې په کوم کې چې د LGBTQ ټولنه د ویروس لامل یا خپریدو تورنه شوې، په کانا، کیانا، لایبیریا، روسیه، یوګانډا، اوکراین، د امریکا متحده ایالات او زیمبابوې کې راپور ورکول شوي.^{۱۲۳} په ځانګړی ډول د ټولنیز واین ساتلو په حالاتو کې لازمه ده چې امنیتي چارواکي او د ټاکنیزو شخړو د حل مسئولین د LGBTQ ټولنې خلکو له حقونو او کډون څخه معلومات ولري او همدا راز د هغوي د پوره ساتنې لپاره ټکلارې جوړې شي؛ ترڅو هغوي د رایې ورکونې په مرکزونو کې له زورونې او تاوتریخوالي سره مخ نشي. که چېرې د کووید-۱۹ پانډمۍ په جریان کې یا وروسته له هغه، په ټاکنو او سیاست کې د LGBTQ ټولنو پر وړاندې ګواښونه او تاوتریخوالی ترسره کيږي، باید محاکمه شي.

یوې وګړې

مور لیدلي چې د کډوید-۱۹ ناروغۍ هغه نابرابری لمنځه وړي کوم چې مور یې په ټول هندوستان کې تجربه کوو. زموږ خلک د دې حق لري چې دوي ولیدل شي او غږ یې واوریدل شي؛ هغوي ته ارزښت ورکړل شي او د هغوي رایې وشمیرل شي."

- د مینوسټا مرستال والي، پګی فلاناګان، د سپن ځمکې ملت یو وګړی (White Eart Nation) ۱۲۴

د بومي (ځایي) خلکو حقونه او کټي چې د نړۍ نفوس پنځه سلنه جوړوي^{۱۲۵}، تل د غیر بومي حکومتي جوړښتونو لخوا له پامه غورځول شوي یا په فعاله توګه زیانمنې کيږي. د بومي خلکو د حقونو په هکله د ملګرو ملتونو اعلامیه (پنځمه ماده) په خپل مورني هیواد په سیاسي او ټولنیز ژوندانه کې د هغوي د کډون حق ملاتړ کوي او د اسیلو خلکو په توګه د هغوي د ځانګړو حکومتي ادارې ساتنه او ملاتړ کوي. د یادې اعلامیې اتمه ماده په دولتونو غږ کوي چې بومي وګړي د دوي پر حقونو اغیزمنو پریکړو کې شامل کړي.^{۱۲۶} د یو نړیوال تړون په توګه، د کار نړیوال سازمان ۱۶۹ شمېره کنوانسیون، له غړو هیوادونو څخه غواړي چې د بومي وګړو لاسرسي هغو "منتخب پریکړه کوونکي بنسټونه" او قانون جوړونې بهیر ته ډاډمن کړي؛ کوم چې د دوي په ژوند اغیزه کوي.^{۱۲۷} په نړیوالو تړونونو کې د بومي خلکو د حقونو تضمین سره سره، دوي د پام وړ تبعیض سره مخ دي او له سیاسي پریکړو څخه ایستل کيږي چې د دوي پر ژوند اغیز کوي. د پایلې په توګه، په ډیری هیوادونو کې ځایي خلک ښایي په غیر بومي دولتونو ژوره بې باوري ولري.

بومي خلک اکثراً په یو هیواد کې توپیر لري او بیلابیلو ژبو او کلتورونه څخه استازیتوب کوي. د بیلګې په توګه، کواتیلا د ۲,۲ میلیونه خلکو هیواد دی – چې د ښایي څخه ډیر خلک یې خپل ځانونه بومي وګړي بولي – ۲۱ پیژندل شوي اصلي ژبې لري.^{۱۲۸} د کډوید-۱۹ ناروغۍ په اړه معلومات، کوم چې د رایې ورکونکو روغتیا په اړه مهم معلومات وړاندې کوي، ښایي په اصلي ژبو موجود نه وي. که چېرې دا معلومات په بومي ژبو هم چمتو شي، نو د ټاکنو او روغتیايي بحرانونو په اړه د ناپېژندل شویو تخنیکي اصطلاحاتو له وجې به هغو ته لاسرسی ډیر ستونزمن وي. ځایي خلک په خپلو ژبو د سیاسي معلوماتو نه درلودلو له وجې نه یوازې د رایې ورکولو د نېټې او ځای بلکې د نوماندانو سیاسي موقفونو په ازمایښت کې هم د پام وړ خنډونه تجربه کوي.

"فکر وکړئ! هغو څوک چې نالوستي دي، د ټولنیز واکمن ساتلو او لاس وینځلو په معنا نه پوهیږي، نو ځنګه به د کډوید-۱۹ ویروس او د هغه پر اغیزو پوه شي. ... دا پر مورنۍ ژبې باندې معلوماتو ته د لاسرسي حق مستقیم نقضول دي." - پراتیا ګورونګ، د بومي معلوماتو بنځو اتحادیه، نیپال^{۱۲۹}

د کډوید-۱۹ ناروغۍ بومي ټولنه په نامتناسب ډول اغیزمنه کړې ده.^{۱۳۰} د ناوهو (Diné) ملت چې ۱۷۳۰۰۰ نفوس لري، د ۲۰۲۰ کال جون میاشتې راهیسې له ۶۵۰۰ څخه ډیرې د کډوید-۱۹ پېښې او ۳۰۰ د مړینې پېښې ثبت کړې دي.^{۱۳۱} یو شمیر بومي خلکو د ویروس د خپریدو د مخنیوی لپاره خپلې ځایي د حل لارې کارولې دي؛ مثلاً په انډونیزیا کې خلک د Besesandigon قرطین څخه کار اخلي او هغه خلک چې له بهر نه د دوي کلي ته راستننږي باید د یوې اونی لپاره له سیمې او له خپلو همځلو نه لري په یو خونه کې تم پاتې شي.^{۱۳۲} یا په برزیل کې کډوید-۱۹ ناروغۍ د آمازون ۱۰۳ بومي ډلو د ژوند لپاره یو مستقیم ګواښ دی؛ چې د یاد ویروس سره د مبارزې توان نه لري. د برازیل دولت د بومي وګړو حقونو د ساتنې سازمانونو بودجه که کړی ده او د بومي خلکو سچو ته پر بهرني یرغل باندې تورن شوی دی.^{۱۳۳}

یو کولمبیایي کشتي چلونکی د کرونا په دوران کې د کولمبیا ټکانه سند کې کشتي چلوي. بومي خلک تل د رایې ورکونې یو نږدې مرکز ته د رسیدو لپاره ډېر اوډد واټن وهي.

د کډوید-۱۹ ناروغۍ په سیاسي ژوندانه، په ځانګړي توګه په ټاکنو کې د معنادار کډون په وړاندې خنډونه هم ډیر کړي دي. ټاکنې د پالیسیو او استازو په اړه د نظر څرګندولو لپاره ځانګړی فرصت دی، په تیره بیا د کډوید-۱۹ پانډې په اړه د دولتونو غبرګونونو باندې نیوکو ته ښه فرصت برابروي. سره لدې، دولتونه اړ دي ترڅو سیمه ییز خلک رایې ورکونې یا نوماندې ته وهڅوي، کوم چې د سیاست ډګر ته د دوي زیاتدول سبب کيږي او خپلې ټولنې ته به واقعي توګه خدمت کولای شي. ټاکنو او رایو ورکولو سره د ځایي خلکو تاریخي اړیکې په ډیری مواردو کې ویشل شوې دي او د حکومت هڅې چې د دوي سیاسي کډون لپاره ترسره کيږي، باید دغه تاریخي پوه ولري.

د بولیوی^{۱۳۴} لومړي بومي ولسمشر په دوران کې بومي خلکو ته د شمیر ځانګړو سیاسي حقونو سپارل او همدا راز د دوی پیاوړتیا لکه په متحده ایالاتو کې د بومي نوماندانو ټاکل^{۱۳۵} د دوي په کډون اوږد مهاله اغیزې کولای شي. په ورته وخت کې، غیر بومي حکومتونه باید د سرنوشت تعینولو لپاره د بومي خلکو حق ته درناوی وکړي؛ او د هیواد په سیاسي، اقتصادي، ټولنیز او کلتوري ژوند کې – د دوي په خپله خوښه – د بشپړ کډون حق ساتنه وکړي. دلته انتخاب هم دی، ځکه چې ځایي خلکو د نړۍ په کچه هڅې کړې ترڅو د دوی ځانګړي شناخت، د ژواندنه متفاوت دود، او ټولنیز، کلتوري او سیاسي سیستمونو تایید او په رسمیت وپېژندل شي. د سیاسي کډون او پالیسی جوړونې په اړه د

حکومت پیغامونه، د کویډ-۱۹ پانډی په اړه غبرگون په شمول چې و نشی کولای د بومي خلکو غوښتنې او انتخابات ته درناوی وکړی، کیدای شی د شریکانو لخوا د ضمیمې پالیسی تسلسل په توګه رد شي.

ځایي خلک ممکن په لرې پرتو سیمو کې ژوند وکړي؛ چې پستي خدمتونو یا دولتي دفترونو ته لاسرسی نلري. حتی رسمي پیژند پانې ته لاسرسی د اصلي خلکو لپاره لوی خنډ رامینځته کړی؛ چې ممکن تذکره یا د پیژندنې نور اسناد و نه لري؛ ځکه چې د حکومت تاریخي بې باوری له امله، د دوي لپاره دا ستونزمن کار دی چې د نوم لیکنې مرکزونو ته لاسرسی ولري. په آسترالیا کې، څیړونکو موندلې چې تر ۱۸ سلنه پورې بومي ماشومان د ستریت ټاپوان ټایلز په جزیره کې پیژند پانې نه لري.^{۱۳۶} دا امر کولای شي د رایه ورکوونکو د نوم لیکنې لپاره مهم خنډونه رامینځته کړي. په ځانګړي توګه کله چې د کویډ-۱۹ پانډی له امله حکومتي دفترونه ترلی دي او یا هم یوازې د څو ساعتونو لپاره پرانستې وي. په متحده ایالاتو کې د بومي رایې ورکوونکو په وړاندې پراته خنډونه په یو راپور کې په ګوته شوي دي: "د هغو کسانو په منځ کې چې د رایې ورکولو لپاره نوم لیکنه کړې، ۱۰ سلنه ویلي چې د دوي لپاره د نوم لیکنې لپاره سفر کول ګران وو. د نه ثبت شویو ترمنځ ۳۴ سلنه ویلي چې دوي ته د نوم لیکنې لپاره یو ځای ته سفر کول ګران کار دی، ... مګر ځواب ویونکو د سفر کولو وټن هم د رایې ورکولو په مخنیوي کې د عمده عامل په توګه یاد کړی دي."^{۱۳۷} د بومي وګړو ټولنې څخه بهر د رایې ورکولو مرکونه هم په ټولنه کې د کویډ-۱۹ د خپریدو خطر ډیروي، ځکه چې ممکن د دوي په سیمو کې د رایې ورکولو مرکونه خلاص نه وي. اخوان چاوز، د کیوا پیبلو غړي، داسې څرګنده کړه: "ځیني خلکو د ژر رایې ورکونې لپاره غوښتنه کړې وه، خو قانون دې کار ته اجازه نه ورکوي او وايي هر چا چې هر چیرې نوم لیکنه کړې وي؛ هماغه ځای کې رایه ورکولای شي. دا خپلواکه ملتونه دي. که دوي خپل سرحدونه وتړي، هغه [د بیرون] پر مخ تړي؛" موږ اوس هڅه کوو چې دا معلومه کړو چې د ټولنې دغه غړي چیرې رایه ورکولای شي.^{۱۳۸}

د دې احتمال شته چې ډیری رایې ورکوونکي د کویډ-۱۹ پانډی پرمهال پوستي رایې وکاروي؛ ترڅو په کرونا ویروس د اخته کیدو د مخنیوي لپاره د رایې ورکونې مرکزونو ته د تګ څخه ډډه وشي. د ټاکنو ډیری ادارې د رایې ورکولو بدیل میتودونه لکه پوستي او آنلاین رایه ورکولو د ارزونې په حال کې دي. د ځایي خلکو لپاره چې په لږ نفوسه سیمو کې ژوند کوي، نه یوازې دا چې د مخامخ لیدنو لپاره د رایې ورکونې مرکزونو ته لاسرسی ستونزمن دی، مګر پوستي دفترونه ممکن نور هم لرې وي او ډیری سیمه ییز خلک منظم پوستي پټي نلري.^{۱۳۹} د دې دلایلو له وجې، پوستي رایه ورکونه پخپله د اصلي خلکو لپاره د رایې ورکولو اغیزمنه وسیله نده. په متحده ایالاتو کې هغه قانون چې د نشانې شویو رایو د پوست کولو په برخه کې یې په خلکو یو راز محدودیتونه وضع کړي ول؛ د لنډ مهال لپاره لغو شوی دی؛ ترڅو ډاډ ترلاسه شي که د مونتانا په ایالت کې بومي وګړي کولای شي د ډیریم سازمان لخوا د خپلو رایو په لټلو کې کار واخلې.^{۱۴۰} خو هیڅ داسې یو واحد روش موجود ندي چې بومي رایه ورکوونکو ته لاسرسي تضمین کړي؛ د ټاکنو بنسټونه باید د ځایي خلکو سره په سلا مشوره، ډاډ ترلاسه کړي چې حضورې رایې ورکونه او بدیل انتخابونه یوازې او یا په کډه سره د رایې ورکولو فرصتونه ډیر کړي دي.

توکیز، مذهبي و ژبني لړکې

په نړۍ کې د نژاد، توکم، سیمې او مذهب پر بنسټ د تاوتریخوالي، تبعیض او محرومیت راپورونه یو تور اغور رابنکاره کوي... همدا راز راپورونه د جوړښتي توکپالنې معنا او دوام هم څرګندوي - په ټوله نړۍ کې توکميز او نژادي، ملي لړکيو د دې کویډ-۱۹ ناروغۍ څخه ډیر زیان ويني."

- E. Tendayi Achiume د نژادپالنې، نژادي تبعیض، ژینو فوبیا او نه تحمل په برخه کې د ملګرو ملتونو ځانګړي خبريال^{۱۴۱}

په میانمار کې، آیفیس او د هغه ځایي ملګرو د طنز کتابونه جوړ کړل؛ یو کتاب د ناسمو معلوماتو او کرکجنو خبرو څخه ډک کتاب او بل د ټول شموله سیاسي کډون په اړه بل کتاب. دا کتابونه د دوه لږه کيو ژبو - کاجین او کین په شمول په دریو ژبو او بریل خط خپاره شوي. د آیفیس ملګري د یو ځل مصرفه ماسکونو او د لاسونو وینځلو موادو د استفادې په اړه د عامې روغتیا لارښوونو سره یو ځای دغه روزنیز توکي د عامه پوهاوي لپاره پر خلکو ویني.

د نژادي تبعیض ټولو ډولونو د مخنیوي لپاره نړیوال کنوانسیون، د نژاد، رنګ، اصلیت او توکم پرته په ټاکنو کې د ګډون لپاره د هر چا حق تضمینوي.^{۱۴۲} د ملي، توکميز، مذهبي او ژبني لړکيو پورې اړوند کسانو د حقونو په اړه د ملګرو ملتونو نړیوال سازمان اعلامیه یادونه کوي چې: "د ملي یا توکميز، مذهبي او ژبنيو لړکيو وګړو د حقونو پیاوړي کول او ساتنه د هغه هیواد سیاسي ثبات کې مرسته کوي، چې دوي پکې ژوند کوي."^{۱۴۳} خو د نړیوالو ژمنو سره سره، او پرته له څو استثنايي حالتونو، په ډیرو هیوادونو کې توکميز، مذهبي او ژبني لړکيو په خورا ګوښه توب، بې وزلي کې ژوند کوي او د اکثریت ټولنو په پرتله تعلیم او روغتیا پاملرنې ته لږ لاسرسی لري.^{۱۴۴} د لړکيو په وړاندې جوړښتي، سیستماتیک او د څو نسلو تبعیض چې رښه یې له هغې مفکورې څخه

چې "دوي د اصلي جریان څخه بهر دي" اوبه خوري او پیاوړي کیږي، چې دې کار لړلې د کویډ-۱۹ ویروس په وړاندې ډیر زیان منونکي کړي دي.^{۱۴۵} دغه جوړښتي تبعیض د دې لامل شوی ترڅو دوي د اقتصادي او تعلیمي فرصتونو د فقدان سره مخ شي او روغتیايي پاملرنې ته لږ لاسرسی ولري؛ او دا ټول د دې لامل ګرځیدلی چې دوي د کویډ-۱۹ ناروغۍ پر وړاندې په لومړي کښه کې دندې ترسره کړي. حتی په لوړ اقتصاد لرونکو هیوادونو کې لکه متحده ایالات، ارقام ښیي چې توکميز او

نژادي لړکې د کويډ-۱۹ ناروغۍ له امله له مرک ژوبلې سره مخ دي. ۱۴۶ په ډيری هیوادونو کې په چارو کې پیچلتیا د دې سبب شوې چې مذهبي مؤسسې د قرنطین اقداماتو له وجې وتړل شي او لړکې د ټولنو او ډله ییزو عباداتو څخه سر په لاس شي.

د ملګرو ملتونو عمومي سرمشري انتونیو ګوټیرس ویلي: "د کويډ-۱۹ پانډمي لا هم د نورو نه د کړکې او ویرې، قرباني کیدو او ترهګرۍ سونامي ته دوام ورکوي." ۱۴۷ نوموړی د نړۍ له هیوادونو څخه غواړي ترڅو "د خلکو مصنویت" د کړکې ویروس پر وړاندې پیاوړی کړي. د مثال په توګه، څرنګه چې د آیفیس خوا چمتو شوې "د ناسمو معلوماتو په ترڅ کې د ټاکنو اعتبار او سلامتیا ساتل" په مقاله کې په تفصیل سره بحث شوی، د کويډ-۱۹ پانډمي په ترڅ کې په آسیایي وګړو بریدونه په ټوله نړۍ کې ډیر شوي دي. ۱۴۸ په هغو هیوادونو کې چې سیاسي مشران د ویشلو او حاکمیت لپاره د تبعیض او کړکې له ژبې نه کار اخلي، اقلیتونه د یو بل خطر سره مخ کیږي؛ ځکه چې دوي پخپله ځان د ویروس په خپریدو لپاره ملامت بولي. مسلمانان، یهودان، هندوان، عیسویان، چینایان، ختیځ ایشییز او ډیر نورې ډلې په هغو هیوادونو کې چې دوي اقلیت جوړوي؛ د ناروغۍ د عامل په توګه تر برید لاندې راغلي دي. په یو شمیر اروپایي هیوادونو کې د روما وګړی د پولیسو له سختو محدودیتونو سره مخ دي. په بلغاریا او سلواکیا کې، د روم په ټولنو کې د عسکرو او پولیسو شمیر د روغتیا مسلکي کسانو څخه ډیر په سترګو کیږي. ۱۵۰ په ایټالیا، هسپانیه او رومانیایي کې، ځینې سیاسي ګوندونه د ټولنیزو رسنیو څخه د ناسمو ادعاګانو خپرولو لپاره کار اخلي او ادعا کوي چې رومیان د ویروس خپرولو مسؤلیت لري. ۱۵۱ دا راز ناسم او کړکجن ویناوې خپرول چې د ویروس د خپریدو لپاره ځینې مشخصې ټولنې ملامتوي د دوي فزیکي او رواني امنیت ګواښوي او ممکن د دوي سیاسي او ټاکنیز ګډون باندې هم اغېزه وکړي. د ناسمو معلوماتو خپرول د کړکې او "انزوا" انځور لا ژوروي، پدې توګه منفي انګیرنې راتولیدلې چې دوي د خپلو پراخه ټولنو د استازیتوب یا رهبري واک نلري.

د روغتیايي مراقبتونو په برخه کې د ژبې شاملول، کوم چې له اوږدې مودې راهیسې پدې برخه کې خورا مهم ټکی ګڼل کیږي، د یو بحران او یا سیاسي ګډون په جریان کې هم د اغېزمنو اړیکو د رامنځته کولو لپاره یو مهم ټکی شمېرل کیږي. د لړکیو په سیمو کې تبلیغات او سیاسي فعالیتونه ښایي د لړکیو په ژبو د معلوماتو کمښت او یا د ځان ساتنې وسایلو د چمتو کولو لپاره کافي سرچینو ته د نه لاسرسي له وجې د روغتیايي او خوندیتوب مقرراتو سره مطابقت ونلري. د اقلیتونو په ژبو د کويډ-۱۹ پانډمي په اړه د معلوماتو نشتوالی په نړۍ کې د لړکیو د مدافعین لخوا په نیال، هندوستان او پاپوا نیو ګینیا کې راپور شوی دی. ۱۵۲ په بولیویا کې، آیفیس د ټاکنو کمیسیون سره د ۱۲ انجمنونو او عامه پوهاي فلمونو په برخه کې مرسته کوي؛ چې دا روزنیز مواد د ټاکنو په بهیر کې د اشارې ژبې او نورو درې بوي ژبو Quechua, Aymara and Guaraní په شمول په اسپانیوي ژبه هم جوړیږي. سربېره پردې آیفیس د ټاکنو کمیسیون سره کار کوي ترڅو په عامه برخه کې د ټاکنو لارښود په کوچوا، امارا، کاران، تکانا، تبسمني او سېرو (Quechua, Aymara, Guaraní, Tacana, T'simane and Bésiro) ژبو هم وژباړي. په جورجیا (ګرجستان) کې آیفیس د سیمه ییز آذربایجان کیست او ارمنیایي ټولنو استازو سره په ټول هیواد کې د عامه خدماتو پیاوړتیا د جوړولو په حال کې دي؛ چې د کويډ-۱۹ پراخه ناروغۍ له وجې مخ په زیاتیدونکې نابرابری او د ۲۰۲۰ کال د اګست میاشتې ټاکنو څخه د مخه د "یوې جورجیا" غوندې لپاره مرسته کوي.

وړاندیزونه

د کویډ-۱۹ ناروغۍ د ټول شموله سیاسي کډون پر وړاندې یو شمیر اضافي خنډونه رامنځته کړي دي. خو ترڅنګ یې بیا "د پخوا په پرتله د ښه وضعیت رامنځته کولو" فرصتونه هم برابر کړي دي. همدا راز انعطاف منوونکي بنسټونه رامنځته شوي او د ټاکنو په بهیر د لوړې کچې باور په سترګو شوی دی. د دې دریو اصولو په پام کې نیولو سره، د ټاکنو چارواکو، قانون جوړونکو، مدني ټولنې او د ټاکنو ښکیلو خواوو ته لاندې وړاندیزونه وړاندې کېږي.

د تطبیق ځانګه	وړاندیزونه
حقوقی جوړښت (چوکاټ)	
د ټاکنو پلې کوونکې بنسټ، قانون جوړونکي، مدني ټولنه	۱. د ګوښه کړای شویو ټولنو استازو سره په مشورې، په انتخابي او انتصابي نهادونو کې د یادې ټولنې استازیتوب د کچې لوړولو لپاره باید ځانګړې لندېماله او مثبت اقدامات ترسره شي؛ همدا راز د یادې ټولنې استازو لپاره د ټاکنیزو مبارزو په بودجې کې زیاتوالی هم په پام کې ونيول شي. که چېرې ټاکنیز بنسټونه د دغه راز اقداماتو د ترسره کولو واک ولري نو د ټاکنو چارواکي کولای شي پدې برخه کې اقدام وکړي او که چېرې د دې کار واک و نلري نو بیا قانوني اصلاحات باید په پام کې ونيول شي.
د ټاکنو پلې کوونکې بنسټ، قانون جوړونکي	۲. د کرکجنو خبرو، ناقصو اطلاعاتو او د کمپاینونو په اړه د ناسم معلوماتو ورکولو په اړه - په ځانګړې توګه هغه ویناوې چې ګوښه کړای شوي خلک هدف ګرځوي یا ورته خطر پیښوي - باید د چلند اصول تطبیق او پیاوړي شي. دا اقدامات باید په داسې شکل ترسره شي چې د بیان آزادي او مطبوعاتو ته زیان و نه رسوي یا پر سیاسي مخالفینو د ټاکنیز فشار لپاره، زمینه مساعد نه کړي.
د ټاکنو پلې کوونکې بنسټ، قانون جوړونکي	۳. سیاسي او ټاکنیز معلومات، په تېره بیا هغه معلومات چې انټرنټ کې خپرېږي باید د لاسرسۍ وړ فارمتونو کې جوړ او د ټاکنو قانوني چوکاټ روحیه سره برابر وي. (د مثال په توګه: د اشارې ژبه، سرلیکونه، آسانه لوستل، په اصلي ژبو او / یا د اقلیتونو ژبو ژباړنه)
د ټاکنو پلې کوونکې بنسټ، قانون جوړونکي	۴. د حضورې او مجازې کمپاینو د فعالیتونو او لګښتونو د څار بهیر پیاوړي او رسنیو ته د سیاسي سیالانو مساوي او وړیا لاسرسي دي تضمین شي. کیدای شي د دغو اقداماتو په ترڅ کې د هغو نوماندانو لپاره د نوم لیکنې لګښتونه لري شي چې د کویډ-۱۹ ناروغۍ له امله مخ په زیاتېدونکي اقتصادي نابرابرۍ سره مخامخ دي. همداراز رسنیو ته د کانديدانو وړیا لاسرسي دې زیات شي او ډاډ دې ترلاسه شي چې د ټاکنو کمپاینو لپاره د لګښت کچه د ټولو کانديدانو لپاره رعایت کېږي.
پلان جوړونه او تطبیق	
د ټاکنو پلې کوونکې بنسټ، نړیواله ټولنه	۵. د پلان جوړونې په بهیر کې نه یوازې روغتیايي استازي بلکې د بشري حقونو سازمانونو او ګوښه کړای شویو ټولنو استازي هم شامل کړای شي؛ همد راز د کویډ-۱۹ ناروغۍ پرمهال، د ټاکنو عملي بهیر پر وړاندې د خطر ارزونه ترسره شي ترڅو په غبرګوني اقداماتو کې د نړیوالو معیارونه رعایت کولو نه ډاډ ترلاسه شي. په ځانګړې توګه، د تبعیض سره مخ او کم حضوره ټولنو له استازو سره دې سلا مشورې ترسره شي ترڅو د کویډ-۱۹ ناروغۍ په جریان کې د دوي د ښکیلتیا او سیاسي کډون لپاره د دوي د وړاندیزونو اوریدلو په اړه ډاډ ورکول شي. ۱۵۳ د کویډ-۱۹ ناروغۍ خپرېدو د کولو لپاره باید د پلان جوړونې او تطبیق نه وړاندې، ډله ییز بحثونه ترسره شي ترڅو د اړوندو خواوو لیدلوری په اغیزمن شکل په پام کې ونيول شي.
د ټاکنو پلې کوونکې بنسټ، قانون جوړونکي	۶. د هیواد وضعیت ته په کتو سره، باید د ټاکنو مرکزونو ښځینه کار کوونکو، رایه ورکوونکو او په ټاکنو کې نورو ښکیلو خواوو د سلامتیا، د لاس وینځلو موادو او د اړتیا په صورت کې د جلا امکاناتو برابرولو لپاره کافي سرچینې برابرې شي.
د ټاکنو پلې کوونکې بنسټونه	۷. ښايي میرمنې د ماشومانو د پاملرنې مسئولیت په غاړه ولري؛ نو د رایې ورکونې مرکزونو کار کوونکو، رایه ورکوونکو او / یا د ټاکنو نورو شریکانو لپاره دې د خوندی امکاناتو په پام کې نیولو لپاره بودجه اختصاص شي.
د ټاکنو پلې کوونکې بنسټ، مدني ټولنه	۸. پستي رایه ورکونه باید په هغه صورت کې پراخه شي چې: ✓ که چېرې حضورې رایه ورکونه د پلې کیدو په حال کې وي نو باید ډاډ ترلاسه شي چې پستي رایه ورکونه د ځانګړو ډلو لپاره چې د ویروس خطر سره مخ دي لکه معلول یا زړه رایه ورکوونکي - یو ضرورت دی یا یو انتخاب؛ ✓ معلومات د لاسرسۍ او فهم وړ فارمتونو کې چمتو او پدې اړه ډاډ ترلاسه شي؛

د تطبيق څانګه	وړاندیزونه
د ټاکنو پلې کوونکي بنسټ، سیمه ییز چارواکي	۹. که چیرې د ویروس خپریدو له امله عامه ترانسپورت موجود نه وي؛ نو د رایې وړکونې مرکرونو ته د رایې ورکونکو د تګ لپاره باید غږ کوندي، د لاسرسۍ وړ، وړیا یا کم مصرفه لارې چارې ولټول شي. ترڅنګ یې باید ډاډ ترلاسه شي چې د ټولو خلکو لپاره کافي مرکرونه پراېستل شوي دي ځکه نو دوي کولای شي، ترانسپورت ته د اړتیا پرته رایې ورکړي.
مدني ټولنه	۱۰. تر دې دمه د ترسره شوي اقداماتو د ارزونې لپاره، د هغو خلکو نظر (فیدبک) ترلاسه شي چې د خپلو ټولنو په استازیتوب یې د کووید-۱۹ په ترڅ کې د ټاکنو بهیر بیلابیلو پړاونو کې (مثلاً نوم لیکنه) برخه اخیستې ده. دا معلومات باید د ټاکنو پریکړه کوونکو سره شریک شي ترڅو د هغو پر اساس پر مخ ولاړ شي.
مدني ټولنه	۱۱. که چیرې فعالیتونه او پیښې د مجازي نړۍ (آنلاین) له لارې ترسره کیږي، نو د برنامو محتویات باید د لاسرسۍ وړ شکلونو کې تنظیم شي. ۱۵۲
مدني ټولنه	۱۲. د عدالت غوښتنې هڅې دې یوځای شي او د هویت پېژندنې مدافعینو د بیلابیلو کړویونو ترمینځ دې ایټلافونه رامنځته شي؛ ترڅو د یو ناورین په ترڅ کې د کوبنه کړای شویو ټولنو د سیاسي حقونو په اړه د پوهاوی کچه لوړه شي.
ښوونه او روزنه	
د ټاکنو پلې کوونکي بنسټ، مدني ټولنه	۱۳. د رایې ورکونکو لپاره په روزنیزو پیامونو کې باید د رایې د آزادې او سري توب په اړه معلومات شامل وي په تیره بیا که چیرې پستي رایې وړکونې ته پراختیا ورکول کیږي.
د ټاکنو پلې کوونکي بنسټ، مدني ټولنه	۱۴. هغو وګړو ته چې ښايې د معلولیت یا زړښت له وجې یې ځانونه کوبنه کړي دي، باید د رایې ورکونکو د روزنې پیامونه ورسول شي.
د ټاکنو پلې کوونکي بنسټ	۱۵. د ټاکنو کارکوونکي باید په پوره توګه وروزل شي ترڅو د روغتیايي او ایمني اقداماتو په رعایت کولو سره د معلولو رایې ورکونکو سره مرسته وکړي.
د ټاکنو پلې کوونکي بنسټ، مدني ټولنه	۱۶. د بیلابیلو آنلاین، صوتي او تصویری رسنیو لپاره د رایې ورکونکو روزنیز پیامونه دې په مختلفو ژبو جوړ او خپاره شي؛ ځکه چې د حضورې پیام رسونې کوالی کولای شي معلوماتو ته د توکیز او ژبني اقلیتونو او نالوستو یا کم لوستو وګړو لاسرسی ستونزمن کړي.
د ټاکنو پلې کوونکي بنسټ، مدني ټولنه، تعلیمي او تحصیلي مؤسسات	۱۷. د مدني روزنې پیامونه دې د رایې ورکونکو په ځانګړي توګه د هغو کسانو لپاره چې د لومړي ځل لپاره رایې ورکوي، زیات شي؛ ځکه چې هغوي ښايي د ښوونځیو د رخصتیو له امله دا زده کړې ترلاسه کړې نه وي. د ناورین وروسته دي مدني روزنو ته زور ورکړل شي او د بشر حقونو، سیاسي حقونو، د بحرانو په ترڅ کې د نابرابرۍ د زیاتوالی د څرنګوالي په اړه معلومات دې پکې شامل شي.
د ټاکنو پلې کوونکي بنسټ، مدني ټولنه، تعلیمي او تحصیلي مؤسسات	۱۸. مبلغین او تسهیل کوونکي دې د ټول شموله تسهیلې او په آنلاین شکل د لاسرسۍ وړ روښونو په اړه وروزل شي.
د ټاکنو پلې کوونکي بنسټ، مدني ټولنه	۱۹. داسې عامه تبلیغاتي کمپاینونه دې په لاره واچول شي چې د یو بل منلو، یوځای ژوند کولو او د پراخو ملي هویتونو د رامنځته کیدلو سبب شي او د ناسمو معلوماتو او کرکجن ویناوو پر وړاندې مبارزه وشي.
د رایې ورکونکو او نوماندانو نوم لیکنه	
د ټاکنو پلې کوونکي بنسټ، قانون جوړونکي	۲۰. د نوم لیکنې کړنلارې باید هراړخیزې، ساده او د لاسرسۍ وړ وي؛ په تیره بیا د هغو ځوانانو لپاره چې د ټاکنو بیاځلې ترسره کولو نیتې د مخه قانوني سن ته رسېږي؛ یا هغه بې ځایه شوي وګړي چې د نوم لیکنې په جریان کې بیاځایه کیږي؛ یا هغه کسان چې د کرځبنديز له وجې سفر نشي کولای او یا هم د نورو هغو ډلو لپاره چې د نوم لیکنې په برخه کې له یو لړ نورو ستونزو سره مخامخ دي.
د ټاکنو پلې کوونکي بنسټ، مدني ټولنه	۲۱. که چیرې ټاکنیزې کړنلارې په آنلاین شکل کارول کیږي، نو هغه باید د لاسرسۍ وړ وي (د بیلګې په توګه: په سیمه ییزو ژبو ژباړل شوې وي؛ یا د معلولو کسان لپاره د لاسرسۍ وړ آنلاین روښونه و کارول شي).
د ټاکنو پلې کوونکي بنسټ، قانون جوړونکي	۲۲. د هغو نوماندو لپاره چې د کووید-۱۹ ناروغی له امله له ډیرو اقتصادي ستونزو سره مخامخ دي د نوم لیکنې لګښت معاف کول په پام کې ونیول شي.
ټاکنیزې مبارزې	
د ټاکنو پلې کوونکي بنسټ، مدني ټولنه، خبریالان او عدلي سکتور	۲۳. د ټاکنو د هغو ګډون والو د آنلاین کړنو څارنه، افشا کول او مجازات چې له کرکجنو خبرو کار اخلي یا په قصدي توګه ناسم معلومات خپروي.

د تطبيق ځانګه	وړاندیزونه
د ټاکنو ورځ او رایه ورکونه	
د ټاکنو پلې کوونکی بنسټ	۲۴. که چېرې د ګوید-۱۹ ناروغۍ په ترڅ کې د رایې ورکونې مرکزونو شمیر د اړتیا په صورت کې محدود کیږي نو باید ډاډ ترلاسه شي چې معلولین او نورې ټولنې (توګیز او بومي اقلیتونه) د رایې ورکونې نورو پرائیستو مرکزونو ته لاسرسی لري او یا د هغوي په استوګن ځای کې کافي مرکزونه موجود دي.
د ټاکنو پلې کوونکی بنسټ، مدني ټولنه	۲۵. د رایې ورکونکو د نوم لیکنې او ګډون کچې په اړه دې معلومات د هویت، جنسیت، سن او معلولیت په پام کې نیولو سره راټول او وڅیړل شي؛ ترڅو د ټاکنو په بهیر کې د ټول شموله ګډون لپاره د ترسره شویو اقداماتو په اړه ډاډ ترلاسه شي.
د ټاکنو پلې کوونکی بنسټ	۲۶. د رایې ورکونې مرکزونو د ښځینه کارکوونکو لپاره د ځان ژغورنې وسایلو د مناسب سایز د وېش په اړه دې ډاډ ترلاسه شي.
د ټاکنو پلې کوونکی بنسټ	۲۷. ماسکونه په داسې شکل وکارول شي چې واضح برخه یې مخې ته وي ترڅو د شونډو حرکت ولیدل شي. سرپرته پردې، یو سپینه ټخته د کار کوونکو لپاره په پام کې ونیول شي ترڅو د اړتیا په صورت کې د جملو په لیکلو له رایه ورکونکو سره رابطه ټینګه کړي.
د ټاکنو پلې کوونکی بنسټ	۲۸. د رایې ورکونې لمسي لارښود او نور مرسته ییز وسایل باید د هر بار کار اخیستلو وروسته تعقیب شي. ۱۵۵
د ټاکنو پلې کوونکی بنسټ، امنیتي سکتور	۲۹. له هغه ځایه چې د ګوید-۱۹ په ترڅ کې د هویت له وجې د زورونې او تاوتریخوالی کچه اوچتېږي نو باید ډاډ ترلاسه شي چې امنیتي ځواکونو په دې اړه کافي روزنه ترلاسه کړي؛ او کولای شي د روغتیايي اقداماتو په رعایت کولو سره د هغو رایه ورکونکو امنیت تامین کړي، چې د رایې ورکونې په وخت کې له زورونې یا تاوتریخوالی سره مخامخ کیږي.
پایلې	
د ټاکنو پلې کوونکی بنسټ	۳۰. د رایو جمع بندي او پایلې باید د رایې ورکونکو، څارونکو او معلولینو لپاره د لاسرسي وړ وي او همدا راز په ملي ژبو وژباړل شي.
د ټاکنو پلې کوونکی بنسټ، مدني ټولنه	۳۱. د ګوید-۱۹ ناروغۍ پر وړاندې د ترسره شویو اقداماتو، په ځانګړی توګه پر ګوښه کړای شویو ټولنو د هغو د اغیزو په اړه دي د زده کړای شویو درسونو برنامې ترسره شي.

د A ضمیمه: د خنډونو جدول

لاندې جدول دا څرګندوي چې د کووید-۱۹ ناروغۍ د یو شمېر وګړو سیاسي ګډون د دوي هويت له وجې په بې سارې توګه اغېزمنوي. د یو بل له پېژندنې وروسته، بیلابیلو ګوښه کړای شویو ټولنو ته دا فرصت رامنځته کیږي ترڅو په یوې ګډه دادغونښتې کې سره راټول او د دوي پر وړاندې پراخه خنډونو د لمنځه وړلو لپاره په ګډه مبارزه وکړي. د هرې ډلې پر وړاندې د پراتو خنډونو ژوره ارزونه چې د کووید-۱۹ ناروغۍ له وجې مشخص شوي دي او د دې خنډونو د ګولو لپاره وړاندیزونه پدې مقاله کې څېړل شوي دي.

د کرونا ناروغۍ په ترڅ کې د سیاسي ګډون پر مخ پراخه خنډونه	ښځې	معلولین	ځوانان	زړه ګسان	کورني بې ځايه شوي ګډوال، پناه غوښتونکي، مهاجر کارنګر	همجنسبازان، تراجسنيان، جنسیت بدلونکي (LGBTQ)	بوي وګړي	توکيز، مذهبي او ژبني لږکې
تبعيض	X ښايې د لور ګواښ له وجې د دوي له ګډون څخه مخنيوی وشي	*ښايې د لور ګواښ له وجې د ټاکنو کارکوونکي په توګه د دوي له ګډون څخه مخنيوی وشي	X	X	X	X	X	X
په ټاکنو کې ځنډ په اړه د معلوماتو نشتوالی / په مناسبو ژبو د رایې پانو نشتوالی		*ګاڼه او د اشارې ژبې نور کارونکي			X		X	X
د رایې ورکونکو معلوماتو یا پستي رایې پانې د ترلاسه کولو لپاره د رسمي پټې نشتوالی			X	*په روغتون کې لنډمهاله شتون	X		X	X
د کرونا ناروغۍ پخاطر د ټک راتګ محدودیتونو له وجې په رسمي پټه کې نه استوګنه		X	X	X	X	X		
د اطلاع رسونو په ګپونو کې د کرونا ناروغۍ په اړه د غبرګون تګلارې ته لږ پاملرنه	X	X	X	X	X	X	X	X
ناسم معلومات ښيي چې د دوي ګډون د کرونا ویروس څېړیدل زیاتوي		X	*کور کې پر پاتې کیدو باور نلري		X	X		X
د پېژندګلوې سند ترلاسه کولای نشي ځکه چې دولتي دفترونو ښايي د کرونا ناروغۍ له وجې تړلي وي		X *رایې ورکونې مرکزونو ته نه لاسرسی	X		X	*د پېژندګلوې په سند کې د مړي نوم یا ناسم مدني حالت	X *پر دولت تاریخې بیا اعتادي له امله د زیږیدلو وخت کې نوم نه ثبتوي	X
د رایې ورکونې مرکزونه او دفترونه د محدود پراښې له وجې نه خپل نوم ثبتوي شي او نه هم رایې ورکولی شي	X	X	X	X	X	X	X	X

د کورونا ناروغۍ په ترڅ کې د سیاسي ګډون پر مخ پراته خنډونه	ښځې	معلولین	ځوانان	زړه کسان	کورني بې ځايه شوي کډوال، پناه غوښتونکي، مهاجر کارېکړ	همجنسبازان، تراجسنيان، جنسیت بدلونکي (LGBTQ)	بوي وګړي	توکيز، مذهبي او ژبني لږکې
د کرونا ناروغۍ څخه د ډار له وچې د رایې ورکونې مرکزونو د لږ لاسرسۍ وړ ځایونو ته انتقالیږي	X	*د امکاناتو درلودونکو ځایونو څخه د رایې ورکونې مرکزونو انتقال		X	X		X	* لري ځایونو ته د رایې ورکونې مرکزونو انتقال
د پاملرنې مسئولیتونو زیاتوالی یا پاملرنې ته نه لاسرسی	X	X	X	X				
د تاوتریخوالي او / یا د نه پاملرنې د کچې زیاتیدل	X	X	X	X	X	X	X	X
آنلاین وسایلو څخه د استفادې او آنلاین معلوماتو ته د لاسرسۍ په برخه کې د خلکو پر وړتیا د ټولنیز- اقتصادي وضعیت اغېزه	X	X	X	X		X	X	

B ضمیمه: د موندونو لنډیز

ځنډونه او ننګونې	د موندونو لنډیز
د اتان (ویروس) خطر	زاره خلک د کووید-۱۹ ناروغۍ پر ترڅ کې د اتان له جدي کواښ سره مخ دي؛ دا پداسې حال کې ده چې له تاریخي پلوه په یو شمیر هیوادونو کې د رایې ورکونې مرکزونو ډیری شمیر کارکوونکي زاره کسان جوړوي. په کور کې پاتې کېدل، نه تګ راتګ او په ټوله کې کرځېنډیز، معلولین د ویروس ستر کواښ له امله اطلاعاتو ته د لاسرسی او سیاسي ګډون څخه لرې کولای شي. بی ځایه شوي وګړي او مهاجر کارنګر ښایې تر ډیره بریده د ټولنیز واټن ساتلو لارښوونې عملي نشي کړای؛ ځکه چې دوي په تنکو ځایونو کې ژوند کوي. هغه کسان چې په ایډس ناروغۍ اخته دي یا کمزوری معافیتي سیستم لري یا د LGBTQ ټولنې وګړي د کرځېنډیز او سرپناه ته د اړتیا له وجې له سیاسي ګډون څخه لرې پاتې کیږي. ښځې په ډیری هیوادونو کې د روغتیايي مرکزونو او رایې ورکونې مرکزونو کارکوونکو ستره برخه جوړوي.
پر دولت نه اعتقاد	ځایي (بوي) خلک او توکیز، مذهبي او ژبني لیکې ښایې د تاریخي بې عدالتیو له وجې پر حکومت اعتقاد ونلري؛ چې دا کار د دې سبب ګرځي چې دوي د یو روغتیايي بحران په ترڅ کې د ځان خوندي ساتلو او په سیاسي ژوندانه کې د ګډون لپاره د حکومت هڅو ته د شک په سترګه وګوري. په هغو هیوادونو کې چې عام وګړي فکر کوي، حکومت د ناروغۍ پر وړاندې مبارزه کې کمزوری چلند کوي، د بې اعتدادي کچه لوړه شوې ده. چې دا حالت ځوانان - ګوم چې د ژوندانه پدې پړاو کې په سیاست کې د ګډون په اړه خپل نظرونه غښتلې کوي - لږې ذکر څخه جلا کړي.
سیاسي ټولنیز وضعیت	پداسې حال کې چې سیاسي کپیانونه، د رایې ورکونکو نوم لیکنه، د رایې ورکونکو روزنه او نور فعالیتونه لکه د اداراتو کارونه د کووید-۱۹ ناروغۍ له امله په آنلاین شکل ترسره کیږي، د ټولنیز - سیاسي وضعیت په پایله کې د کونښه کړای شوي ټولنو ډیری وګړي د ګډون په برخه کې ډیر ځنډونه تجربه کوي. ښایې زاره خلک د نورو په پرتله د انټرنیټ په کارولو کې ډیر راحته نه وي. معلولین ښایي آنلاین پیښو ته لاسرسی ونه لري یا ښایي په کور کې مرستندویه وسایل د سافټویر لوستل یا مطابقت لرونکي کی بورډونه ونه لري. د انټرنیټ سرعت ښایي په هغه ځایونو کې چیرې چې بې ځایه شوي وګړي، ځایي وګړي او توکیز لیکې ژوند کوي، لږ وي. ښځې ښایي په کور کې د وسایلو یا ډیټا پیږلو لپاره پیسې ونلري له امله انټرنیټ ته لاسرسی ونه لري یا د دوی تلیفونونو او نورو وسایلو د نارینه وو لخوا کنټرول.
د لاسرسې وړ فارمتونو او د اقلیتونو پر ژبو د معلوماتو او د رایې ورکونکو روزنیزو موادو کوالی	د لاسرسې وړ فارمتونو او د اقلیتونو پر ژبو د اړوندو معلوماتو نشتوالی، کولای شي د اقلیتونو رایې ورکونکي، د توکیزو او ژبنيو لیکو وګړي او معلولین - همدا راز د اشارې ژبه استفاده کوونکي - ځایي خلک، کورني بې ځایه شوي وګړي، کډوال او مهاجر کارنګر - د ټاکنیزو معلوماتو ترلاسه کولو څخه بې برخې کړي. نالوستي خلک، چې ډیری یې د پورتنیو ډلو غړي دي، ښایي د لوستلو وړ یا له تورو پرته د لوست موادو ته لاسرسی ونلري. د ښوونځیو او پوهنتونونو په رخصتیو سره، ښایي ځوانان نور د پخوا په شان مدني زده کړو، د رایې ورکونکو روزنیزو موادو او یا هم د نوم لیکنې روښونو ته لاسرسی ونلري.
تبعیض او سپکاوی	ښځې - په تیره بیا هغه چې د کمزورتیا، ټولنیز-اقتصادي وضعیت، سن یا نژاد له وجې له ډول، ډول تبعیضونو سره مخامخ دي - د ټولنیز-اقتصادي نابرابرۍ له وجې د سیاسي ګډون په برخه کې له بې شمیره ځنډونه سره مخ کېدای شي. توکیز، مذهبي او ژبني اقلیتونه او همدا راز بوي ټولنې، ښځې، او د LGBTQ ټولنه ښایي په نامتناسب ډول د کووید-۱۹ ناروغۍ په تیره بیا د سیاسي مبارزو په ترڅ کې کرکجنې ویناوې، همدا راز آنلاین او حضورې تاوتریخوالی تجربه کړي. د هم جنسبازانو ټولنه (LGBTQ) چې له پخوا هم د نړۍ په کچه له بد اقتصادي وضعیت، سپکاوي او تاوتریخوالي سره مخ وه، اوس د خپلو سیاسي حقونو په برخه کې له ډیرو کواښونو سره مخ ده. د کرونا په اړه ناسم معلومات، د هم جنسبازانو په وړاندې کرکې او تعصب ته لمن وهي چې دا کار د یادې ټولنې لپاره رایې ورکونه او خوندي سیاسي ګډون ستونزمن کوي. په ویروس د اخته کېدو د ویرې له امله ښایي زاره خلک او معلولین د سیاسي او ټولنیز ګډون په ډګر کې له سپکاوي او تبعیض سره مخ شي. د کووید-۱۹ ناروغۍ په اړه د ناسمو معلوماتو له وجې ښایي بې ځایه شوي خلک، پناه غوښتونکي، کډوال او مهاجر کارنګرو ته د ویروس د خپرېدو په توګه وکتل شي او تبعیض ورسره وشي.
بې وزلي	معلولین، بوي خلک، ځوانان، مهاجر کارنګر او بې ځایه شوي کډوال ښایي لږو منابعو ته لاسرسی ولري چې دا امر په کووید-۱۹ ناروغۍ د اخته کېدو احتمال زیاتوي او د دوي سیاسي ګډون پر وړاندې ځنډونه رامنځته کوي. د رایې ورکونې مرکزونو ته د تګ لپاره د ځان ژغورنې وسایلو د برودلو پخاطر د پیسو نشتوالی نه بیا د نوماندې لپاره د منابعو

ځنډونه او ننګونې	د موندنو لنډيز
	نه درلودلو پورې، ټولې ستونزې له يو بل سره ګډې شوې دي. دا موضوع په لاندینيو برخو کې په تفصيل سره تشرېح کيږي.
ترانسپورت ته نه لاسرسی	کورني بې ځايه شوي وګړي، پناه غوښتونکي او مهاجر کارپګر ښايي د کووید-۱۹ ناروغۍ له وجې او د ګرځېدنې په دوران کې سفر ونشي کړای. ځکه نو دوي نشي کولای په هغه ځای کې رايه ورکړي، چیرې چې دوي نوم ليکنه کړې ده. که مهاجر کارپګر د اقتصادي رکود له امله خپلې دندې له لاسه ورکړي، نو دوي مجبورېږي چې د خطرونو سره سره، خپلو کورونو ته ولاړ شي؛ چې دا کار هغوي له بيلا بيلو ننګونو لکه بې وزلي، تعصب، د کووید-۱۹ ناروغۍ ناقل، روحي زيانونو او حتی مرګ سره مخامخ کوي. د ترانسپورت محدودیتونه معلولين له خپلو مرسته کوونکو او د اشارې ژبې له ژباړونو نه لرې کوي او د اقتصادي بې عدالتې له وجې معلولين د ترانسپورت کارولو لپاره منابعو ته لاسرسی نلري. يادې ننګونې او ځنډونه هر يو په خپل وار سره، و دې وګړو حقونو، په ټاکنو کې د ګډون وړتيا، ټاکنيزې مبارزې او رايه ورکونه کمزورې کوي.
د تاوتریخوالي خطر	ښايي د کووید-۱۹ ناروغۍ په ترڅ کې ښځې، د همجنسبازانو ټولنه (LGBTQ)، معلولين او زاره خلک، چې اقتصادي فرصتونو ته د محدود لاسرسي له وجې، لږه خپلواکي لري يا په کور کې د پاملرنې ډنده په غاړه لري، ښايي له کورنۍ تاوتریخوالي سره مخ شي؛ چې دا کار په مستقیم ډول په آزاده توګه رايې ورکونې لپاره د هغوي وړتيا کمزورې کوي. همدا راز د ټاکنيزو فعاليتونو لپاره منابعو ته لاسرسی او د سياسي ګډون لپاره وخت ورکول، لدې وجې نه اغېزمن کيږي. هغه وګړي چې توکميز اقليتونو او / يا مهاجرو کارپګرو ټولنې پورې تړاو لري، په ځانګړی ډول آسياني نژاده خلک ښايي د کووید-۱۹ ناروغۍ په اړه د ناسمو معلوماتو له وجې له تبعيض او تاوتریخوالي سره مخ شي. د ښوونځيو او ټولنيزو مرکزونو په تړلو سره ځوانان خپل ډیری وخت په انټرنېټ کې تېروي او ښايي د دوي اقتصادي وضعیت د انديښنې وړ وي؛ چې دا کار په خپله د راديکاليزم خطر زياتوي او ښايي دوي د ترهګرو ډلو لخوا جذب شي.
ډوډيز تشونه	تمه کيږي چې ښايي ځوانانو په کور کې له مشرانو او ناروغه کسانو سره مرسته وکړي، چې دا کار له کور نه د دوي وتل محدودوي. همدا راز امکان لري چې د ښوونځيو د تړلو او ګرځېدنې له وجې په کور کې د ښځو د ساتلو او پاملرنې مسئولیتونه زيات شوي وي، چې دا کار د سياسي او ټاکنيز ګډون لپاره د هغوي وخت محدودوي. همدا راز د دې امکان هم شته چې نارینه په سیاست کې د ګډون پر ځاي د کورنۍ د ملاتړ په خاطر د پيسو پيدا کولو ته مخه کړي.
جنگ خپلې سيمې، بې ځایتوب او يا د جګړې په سيمه کې ډله یيز ژوند	امکان لري چې ګرځېدنې او عامه محدودیتونه او د ترانسپورت نشتوالی حضورې رايې ورکونې او يا د رايې ورکونې سيار صندوقونو ته د معلولو او زارو کسانو لاسرسي ناشونی کړي. د وېروس خپرېدو له ويرې ښايي په هغو سيمو کې چې بې ځايه شوي وګړي او پناه غوښتونکي ژوند کوي، محدودیتونه ډیر شي.
د دولتي ادارو د تړل کيدو اغېزې	د کووید-۱۹ ناروغۍ له وجې په ټاکنو کې د خنډ له امله يو شمير ځوانان ښايي د ټاکنو د خنډ وروسته خپل قانوني سن پوره کړي؛ ځکه نو اړينه ده ترڅو د هغوي نوم ليکنه د مناسبو روشونه له لارې ترسره شي. دولتي ادارې ښايي د کووید-۱۹ ناروغۍ له وجې يو څو محدود ساعته کار وکړي چې دا کار د LGBTQ ټولنې وګړو او بې ځايه شويو خلکو لپاره په نوم ليکنې کې ستونزې رامنځته کوي. همدا شان د ټاکنو پلې کوونکو بنسټونو ښايي خپل کارکوونکي رخصت کړي يا شمير يې محدود کړی دي؛ چې پدې کار سره کيدای شي هغه برخې چې د ګوښه کړای شويو وګړو په ځانګړي ډول د ښځو او معلولينو پر چارو کار کوي، اغېزمنې شي.

سرچينې:

۱. د هومن جودیت لیدلوری. لیکوال: جودیت هومن. پته: <https://www.facebook.com/TheHeumannPerspective> د ۲۰۲۰ کال د جولای ۲۳ نیټه

۲. د کرونا ویروس نقشه: په هر هیواد کې د کرونا تأیید شوې پیښې، انځورنۍ نیوز (۲۰۲۰ کال د جولای ۲۳). پته: <https://www.nbcnews.com/health/health-news/coronavirus-map-confirmed-cases-2020-n120686> د ۲۰۲۰ کال د جولای ۱۵ نېټه
۳. د کووید-۱۹ ناروغۍ او بېرني ځواکونه: د ډیموکراسۍ لارو ساتنه، د آیفیس لیکنه (۲۰۲۰ کال د مارچ ۳۰). پته: <https://www.ifes.org/news/emergency-powers-and-covid-19-pandemic-protecting-democratic-guardrails> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۴. د سیاسي او مدني حقونو نړیوال کنوانسیون ۱۷۱ شمېره متن. د ملګرو ملتونو سازمان. (۱۹۶۶). پته: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۵. پدې لاره کې موږ ټول سره یو ځای یو: د بشر حقونه او کووید-۱۹ پر وړاندې غبرګون او بیارغونه. ملګري ملتونه. ۲۰۲۰ کال د اپریل ۲۳. پته: <https://www.un.org/en/un-coronavirus-communications-team/weare-all-together-human-rights-and-covid-19-response-and> د ۲۰۲۰ کال د می ۲۰ نېټه
۶. د کووید-۱۹ په اړه د آیفیس معلوماتي لیکنه. پته: <https://www.ifes.org/ifes-covid-19-briefing-series> د ۲۰۲۰ کال د جولای ۲۲ نېټه
۷. د کووید-۱۹ او ډیموکراسۍ د پابنډۍ په اړه د آیفیس لارښود: <https://www.ifes.org/covid-19>، وروستۍ لیدنه. د ۲۰۲۰ کال د جولای ۲۲ نېټه
۸. بډای سړی، بیوزله سړی: لیکوال: Yudhistira, B. (۲۰۲۰ کال د اپریل ۳). د کووید-۱۹ کاري ډلې د ویاندوي لیدلوری، خپلواک څارونکي؛ پته: <https://observerid.com/the-richman-the-poor-man-in-the-mind-of-the-spokesperson-for-the-covid-19-task-force/> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱
۹. د کووید-۱۹ له امله د ټاکنو د ځنډولو په اړه د آیفیس سند. (۲۰۲۰). پته: <https://www.ifes.Org/publications/global-impact-covid-19-elections>
۱۰. د ټاکنو د تعدیل او ځنډ قانوني ستونزې. لیکوال: Ellena, K. (۲۰۲۰ کال د اپریل ۱۴). پته: <https://www.ifes.org/news/legal-quagmire-postponing-or-modifying-elections> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۱۱. د ملګرو ملتونو نړیوال سازمان د بشر حقونو نړیوال کنوانسیون. (۱۹۴۸). پته: www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/ د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۱۲. د ملګرو ملتونو نړیوال سازمان د مدني او سیاسي حقونو نړیوال کنوانسیون. (۱۹۶۶). پته: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۵ نېټه
۱۳. موږ خلکو ته د لاسرسۍ او د هغوي کډون د طرحې د پلې کیدو لپاره یو بېساری فرصت لرو. لیکوال: Guterres, A. (۲۰۲۰ کال د می ۶). پته: <https://www.un.org/en/coronavirus/> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۱۴. د کووید-۱۹ فساد: د ډیموکراتیکو بنسټونو لپاره مهم خطرونه. لیکوالان: Dreher, C., & Brown, A. (۲۰۲۰). پته: <https://www.ifes.org/news/covid-19-corruption-key-risks-democratic-institutions> د ۲۰۲۰ کال د جون ۱۱ نېټه
۱۵. "د طبیعي زیرمو او ټولنیز سیستمونو بیارغونه او د معیشت، اقتصاد او چاپیریال بیا ژوندی کولو له لارې د طبیعي پیښو د خطر کمولو لپاره د تډیرونو نیول او د هیوادونو او ټولنو د قوت زیاتوالي لپاره د طبیعي پیښو له بیارغیدو، بیارغونې او عصري کولو څخه کار اخیستل." پته: <https://www.preventionweb.net/terminology/view/51750> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۲ نېټه
۱۶. د کووید-۱۹ په اړه نړیوال معلومات: په ټاکنو د هغه اغیزې. د ټاکنو ملاتړ او ډیموکراسۍ لپاره نړیوال انستیتیوت. (۲۰۲۰ کال د مارچ ۱۸). پته: <https://www.idea.int/news-media/multimedia-reports/global-overview-covid-19-impact-elections> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۱۷. د آنلاین رایې ورکونې د "لوړ خطر" په اړه د فدرال حکومت خبرداری. لیکوال: Parks, M. (۲۰۲۰ کال د می ۱۱). پته: <https://www.npr.org/2020/05/11/853759878/feds-warn-states-that-online-voting-experiments-are-high-risk> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۱۸. د ډالیت او آدیواسی د سازمانونو ملي کنفدراسیون، هند (شخصي اړیکې، د ۲۰۲۰ کال د می ۲۹ نېټه)

۱۹. د آنلاین رایې ورکونې په اړه د لازياتو معلوماتو لپاره دې پټې ته https://www.ifes.org/sites/default/files/considerations_on_internet_voting_an_overview_for_electoral_decision-makers.pdf مراجعه وکړئ.
۲۰. پر بيلابيلو جنسي اړيکو درلودونکو ډلو د کووید-۱۹ اغيزې، رواني روغتيا او د ځان وژنې څخه مخنيوی. د تريور پروژې. پته: <https://www.thetrevorproject.org/2020/04/03/implications-of-covid-19-forlgbtq-youth-mental-health-and-suicide-prevention/> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۴ نېټه
۲۱. د کرونا وېروس له امله، رایې ورکونکي نشي کولای د ويسکانسين په ښار کې د پسرلي په ټاکنو کې رايه ورکړي. ليکوال: M. Carpenter (۲۰۲۰). اسپکټوريم نيوز. پته: <https://spectrumnews1.com/wi/madison/politics/2020/04/07/wisconsin-voter-unable-to-vote-in-election-because-of-coronavirus> د ۲۰۲۰ کال د جون ۱۱ نېټه
۲۲. د ښځو د ځواکمنتيا او جنسيتي برابري لپاره د ملګرو ملتونو مؤسسې. (۲۰۱۹). آمار او ارقام: رهبري او سياسي کېدون. پته: <https://www.unwomen.org/en/whatwe-do/leadership-and-political-participation/facts-and-figures>
۲۳. د انسانانو سن ته په پام سره، د کووید-۱۹ وېروس د ښځو په پرتله نارينه کانو ته ډيره مرک ژوبه اړوي. Reeves, R. V., Ford, T. (۲۰۲۰) کال د می ۱۵). پته: <https://www.brookings.edu/blog/up-front/2020/05/15/covid-19-much-more-fatal-for-men-especially-taking-age-into-account/> د ۲۰۲۰ کال د جون ۱۱ نېټه
۲۴. د کووید-۱۹ تر سيوري لاندې د ټاکنو په جريان کې د جنسيتي برابري څرنګوالی، ليکوال: M. Applegate (۲۰۲۰). پته: <https://www.ifes.org/news/how-protect-gender-equality-elections-during-covid-19> د ۲۰۲۰ کال د جون ۱۱ نېټه
۲۵. ښځينه روغتيايي کارکوونکې: په روغتونو او کور کې په پرله پسې توګه کار کوي. ليکوالان: Pozzan, E., & Cattaneo, U. (۲۰۲۰). پته: http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_741060/lang-en/index.htm د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۳ نېټه
۲۶. د بيلګې په توګه د بيجنګ د عمل پلان او اعلاميه، دولتونه او بنسټونه هڅوی ترڅو په سياسي ژوندانه کې د ښځو د کېدون زياتوالي ته ژمن پاتې شي. د ملګرو ملتونو سازمان (۱۹۹۵). د بيجنګ د عمل پلان او اعلاميه. پته: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20E.pdf> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه. همداراز هغه سيمه ييز معيارونه چې د اروپا شورا، د وينس کميسيون، د عربي هيوادونو اتحاديه او د سويل ختيځې آسيا د ملتونو انجمن لخوا تعين شوي دي په کلکه په سياست کې د ښځو د کېدون د زياتوالي غوښتونکي دي او په سياست او ټاکنو کې د نه تبعيض په اصولو ټينګار کوي. د وينس کميسيون او د اروپا شورا (۲۰۰۲). د ټاکنو په چارو کې د عمل اصولو ښه روښونه: تصويب شوي تګلارې او د توضيحي راپور مسودې ۲،۵. برخه. پته: <https://rm.coe.int/090000168092af01> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۲۷. په ټاکنو کې د ښځو پر وړاندې تاوتریخوالی: د برنامې لارښود: J. Ballington (۲۰۱۷). پته: <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2017/11/preventing-violence-against-women-in-elections> د ۲۰۲۰ کال د جون ۱۱ نېټه
۲۸. د ښځو پر وړاندې تاوتریخوالی. د روغتيا نړيوال سازمان (۲۰۱۷). پته: www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women د ۲۰۲۰ کال د جون ۱۱ نېټه
۲۹. د کووید-۱۹ نوی ناوړين: د نړۍ په کچه د کورني تاوتریخوالي زياتوالی. نيويارک ټايمز. Taub, A. (۲۰۲۰) کال د اپريل ۶). پته: <https://www.nytimes.com/2020/04/06/world/coronavirus-domestic-violence> د ۲۰۲۰ کال د جون ۱۱ نېټه
۳۰. د ټاکنيزو فعاليتونو مالي چارې او د کولمبيا په ټاکنو کې د ښځو مساوي کېدون: و وضعیت څېړنه. ليکوال: Casas-Zamora, K. & Falguera, E. (۲۰۱۶). پته: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/political-finance-and-equal-participation-of-women-in-colombia.pdf> د ۲۰۲۰ کال د جون ۱۱ نېټه

۳۱. د کویډ-۱۹ پانډمي جنسيتي ابعاد. د نړيوال بانک ډله. (۲۰۲۰). پته: <http://documents.worldbank.org/curated/en/618731587147227244/pdf/Gender-Dimensions-of-theCOVID-19-Pandemic.pdf> د ۲۰۲۰ کال د جون ۱۱ نېټه

۳۲. په پارلمان کې دننه د ښځو اتحاديه: سيميز او نړيوال اوسط. پته: https://data.ipu.org/women-averages?month=1&year=2020&op=Show+averages&form_build_id=form د ۲۰۲۰ کال د جون ۱۱ نېټه

۳۳. د کویډ-۱۹ له امله په ټاکنو کې ځنډ، آفيس (۲۰۲۰). پته: <https://www.ifes.org/publications/global-impact-covid-19-elections> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲ نېټه

۳۴. په ټاکنو کې د ښځو پر وړاندې آنلاین زورونه او تاوتریخوالی: د آنلاین تاوتریخوالي کواښونه په ټاکنو کې د ښځو پر کډون خومره اغېزه لری شي؟ آفيس (۲۰۱۹). پته: https://www.ifes.org/sites/default/files/vawe_online_one_page_december_2019.pdf د ۲۰۲۰ کال د جون ۱۱ نېټه

۳۵. ټاکنې او روغتيا ساتنه. د کویډ-۱۹ په اړه یو لړ معلومات. آفيس (۲۰۲۰). پته: <https://www.ifes.org/publications/ifes-covid-19-briefing-series-safeguarding-health-and-elections> د ۲۰۲۰ کال د جون ۱۱ نېټه

۳۶. ټاکنې او روغتيا ساتنه. د کویډ-۱۹ په اړه یو لړ معلومات. آفيس (۲۰۲۰). پته: <https://www.ifes.org/publications/ifes-covid-19-briefing-series-safeguarding-health-and-elections> د ۲۰۲۰ کال د می ۲۶ نېټه

۳۷. د معلوماتي تشې په ترڅ کې د ټاکنو د اعتبار او سلامتیا ساتل. لیکوالان: Reppell, L., Beata Martin-Rozumilowicz & Vasu Mohan. پته: <https://www.ifes.org/publications/ifes-covid-19-briefing-series-preserving-electoral-integrity-during-infodemic> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۴

۳۸. د ۲۰۲۰ کال د کرونا ویروس فقره د معلولينو لپاره خورا خطرناکه ده. لیکوال: Kumar, S. (۲۰۲۰ کال د مارچ ۴). پته: https://www.huffingtonpost.co.uk/entry/coronavirus-disabled-people-act-2020_uk_5e872e86c5b6a94918351e9c د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۶ نېټه

۳۹. ټاکنو څارنې ته د لاسرسۍ لارښود. لیکوال: Atkinson, V. & Rebecca Aaberg (سپتامبر ۲۰۲۰). پته: <https://www.ifes.org/publications/election-access-observation-toolkit> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه

۴۰. د ملګرو ملتونو دفتر د بشر حقونو عالي کمېشنري. (۲۹ اپریل ۲۰۲۰). کویډ-۱۹ او د معلولينو حقونه: لارښود. پته: https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Disability/COVID-19_and_The_Rights_of_Persons_with_Disabilities.pdf د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۵ مه نېټه

۴۱. هغه پنځه واقعيتونه چې د معلولو ښځو او انجونو پر وړاندې تاوتریخوالي په اړه پرې پوه شي. لیکوالان: Koistinen, M., Charlotte McClain-Nlpo, Diana J. Arango & Camilla Gandini. پته: <https://blogs.worldbank.org/sustainablecities/five-facts-know-about-violence-against-womenand-girls-disabilities> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۲ نېټه

۴۲. د کرونا ویروس ګرځېدنیز د پیاوړی کولو لپاره په جورجیا کې د اپریل تر ۲۱ نېټې پورې د شخصي موټرو پر ګرځولو بندیز. رویترز. پته: <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-georgia/georgia-bans-private-traffic-until-april-21-tightening-coronavirus-lockdown-idUSKBN21Y39O> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۵ نېټه

۴۳. د معلولينو نړيوال اتحاد. (۲۰۲۰ اپریل ۱۷) د کرونا ویروس په جریان کې د معلولينو حقونه: د کویډ-۱۹ پانډمي په ترڅ کې د معلولينو د حقونو څارنه. پته: <http://www.internationaldisabilityalliance.org/covid-drm> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۵ نېټه

۴۴. د معلولينو حقونو کوانسیون او اختیاري پروتکل. د ملګرو ملتونو سازمان. (۲۰۰۶). پته: <https://www.ifes.org/publications/convention-rights-persons-disabilities-and-optional-protocol> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه

۴۵. د سویل ختیځې آسیا د ملتونو اتحادیه. (۲۰۱۸ کال د نوامبر ۱۵). د سویل ختیځې آسیا د ۲۰۲۵ کال ماسټر پلان: د معلولينو د حقونو شاملول. پته: <https://asean.org/asean-enabling-masterplan-2025-mainstreaming-rights-persons-disabilities/> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۴۶. په آفریقا کې د بشر او معلولينو حقونو په اړه د آفریقایي منشور پروتکل. د آفریقا اتحادیه. (۲۰۰۹). پته: https://au.int/sites/default/files/treaties/36440-treaty-protocol_to_the_achpr_on_the_rights_of_persons_with_disabilities_in_africa_e.pdf د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۴۷. د معلولينو پر وړاندې د تبعیض ټولو ډولونو د لمنځه وړلو لپاره بین‌الامریکايي کنوانسیون. (۱۹۹۹). پته: <http://oas.org/juridico/english/treaties/a-65.html> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۴۸. د زبایوي د بشر حقونو وکیلان. (۲۰۲۰). د کرونا ویروس په اړه د وړندو او کښو خلکو لپاره د لاسرسۍ وړ فارمتونو کې د معلوماتو نشتون له امله شکایت و شو. پته: www.zlhr.org.zw/?p=2006 د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۴۹. د ټاکنو د ځنډ یا تعدیل قانوني اغیزې. لیکوال: Ellena, K. (د ۲۰۲۰ کال د اپریل ۱۴). پته: <https://www.ifes.org/news/legal-quagmire-postponing-or-modifying-elections> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۵۰. په سویل ختیځې آسیا کې د کووید-۱۹ پر وړاندې د پراخ غبرګون لپاره دادغوبښتنه. آیفیس. (۲۰۲۰ کال د اپریل ۱۷). پته: <https://www.ifes.org/news/advocacy-success-disability-inclusive-responses-covid-19-southeast-asia> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۲ نېټه
۵۱. په بنګلادېش کې د معلولينو حقونو یو ځوان دادغوبښتونکي، بناغلي نیام مول سره مرکه. آیفیس (۲۰۲۰). پته: <https://www.ifes.org/news/qa-nayem-molla-young-leader-and-disability-rights-advocate-bangladesh> د ۲۰۲۰ کال د جولای ۲۴ نېټه
۵۲. د معلولينو اقتصادي او ټولنیز وضعیت: د انټرنېټ څخه استفادې او په آنلاین ډول د ترسره شویو فعالیتونو د عواملو د تعیین لپاره د یوې پراخ کچې څېړنې د موندنو ارزونه. لیکوال: Duplaga, M. (د ۲۰۱۷ کال د جنوري ۲۹). پته: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5491040/> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۲ نېټه
۵۳. د معلولينو شمولیت. نړیوال بانک. پته: <https://www.worldbank.org/en/topic/disability> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۳ نېټه
۵۴. د معلولينو پر وړاندې آنلاین کرکې او جرمونه یو پر درې زیات شوي دي. ګارډین ورځپاڼه. لیکوال: Walker, A. (۲۰۱۹ کال د می ۱۰). پته: <https://www.theguardian.com/society/2019/may/10/online-hate-against-disabled-people-rises-by-a-third> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۲ نېټه
۵۵. در معلوماتي تشې په ترڅ کې د ټاکنو اعتبار او سلامتیا ساتل. لیکوالان: Reppell, L., Beata Martin-Rozumilowicz & Vasu Mohan (۲۰۲۰ کال د جون ۲۴). آیفیس. پته: <https://www.ifes.org/publications/ifes-covid-19-briefing-series-preserving-electoral-integrity-during-infodemic> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۰ نېټه
۵۶. "په رېښتیا چې دا ژوند دې یا مرک؟" د کرونا ویروس د هر وخت نه ډیر د معلولينو پاملرنه ستونزمنه کړې ده. تایمز ورځپاڼه. لیکوال: Abrams, A. پته: <https://time.com/5826098/coronavirus-people-with-disabilities/> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۵ نېټه
۵۷. ټاکنې او د کووید-۱۹ د کولو لپاره ترسره شوي اقدامات. آیفیس. (۲۰۲۰ کال د می ۲۷). پته: <https://www.ifes.org/publications/global-impact-covid-19-elections> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۵۸. تاسي کولای شي بیاځلي رایه ورکړي! په فرانسه کې د غيايي رایې لپاره ډیرې سیاسي غوښتنې. واشنگتن پوسټ. لیکوالان: Coulmont, B., Joel Gambin & Arthur Charpentier. (د ۲۰۱۴ کال فبروري ۱۹). پته: <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2014/02/19/you-can-vote-twice-the-many-political-appeals-of-proxy-votes-in-france/> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۵۹. د انټرنېټي رایې ورکونې په اړه ملاحظې: د ټاکنو پریکړه کوونکو لپاره عمومي معلومات. لیکوالان: Applegate, M., Thomas Chanussot & Vladlen Basysty. (۲۰۲۰ کال د اپریل ۷). پته: <https://www.ifes.org/publications/considerations-internet-voting-overview-electoral-decision-makers> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه

۶۰. فدرال دولت د آنلاین رایې ورکونې آزمایش د "لور خطر" خبرداری ورکوي. NPR. لیکوال: Parks., M. (۲۰۲۰ د می ۱۱). پته: <https://www.npr.org/2020/05/11/853759878/feds-warn-states-that-online-voting-experiments-are-high-risk> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱
۶۱. دلاور ایالت کې د آنلاین رایې ورکونې یو سیستم په خورا آرمي معرفي شو خو اوس بیرته د ګرځېدلو په حال کې دي. NPR. (۲۰۲۰ کال د جون ۱۸) لیکوال: Schmidt, S. پته: <https://www.npr.org/2020/06/18/879210099/delaware-quietlyfielded-an-online-voting-system-but-now-is-backing-away> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۶ نېټه
۶۲. Lawsuit وايي: معلولیت د رایې ورکونې د حق څخه محرومیت سره برابر دی. لیکوال: Slatin, P. (۲۰۲۰ کال د می ۲۷). پته: <https://www.forbes.com/sites/peterslatin/2020/05/27/disability-equals-disenfranchisement-lawsuit-says/#3cc9cb654f5a> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۶۳. څرنګه معلولينو ته ډاډ ورکړل شي چې هغوي د کويډ-۱۹ په ترڅ کې په سياسي ژوندانه کې ښکېل دي. لیکوالان: Atkinson, V. and Aaberg, R. (۲۰۲۰ کال د جولای ۱۴). پته: <https://www.ifes.org/news/how-ensure-people-disabilities-are-included-political-life-during-covid-19>
۶۴. یو شمیر کم وزلي هیوادونه کويډ-۱۹ سره د مبارزې لپاره د ټاکنو مالي صندوقونو ته اړ شوي. ایډیسی نیوز. لیکوال: Vann, M. (۲۰۲۰ کال د اپریل ۶). پته: <https://abcnews.go.com/Politics/cash-strapped-statesturn-election-security-funds-fight/story?id=69940136> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۶ نېټه
۶۵. آمازون ټینګار درلود چې د خلکو کرونو ته د ډوډې لپاره لومړیتوب ورکړل شي. د معلولیت ډاډ. لیکوال: Diamant, M. (۲۰۲۰ کال د اپریل ۳). پته: <https://www.disabilitycoop.com/2020/04/03/amazon-urged-to-prioritize-food-deliveries-to-group-homes/28102/> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱
۶۶. شخصي اړیکې، D. Gamage, د ۲۰۲۰ کال د جون میاشت ۱۲ نېټه.
۶۷. د نړۍ ځوانانو راپور: ځوانان او د ۲۰۳۰ کال لپاره د دوامدار پرمختګ اجنډا. ملګري ملتونه. (۲۰۱۸). پته: <https://www.un.org/development/desa/youth/world-youth-report/wyr2018.html> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۶۸. د نړۍ د وګړو وضعیت: د ۱,۸ میلیارډو قدرت. د ملګرو ملتونو د نفوس نړیوال صندوق. (۲۰۱۴). پته: <https://www.unfpa.org/swop-2014> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۶۹. د آفریقا د وګړو ژوند: لیکوال: Worldometer. (۲۰۲۰). پته: <https://www.worldometers.info/world-population/africa-population/> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۷۰. د ملګرو ملتونو د ماشومانو حقونو نړیوال کنوانسیون (۱۹۸۹). پته: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۷۱. د ملګرو ملتونو امنیت شورا ۲۲۵۰ شمېر پریکړه لیک. (۲۰۱۵ کال دسامبر ۹). پته: [https://undocs.org/S/RES/2250\(2015\)](https://undocs.org/S/RES/2250(2015)) د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۶ نېټه
۷۲. د کويډ-۱۹ په جریان کې د اوکرایني مبلغینو آنلاین روزنه. آفیس. (۲۰۲۰ کال د اپریل ۲۹). پته: <https://www.ifes.org/news/ukrainian-educators-e-learning-during-covid-19> د ۲۰۲۰ کال د جولای ۲۲ نېټه
۷۳. علمي یادداشت: د سولې په راولړلو کې د ځوانانو برخه. د ملګرو ملتونو پرمختیايي برنامه. (۲۰۲۰ کال د نوامبر ۲۲). پته: <https://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/democratic-governance/practice-note-young-people-s-participation-in-peacebuilding.html> د ۲۰۲۰ کال د جولای ۲۲ نېټه
۷۴. د کويډ-۱۹ پر وړاندې غبرګون کې د ځوانانو سمبالټیا او ساتنه. سویلي آسیا لپاره د ملګرو ملتونو پرمختیايي پروګرام. (۲۰۲۰ کال د می ۸). پته: <https://www.un.org/development/desa/youth/news/2020/05/covid-19/> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۶ نېټه

۷۵. د ځوانو کار نوښتونکو د راپور پر بنسټ، په آسیا او اوقيانوسیه کې د کرونا ویروس له امله له هر ۱۰ تنو ځوانانو څخه ۹ تنو په خپل کار کې د دغه ناورین منفي اغیزې په سترگو کړې. د ملګرو ملتونو پراختیايي پروګرام. (۲۰۲۰ کال د مارچ ۳۱). پته: <https://www.asia-pacific.undp.org/content/rbap/en/home/presscenter/articles/2020/youth-co-lab-surveyreveals-how-covid-19-is-affecting-youth-led.html> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۶ نېټه

۷۶. د کووید-۱۹ له امله په ټاکنو کې ځنډ. آیفیس. (۲۰۲۰). پته: <https://www.ifes.org/publications/global-impact-covid-19-elections> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه

۷۷. د کرونا ویروس د خپریدو په ترڅ کې پر امریکا کې د رایې ورکونکو نوم لیکنه دواړه خواوې ستونزمن وی. د نن ورځ امریکا. لیکوال: Garrison, J. (۲۰۲۰) کال د جون ۱۱). پته: <https://www.usatoday.com/story/news/politics/elections/2020/06/11/voter-registration-plummets-during-coronavirus-pandemic/5336320002/> د ۲۰۲۰ کال د جولای ۱ نېټه

۷۸. د Milwaukee چارواکو وروسته لدې د ټاکنو کارکوونکو شمیر زیات کړ چې د اپریل میاشتې په ټاکنو کې یوازې د رایې ورکونې ۶ مرکزه شتون درلود. Milwaukee Journal Sentinel، لیکوال، Dirr, A. (۲۰۲۰ کال د جون ۸). پته: <https://www.jsonline.com/story/news/local/milwaukee/2020/06/08/milwaukee-polling-places-more-workers-recruited-november-election/3124855001/> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۶ نېټه

۷۹. د Kansas ایالت، د کووید-۱۹ پر وړاندې غبرګون کې ځوانان د ټاکنو کارکوونکو په توګه ګماري. استوښت پریس. (۲۰۲۰ کال د می ۳). Lawrence Journal-World. پته: <https://www2.ljworld.com/news/state-government/2020/may/03/kansas-to-recruit-teens-as-poll-workers-in-response-to-virus/> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه

۸۰. بډایه میلیونران په ټوله نړۍ کې په رایې ورکولو کې پاتې راغلي دي. ایکنومست. (۲۰۲۰ کال د فبرورۍ ۴). پته: <https://www.economist.com/international/2017/02/04/millennials-across-the-rich-world-are-failing-to-vote> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه

۸۱. د کووید-۱۹ په ترڅ کې د ځوانانو سیاسي کډون څرنګه پیاوړی کړو. (۲۰۲۰ کال د می ۲۲). پته: <https://www.ifes.org/news/how-boost-youth-political-participation-during-covid-19> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه

۸۲. په مجازي نړۍ کې د ځوانانو کډون. یونیسف. لیکوال: Cho, A. Jasmine Byrne & Zoe Pelter. (۲۰۲۰ کال فبرورۍ). پته: <https://www.unicef.org/globalinsight/reports/digital-civic-engagement-young-people> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه

۸۳. له هغو لسو ځوانانو سره لیدنه چې په خپله ټولنه کې د کووید-۱۹ پر وړاندې غبرګون رهبري کوي. د آفریقا بیارغونه. لیکوال: Wickranmanayake, J. (۲۰۲۰) د اپریل ۳). پته: <https://www.un.org/africarenewal/web-features/coronavirus/meet-10-young-people-leading-covid-19-response-their-communities> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۶ نېټه

۸۴. شنونکي د کووید-۱۹ په ترڅ کې د آفریقا په سیمه کې د مجازي نړۍ او رسنیو څخه د ځوانانو د ګټه پورته کولو په اړه خبرې کوي. یونسکو. (۲۰۲۰ د جون ۹). پته: <https://en.unesco.org/news/experts-discuss-youth-exploitation-media-and-digital-spaces-africa-region-during-covid-19> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۶ نېټه

۸۵. د کووید-۱۹ اړوند ناسمو معلوماتو پر وړاندې مبارزه: په بنگلادېش کې محصلین دغه دنده پر غاړه لري. آیفیس. پته: <https://www.ifes.org/news/countering-covid-19-infodemic-students-bangladesh-lead-charge> د ۲۰۲۰ کال د جون ۳۰ نېټه

۸۶. له اضطراب نه تر استقامت پورې: تعلیمي مطلب. یونسکو. پته: <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۶ نېټه

۸۷. د مدني روزنې نوې موضوع په اړه د مولداوی زده کوونکو سره آنلاین مشوره. د اروپا شورا. پته: <https://www.coe.int/en/web/education/online-consultations-with-moldovan-pupils-on-the-new-civic-education>

[subject?p_p_id=56_INSTANCE_JN0XPSMpBk7I&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-4&p_p_col_count=1](https://www.un.org/development/desa/policy/2020/04/17/presstatement-on-the-22nd-anniversary-of-the-adoption-of-the-un-guiding-principles/) د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۶ نېټه

۸۸. سویلې کوریا د کرونا په دوران کې د خپل لومړیو مهمو ټاکنو کې رایه ورکوي. د گارډین ورځپاڼه. لیکوال: J. McCurry (۲۰۲۰ کال د اپریل ۱۳). پته: <https://www.theguardian.com/world/2020/apr/14/south-korea-votes-in-first-national-election-of-coronavirus-era> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۳ نېټه

۸۹. د نړۍ د نفوس لیدلوری ۲۰۱۹. پته: <https://population.un.org/wpp/Download/Standard/Interpolated/> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه

۹۰. د زارو خلکو د حقونو بیاوړتیا: د ملګرو ملتونو کنوانسیون په لور. ملګری ملتونه. پته: <https://social.un.org/ageingworkinggroup/documents/Coalition%20to%20Strengthen%20the%20Rights%20of%20Older%20People.pdf> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه

۹۱. د سیاست لندیز: پر زارو خلکو د کرونا اغیزه. ملګری ملتونه. (د ۲۰۲۰ کال د می میاشت). پته: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/un_policy_brief_on_covid-19_and_older_persons_1_may_2020.pdf

۹۲. د سن په توپیر د کووید-۱۹ د مرک ژوبلې کچه. د کووید-۱۹ د مرک ژوبلې خطر. لیکوال: Ritchie, H., et. al. (۲۰۲۰ کال د جون ۲۱). پته: <https://ourworldindata.org/mortality-risk-covid#case-fatality-rate-of-covid19-by-age> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه

۹۳. د سیاست لندیز: پر زارو خلکو د کرونا اغیزه. ملګری ملتونه. (د ۲۰۲۰ کال د می میاشت). پته: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/un_policy_brief_on_covid-19_and_older_persons_1_may_2020.pdf

۹۴. په سویلې کوریا کې د کرونا ناروغان کولای شي له کور او روغتون څخه رایه ورکړي. کوارټر. (۲۰۲۰ کال د مارچ ۱۲). پته: <https://qz.com/1815783/south-korea-coronavirus-patientsto-vote-from-home-and-hospitals/> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۲ نېټه

۹۵. کرونا ویروس: د سویلې کوریا ټاکنې له ماسک سره او په کلینیکونو کې ترسره کېږي. بی بی سی. لیکوال: Bicker, L. (۲۰۲۰ کال د اپریل ۱۵). پته: <https://www.bbc.com/news/world-asia-52275993> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۲ نېټه

۹۶. "د پالیسی لندیز: پر زارو خلکو د کووید-۱۹ اغیزه" د خپريدو په غبرګون کې د ملګرو ملتونو سر منشي ته پرانستي لیک. د زارو حقونو لپاره نړیوال اتحاد. (۲۰۲۰ کال د می ۵). پته: <https://rightsofpeople.org/open-letter-to-the-un-secretary-general/> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۵ نېټه

۹۷. د امریکا متحده ایالاتو د عمومي ټاکنو د کارکوونکو ډیر شمیره زارو خلک جوړوي. لیکوال: Barthel, M. & Galen Stocking. (۲۰۲۰ کال د اپریل ۶). پته: <https://www.pewresearch.org/facttank/2020/04/06/older-people-account-for-large-shares-of-poll-workers-and-voters-in-u-s-general-elections/> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه

۹۸. د پالیسی لندیز: پر زارو خلکو د کووید-۱۹ اغیزه. د ملګرو ملتونو سازمان. (۲۰۲۰ می). پته: <https://unsdg.un.org/sites/default/files/2020-05/Policy-Brief-The-Impact-of-COVID-19-on-Older-Persons.pdf> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۴ نېټه

۹۹. په ۲۰۱۹ کال کې د نړۍ په کچه د انټرنیټ کاربران، د سنټي ډلې لخوا. احصائیه (۲۰۱۹). پته: <https://www.statista.com/statistics/272365/age-distribution-of-internet-users-worldwide/> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه

۱۰۰. د ملګرو ملتونو سازمان د لارښوونې اصولو د تصویب ۲۲ کلزې رسنیزه اعلامیه. لیکوال: Jimenez-Damary, C. پته: <https://www.globalprotectioncluster.org/2020/04/17/presstatement-on-the-22nd-anniversary-of-the-adoption-of-the-un-guiding-principles/> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۶ نېټه

۱۰۱. د نړیوال کډوالې راپور. د کډوالو نړیواله اداره. (۲۰۱۹). پته: https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه

۱۰۲. نړیوال بهیر، په ۲۰۱۹ کال کې جبري بي ځایه شوي. د کډوالو لپاره د ملګرو ملتونو عالي کمیشنري. (۲۰۱۹). پته: <https://www.unhcr.org/globaltrends2018/> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۱۰۳. د کورني بیځایه شویو په اړه نړیوال راپور. پر کورني بیځایه شویو د څار مرکز. د ناروې د کډوالو شورا. (۲۰۲۰). پته: <https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2020/> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۱۰۴. د کورني بیځایه شویو په اړه لارښودې اصول. د کډوالو په چارو کې د ملګرو ملتونو عالي کمیشنري. (۲۰۰۴). پته: <https://www.unhcr.org/uk/protection/idps/43ce1cff2/guiding-principles-internal-displacement.html> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۱۰۵. د خوندي، منظم او نورمال مهاجرت لپاره نړیوال تړون. د ملګرو ملتونو عمومي اسمبله. (۲۰۱۹ کال د جنوري ۱۱). پته: https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/73/195 د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۱۰۶. پدې اړه سره یو ځای یو: د بشر حقونه، د کووید-۱۹ غبرګون او بیارغونه. لیکوال: Guterres, A. (۲۰۲۰ کال د اپریل ۲۳). پته: <https://www.un.org/en/un-coronavirus-communications-team/we-are-all-together-human-rights-and-covid-19-response-and>. د ۲۰۲۰ می ۱۳ نېټه. همدا راز د کډوالو، بیځایه شویو او مهاجرینو په اړه د کډوالو په چارو کې د ملګرو ملتونو عالي کمیشنري د کووید-۱۹ لارښود ته دې مراجعه وشي.
۱۰۷. همداراز د کووید-۱۹ اړوند د کرکې خبرو غبرګون د لارښود یادښت ته دې مراجعه و شي. Ibid
۱۰۸. د کووید-۱۹ په اړه د دولت اقدامات: پر بیځایه شویو وګړو باندې د هغو اغیزه، دریم ابدیت. ACAPS. (۲۰۲۰ کال د اپریل ۱۶). پته: <https://www.acaps.org/special-report/covid-19-government-measures-impact-displaced-populations-update-iii> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۱۰۹. د سنګاپور په لسګونه زره کډوال په کرونا مصاب شوي دي. نور په خپلو استوګنځایونو کې بند پاتې دي او د هیواد خلاصیدو ته انتظار باسي. CNN. لیکوال: Yeong, J., & Yee, I. (۲۰۲۰ کال د می ۱۴). پته: <https://www.cnn.com/2020/05/14/asia/singapore-migrant-worker-coronavirus-intl-hnk/index.html> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۱۱۰. د کرونا ویروس کرځښتیز: هندي کډوال چې کور ته د بیرته ستندلو لپاره مړه کيږي بی بی سی. لیکوال: Pandey, V. (۲۰۲۰ کال د می ۲۰). پته: <https://www.bbc.com/news/world-asia-india-52672764> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۱۱۱. ښایې د روان کال د مني په ټاکنو کې پنځه میلیونه اوکرایني وګړي رایه ورکړي. آیفیس. (۲۰۲۰ کال د جون ۱۰). پته: <https://ifesukraine.org/news/an-additional-four-million-ukrainian-citizens-will-be-able-to-vote-in-local-elections-this-fall-thanks-to-successful-advocacy-for-protecting-the-rights-of-internally-displaced-persons/?lang=en>
۱۱۲. کورني بیځایه شوي او په ټاکنو کې د هغوي کډون: لنډه کتنه. آیفیس. (سپتامبر ۲۰۱۶). پته: <https://www.ifes.org/sites/default/files/idps-electoral-participation-october-2016.pdf> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۱۱۳. په ارمنستان کې د بیغور ورکولو پر وړاندې د ټولنیزو رسنیو "صادقانه خبرو" کمپاین. د کډوالي نړیواله اداره. (۲۰۲۰ کال د می ۱۲). پته: <https://www.iom.int/news/sincere-talk-social-media-campaign-fights-stigma-armenia> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۱۱۴. په لبنان کې د څو پرله پسې کرکچونو په ترڅ کې د کډوالو وضعیت خراب شوی دی. د آتلانتیک شورا. لیکوال: Husain, S. & Diam Abou-Diab. (۲۰۲۰ کال د اپریل ۲۰). پته: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/refugee-conditions-deteriorate-amidst-multiple-crises-in-lebanon/> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۶ نېټه
۱۱۵. د کورونا ویروس په خپریدو کې بې ځایه شوي او بې کوره ښځې او انجونې د جنډر پر بنسټ تاوتریخوالي د خطر سره مخ دي. د کډوالو په چارو کې د ملګرو ملتونو عالي کمیشنري. (۲۰۲۰ کال د اپریل ۲۰). پته: <https://www.unhcr.org/en-us/news/press/2020/4/5e998aca4/displaced-stateless-women-girls-heightened-risk-gender-based-violence-coronavirus.html> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۶ نېټه
۱۱۶. (شخصي اړیکې، ۲۰۲۰ کال د می ۱۶ نېټه)

۱۱۷. زیان رسونه: د همجنس بازانو پر ټولنې (LGBTQ) د کووید-۱۹ پانډمې اغیزې. نړیوال بیړنی اقدام. (۲۰۲۰). پته: https://outrightinternational.org/sites/default/files/COVIDsReportDesign_FINAL_LR_0.pdf د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۳ نېټه
۱۱۸. د کووید-۱۹ د پانډمې په ترڅ کې د ټولنې LGBTQ ډیری وګړو ژوند او سوکالي خطر سره پېښ ده. د بشر حقونو کمپاین. (۲۰۲۰). پته: <https://assets2.hrc.org/files/assets/resources/COVID19-IssueBrief> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۳ نېټه
۱۱۹. د LGBT ټولنې د برابرۍ لپاره د بشر حقونو او جنسیتي پېژندنې نړیوال قانون. (۲۰۲۰). پته: <https://www.unfe.org/wp-content/uploads/2017/05/International-Human-Rights-Law.pdf> د ۲۰۲۰ کال د جون ۳۰ نېټه
۱۲۰. زیان رسونه: د همجنس بازانو پر ټولنې (LGBTQ) د کووید-۱۹ پانډمې اغیزې. نړیوال بیړنی اقدام. (۲۰۲۰). پته: https://outrightinternational.org/sites/default/files/COVIDsReportDesign_FINAL_LR_0.pdf د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۳ نېټه
۱۲۱. کووید-۱۹: شنونکي د LGBTI ټولنې پر وړاندې تبعیض او له یهودانو کرکه روښانه کوي. د ملګرو ملتونو خبرونه. لیکوال: Jimenez, M. (۲۰۲۰). پته: <https://news.un.org/en/story/2020/04/1062042> د ۲۰۲۰ کال د جون ۱۱
۱۲۲. ملګري ملتونه د کووید-۱۹ ناروغۍ پرمهال د LGBT ټولنې نه ملاتړ کوي. د ملګرو ملتونو سازمان. (۲۰۲۰). پته: <https://www.un.org/en/coronavirus/un-supports-lgbti-community-during-covid-19-pandemic> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۳ نېټه
۱۲۳. ډیره رسونه: د همجنس بازانو پر ټولنې (LGBTQ) د کووید-۱۹ پانډمې اغیزې. نړیوال بیړنی اقدام. (۲۰۲۰). پته: https://outrightinternational.org/sites/default/files/COVIDsReportDesign_FINAL_LR_0.pdf د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۳ نېټه
۱۲۴. کنګرې د کووید-۱۹ په دوران کې د هند د کار دستور را وګرځاوه. لیکوال: Agoyo, A. (۲۰۲۰ کال د جون ۹). پته: <https://www.indianz.com/News/2020/06/09/congress-returns-to-indian-countrys-agen.asp> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۱۲۵. بومي نړۍ ۲۰۲۰. IWGIA. (اپریل ۲۰۲۰). پته: http://iwgia.org/images/yearbook/2020/IWGIA_The_Indigenous_World_2020.pdf د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۱۲۶. د بومي خلکو د حقونو په اړه د ملګرو ملتونو سازمان اعلامیه. ملګري ملتونه. (۲۰۰۷). پته: https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/wp-content/uploads/sites/19/2018/11/UNDRIP_E_web.pdf د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۱۲۷. د بومي او قبیله‌يي خلکو کنوانسیون. د کار نړیوال سازمان. (۱۹۸۹). پته: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C169 د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۱۲۸. "د قرباني کیدو څخه اوچت: د جګړې وروسته ګواتمالا کې د مایا خوزښتونه." په لاتینه امریکا کې د بومیانو حقونو لپاره مبارزه. لیکوالان: Nancy Grey Postero and Leon Zamosc. ص ۹۳
۱۲۹. کووید-۱۹ په نپال کې: د بومي معلولينو کړکېچونه څه دي؟ د معلولیت نړیوال اتحاد. (د ۲۰۲۰ کال د می ۵). پته: <http://www.internationaldisabilityalliance.org/covid19-indigenous> د ۲۰۲۰ کال د جون ۱۷ نېټه
۱۳۰. د امریکا بومیانو ولی کووید-۱۹ جدي و ګڼله: دا زموږ واقعیت است. ګارډین ورځپاڼه. لیکوال: Lakhani, N. (۲۰۲۰ کال د می ۲۶). پته: https://www.theguardian.com/us-news/2020/may/26/native-americans-coronavirus-impact?CMP=Share_iOSApp_Other د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۱۳۱. د امریکا خلک د کرونا ویروس له ډیر خراب خپریدو سره مبارزه کوي. بی بی سی. لیکوال: Cheetham, J. (۲۰۲۰ کال د جون ۱۶). پته: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-52941984> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۴ نېټه

۱۳۲. معتبر قرظین: په اندونیزیا کې د کووید-۱۹ په اړه بومي کپنلارې نوی ماندالای. لیکوال: Barahamin, A. (۲۰۲۰ کال د می ۲۸). پته: <https://www.newmandala.org/dignified-quarantine-indigenous-strategies-for-containing-covid-19-in-indonesia/> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه

۱۳۳. "موږ د نسل وژنې په څنډه کې یو": برازیل غواړي د امازون قبیلې د کووید-۱۹ څخه وژغوري. گاردین روځپاڼه. لیکوال: Phillips, Tom. (۲۰۲۰ کال د می ۳). پته: <https://www.theguardian.com/world/2020/may/03/eve-of-genocide-brazil-urged-save-amazon-tribes-covid-19> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه

۱۳۴. د ایو مارالس هرج مرچ د هغه مشروعیت نه تعینوي. فارین پالیسي ورځپاڼه. لیکوال: Albrow, R. (۲۰۱۹ کال د نوامبر ۲۲). پته: <https://foreignpolicy.com/2019/11/22/evo-morales-departure-bolivia-indigenous-legacy/> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه

۱۳۵. دوی امریکایي ښځې د یاد هیواد کنګرې ته ځي. دا مسئله لدې دلیل نه مهمه ده. واشنگتن پست. لیکوال: Sunshine Manning, S. (۲۰۱۸ کال د نوامبر ۸). پته: <https://www.washingtonpost.com/outlook/2018/11/08/two-native-american-women-are-headed-congress-this-is-why-it-matters/> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه

۱۳۶. د زیږون سند پرته د بومي ماشومانو شمیر د لوړیدلو په اړه خبرداری په زیاتیدو ده. گاردین ورځپاڼه. لیکوال: Smee, B. (۲۰۱۸ کال د جون ۱۸). پته: <https://www.theguardian.com/australia-news/2018/jun/19/queensland-indigenous-children-no-birth-certificate> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه

۱۳۷. پر هر نوبت کې خنډ: د امریکا بومي رایې ورکوونکو د سیاسي کډون پر وړاندې خنډونه. NARF. لیکوال: Tucker, J., Jacqueline De Leon & Dan McCool. (۲۰۲۰ کال د جون). پته: https://vote.narf.org/wp-content/uploads/2020/06/obstacles_at_every_turn.pdf د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه

۱۳۸. د رایې ورکونې کم شمیر مرکرونه بومي رایې ورکوونکو ته کړکېچونه بیانوي. لیکوال: Doland, G. (۲۰۲۰ د می ۲۷). پته: <http://nmindepth.com/2020/05/27/fewer-polling-places-present-challenges-for-native-voters/> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه

۱۳۹. د امریکا په بومي ټولنه کې د ایمیل له لارې رایې ورکونه. د اسیلو امریکایانو د حقونو صندوق. پته: <https://www.narf.org/vote-by-mail/> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه

۱۴۰. اصلی غربي غږ. (۲۰۲۰ کال د می ۲۰). پته: https://www.narf.org/nill/documents/20200520western_native_voice_tro.pdf د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه

۱۴۱. د ملګرو ملتونو ځانګړی خبریال سره د کووید-۱۹، نژادپالنې او له بیګانه وو څخه کړکېچې په اړه مرکه. لیکوال: Tendayi Achiume, E. (۲۰۲۰ کال د می ۲۹). پته: <https://www.justsecurity.org/70410/aconversation-with-u-n-special-rapporteur-e-tendayi-achiume-covid-19-racism-and-xenophobia/> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه

۱۴۲. د نژادي تبعیض د ټولو ډولونو د لمنځه وړولو نړیوال کنوانسیون. ملګري ملتونه. (۱۹۶۵). پته: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cerd.aspx> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه

۱۴۳. د توکميز، مذهبي او ژبنیز لږکیو د حقونو اعلامیه. ملګري ملتونه. (۱۹۹۲). پته: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/Minorities.aspx> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه

۱۴۴. پر توکميزو لږکیو د کووید-۱۹ اغیزې په اړه شواهد مخ په زیاتیدو دي. Lancet. لیکوال: Kirby, T. (۲۰۲۰ کال د می ۸). پته: [https://www.thelancet.com/journals/lanres/article/PIIS2213-2600\(20\)30228-9/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lanres/article/PIIS2213-2600(20)30228-9/fulltext) د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه

۱۴۵. د کووید-۱۹ په جریان کې د پر نژاد او توکم د نړیوال پام زیاتیدل. Lancet لیکوال: Bhala, L., Gwenetta Curry, Adrian Martineau, Charles Agyemang & Raj Bhopal (۲۰۲۰ می ۱۰). پته: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7211499/> د ۲۰۲۰ کال د جون ۳۰ نېټه
۱۴۶. په نژدای او توکمیزو لږکیو ډلو ترمنځ د کووید-۱۹ د ناروغیو د کنټرول مرکز. پته: <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/need-extra-precautions/racial-ethnic-minorities.html> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۱۴۶. په توتیر لیکنه. A. Guterres (۲۰۲۰ کال د می ۸). پته: <https://twitter.com/antonioguterres/status/1258613180030431233?s=20> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۱۴۷. د ناسمو معلوماتو د خپریدو په جریان کې د ټاکنو اعتبار او سلامیتیا. لیکوالان: Reppell, L., Beata Martin-Rozumilowicz & Vasu Mohan. (۲۰۲۰ کال د جون ۲۴). پته: <https://www.ifes.org/publications/ifes-covid-19-briefing-series-preserving-electoral-integrity-during-infodemic> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۶ نېټه
۱۴۸. د ناسمو معلوماتو د خپریدو په جریان کې د ټاکنو اعتبار او سلامیتیا. (۲۰۲۰ کال د جون ۲۴). آیفیس. پته: <https://www.ifes.org/publications/ifes-covid-19-briefing-series-preserving-electoral-integrity-during-infodemic> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۶ نېټه
۱۴۹. کووید-۱۹ په ټوله نړۍ کې د آسیایان پر ضد نژادپالنې او د بیکانه وو څخه کرکې ته لمن وهي. د بش حقوقو د څار ټولنه. پته: <https://www.hrw.org/news/2020/05/12/covid-19-fueling-anti-asian-racism-and-xenophobia-worldwide> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۱۵۰. روم د کووید-۱۹ په ترڅ کې: د اروپايي اتحادیې د شپږو غړو هیوادونو ژر خبرداري: د پرانستې ټولنې بنسټونه. لیکوال: Korunovska, N. & Zeljko Jovanovic (۲۰۲۰ کال د اپریل ۲۸). پته: <https://www.opensocietyfoundations.org/uploads/2f2efd8a-8ba5-4ac4-8aee-ae0dcd2933ca/roma-in-the-covid-19-crisis-20200428.pdf> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۶ نېټه Ibid. . ۱۵۱
۱۵۲. اعلامیه در مورد تأثیر همه گیر ی کووید-۱۹ در افراد دارای معلولیت از اقلیت ها ، بومی ها و سایر جوامع به حاشیه رانده شده. گروه بین المللی حقوق اقلیت. را تضمین می کند. پر معلولینو او لږکیو باندې د کووید-۱۹ ناروغۍ د اغیزو په اړه پریکړه. د لږکیو د حقوقو نړیواله ډله. تضمینونه (۲۰۲۰ کال د اپریل ۲۷). پته: <https://minorityrights.org/2020/04/27/statement-covid-19-pandemic-on-persons-with-disabilities-from-minority-indigenous-communities/> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۶ نېټه
۱۵۳. د لاسرسې وړ مجارې غونډو د ترسره کولو څرنګوالي. آیفیس (۲۰۲۰ کال د اپریل ۹). پته: <https://www.ifes.org/publications/how-hold-accessible-and-inclusive-virtual-meetings> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۱ نېټه
۱۵۴. د ټولنیز سیاست په اصلاح کې د پاکستانی معلولو ښځو د کډون لپاره آنلاین روزنیزې برنامې پیل شوې. آیفیس. (۲۰۲۰ کال د جولای ۱۵). پته: <https://www.ifes.org/news/online-training-launched-engage-pakistani-women-disabilities-public-policy-reform> د ۲۰۲۰ کال د جولای ۱۵ نېټه
۱۵۵. ټاکنې او روغتیا ساتنه. د کووید-۱۹ په اړه معلومات. لیکوال: Buril, F., Staffan Darnolf & Muluken Aseresa. (۲۰ می). پته: <https://www.ifes.org/publications/ifes-covid-19-briefing-series-safeguarding-health-and-elections> د ۲۰۲۰ کال د جون ۲۲ نېټه